

ДОСЛІДЖУЄМО БУКОВИНУ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
СЛУХАЧІВ БУКОВИНСЬКОЇ МАЛОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Департамент освіти і науки
Чернівецької обласної державної адміністрації
Чернівецької обласної військової адміністрації
Буковинська Мала академія наук учнівської молоді

ЗБІРНИК ТЕЗ

**XI обласна учнівська
науково-практична конференція
«Буковинський край
очима юних науковців»**

Чернівці, 2024

Видається за ухвалою педагогічної ради
КОПНЗ «Буковинської Малої академії наук учнівської молоді»
(протокол № 3 від 15.03.2024 року)

Упорядники: Бойчук Ю.А.
                              Іщенко О.С.
                              Лопушняк Л.Л.
                              Василькова М.М.

Відповідальний за випуск: Дика О.І. – в.о. директора БМАНУМ

Збірник тез учасників XI обласної учнівської науково-практичної конференції
«Буковинський край очима юних науковців». – Чернівці: КОПНЗ «Буковинська Мала
академія наук учнівської молоді», 2024. - 127с.

У збірнику подаються тези учасників XI обласної учнівської науково-практичної конференції «Буковинський край очима юних науковців» з метою систематизації та узагальнення, популяризації наукових досліджень слухачів БМАНУМ. Рекомендовано для використання у навчально-виховному процесі наукових відділень БМАНУМ

ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ПОЗАШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«БУКОВИНСЬКА МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»

ВСТУП

З метою залучення учнівської молоді до пошуково-дослідницької діяльності, виховання поваги та бережливого ставлення до історико-культурної спадщини українського народу, природи рідного краю та відповідно до плану роботи КОПНЗ «Буковинська Мала академія наук учнівської молоді» проводиться щорічна обласна учнівська науково-практична конференція «Буковинський край очима юних науковців».

Робота конференції організовується у таких секціях:

- Буковина крізь призму забутої і сучасної історії;
- Туристичними стежками рідного краю;
- Фольклорна та мистецька Буковина;
- Дослідження екологічних та соціально-економічних проблем Чернівецької області.

У роботі конференції беруть участь науково-педагогічні працівники Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, вчителі та учні навчальних закладів області.

Завданнями конференції є:

- поширення кращого досвіду з організації пошуково-дослідницької роботи з учнями та вихованцями навчальних закладів;
- підтримка обдарованих юних науковців, сприяння їх самореалізації та стимулювання подальшої творчої діяльності;
- видання збірки тез кращих пошуково-дослідницьких робіт;
- поповнення інформаційного банку краєзнавчих об'єктів області.

Організатори конференції

ФОЛЬКЛОРНА ТА МИСТЕЦЬКА БУКОВИНА

ХРИСТІЯНСЬКІ СВЯТА ЗИМОВОГО ЦИКЛУ В РОДИНАХ ГОРЯН БУКОВИНСЬКОЇ ГУЦУЛЬЩИНИ

Автор: Бідоcha Віолета, учениця 9 класу Путильського ліцею

Науковий керівник: Колежук Г.Я., вчитель української мови та літератури Путильського ліцею.

Наші горяни створили унікальний світ матеріальної і духовної культури, чільне місце у якому займають календарно-обрядові звичаї і традиції, особливо самобутні на Буковинській Гуцульщині звичаї зимового циклу. Якщо коляда у нашому краї вивчалась істориками, етнографами, краєзнавцями, то другий Святий вечір, Йордан вивчені значно менше, а вірування горян, насправді, дуже цікаві і самобутні, тому і стали темою нашого дослідження.

Об'єкт нашого дослідження побут і звичаї гуцулів Буковини.

Предметом дослідження стали підготовка і відзначення різдвяних свят, обряду колядування, другого Святого вечора, Йордану.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі комплексного вивчення масиву джерел – історичної літератури, статей, інтерв'ю, розповідей, прикмет, повір'їв, усної народної творчості створити цілісну картину обрядів, звичаїв та традицій гуцулів Путильщини зимового циклу.

Під час дослідження ми використовували загальнонаукові та спеціальні методи, серед яких історичний (нами розглянуто питання обрядів, звичаїв, традицій у зв'язку з часом виникнення і конкретними умовами існування на різних етапах розвитку), аналітичний (детально розглянуті обряди, звичаї зимового циклу); і критичний (проаналізовано стан вивчення даного питання на теренах Буковинської Гуцульщини, зокрема у порівнянні із Галицькою Гуцульщиною), а також проблемно - хронологічний для послідовного викладу матеріалу, які допомогли у дослідженні та обробці етнографічних, фольклорних джерел і матеріалів інтерв'ю.

Методи аналізу слугували для вивчення особливостей обрядів, звичаїв горян Буковинської Гуцульщини зимового циклу. Колядування - це одна з давніших, найглибінніших і найінтимніших народних традицій на Гуцульщині, і зокрема на Путильщині, яка є її невід'ємною частиною. Воно пов'язане із Свят - вечором і Різдом Христовим. В очікуванні різдвяного дива – народження маленького Ісусика і в час Святого вечора, і Різдва Господнього – кожного з нас переповнюють глибокі і світлі

почуття любові, радості, добра, Божої ласки і благодаті. Хлопчики й дівчатка гуртами і поодиноці ходять від хати і до хати, щоб сповістити всім людям радісну і світлу новину. У день Різдва Христового кожна гуцульську родину віншує церковна коляда «Ой дай, Боже...»

Різдвяні звичаї та коляду на Гуцульщині записували, вивчали видатні діячі літератури, етнографи, фольклористи, зокрема Яків Головацький, Іван Франко, Володимир Гнатюк, Володимир Шухевич. Різдвяні звичаї гуцульської частини Буковини вивчали Юрій Федькович та Раймонд Кайндль. Цікаві знахідки у цій царині мають сучасний вчений-фольклорист, доцент кафедри української літератури Костик В. В. та народознавець, етнограф, професор кафедри етнології, доктор історичних наук Кожолянюк Г. К.

Кожна домівка християнська в часі Різдва перетворюється на стаєнку, в якій народився Ісусик. М'яке сіно на столі, що перетворилося на ясельця, обгортає хліб, калач – символ Христа – «хліба вічного». Наймолодшими колядниками на Святий вечір є діти, які вітають Новонародженого Ісусика, славлять Матір Божу, господарів. «Рано на Різдво варять бануш, їдет і збираються до церкви. На Різдво убераютьці люди якнайкраще, ідуть до церкви подивитися на вибір колядників. По службі Божій найстарший віком виборець дзвонить у дзвоник і вибирає коло церкви коледників.» Тоді кожна колядницька партія, задалегідь «підготована своїм вибірцем», стає гуртом біля свого вибірця і берези. З ними разом трембітач і скрипичник. Всі гуртом колядують священникові, а потім – кожна партія іде на свій кут.

Матеріали досліджень засвідчують, що найкраще збереглися обряди та звичаї За давньою традицією, у гуцулів діти починають свою коляду на Святий вечір, як зійде перша зірниця. Питалися газдів:

- Чи приймаєте колідувати?

- Заходіт, - відповідав газда.

Перший колядник:

- На здоров'є з Світим вечором!(колядують).

Після закінчення коляди діти вінчують господарів дому такими словами: «Вінчуємо, пане газдо, з Світим вечором, з завтрашнім Різдрвом!», «Дай, Боже, у мирі, достатку й добрі їх відсвяткувати й нарік дочікати. Христос рождається!». Господарі відповідають: «Декуємо файно за коліду, за лінчовані», дають гроші, гостинці.

Та особливим дійством на Путильщині є саме дорослі колядницькі гурти. Всі учасники коляди йдуть на Різдво до церкви на Службу Божу. Кожен береза має хрест,

який передався йому ще від діда, батька чи іншого родича. Саме цим хрестом священник благословляє обраного березу. Після помазання священним елеєм, покроплення свяченою водицею і після благословення священника колядники моляться і колядують у Божому храмі. Колядування набуло форми народного Богослужіння. Колядники моляться поіменно за живих і померлих, випрошують у Бога всього необхідного для повноцінного життя, складають подяку, прославляють ім'я Господнє. Відрадно, що в останні роки колядники все частіше одягають вишиті гуцульські сорочки, сардаки, чим повертають усіх до батьківських традицій. Слід відзначити, що у Верховинському районі сусідньої Івано-Франківської області, всі учасники коляди одягають «гуцульську уберію».

Берези беруть хрест, скриньку (скарбону) і дзвінок. Дзвіночком сповіщають добру новину про народження Дитятка Божого. Душею кожної колядницької партії є скрипка. Деякі гурти мають із собою роги-сурми. Тоді йдуть до домівок односельчан. Жодну хату не минають, бо Христос приходить до всіх і кожного, а найперше до стареньких і хворих – всіх потребуючих. Кожна гуцульська господа звеселиться колядою. Колядників дуже гостинно приймають, гречно з ними обходяться і чекають у кожній хаті.

Практичне значення дослідження визначається тим, що фактичний та ілюстративний матеріали можуть бути використані для створення спецкурсів з історії рідного краю, та на уроках українознавства, для проведення українознавчих заходів етнографічного характеру. Завдяки плідній пошуковій роботі вдається відтворювати надбання самобутньої етнокультури Гуцульщини, що сприяє збереженню українських традицій, звичаїв, обрядів, вивченню локально-специфічних рис регіональних складових єдиної України.

ВОГОНЬ – ТО ЦАР, А ВОДИЦЯ – ЦАРИЦЯ (ВОГОНЬ І ВОДА ЯК ОБЕРЕГИ В ГОРЯН БУКОВИНИ)

Автор: Гаврилук Анна, учениця 9 класу Путильського ліцею

Науковий керівник: Костик Л.Б. к.ф.н., доцент ЧНУ імені Ю. Федьковича; Колежук Г. Я., заступник директора з виховної роботи, вчитель української мови та літератури Путильського ліцею.

Наші горяни — гуцули створили унікальний світ дивовижних легенд і міфів, своєрідних замовлянь, прикмет і забобонів, які з дитинства захопили мене і спонукали записувати їх від старожилів, вивчати, аналізувати. І чи не основну роль в них усіх відіграє вода, адже вона поруч зі світлом, — творець всього сущого на Землі, супроводжує

людину від народження до самої смерті. Жоден гуцульський обряд не обходиться без води й вогню: породіллі дають випити ковток свяченої води, оббризкують нею новонароджену дитину, очищають при хрещенні, світять свічку, 1 вересня благословляють учнів і студентів на успішне засвоєння знань, а молоду пару під час весілля — на щасливе подружнє життя. Нею кроплять місця закладення будівлі, городи, худобу.

Особливою шаную в горян користується йорданська і стрітенська вода. Моя мама, бабуся і прабабуся зберігають її вдома від року до року, дають пити, коли болить голова чи підійматися температура. Про воду гуцули склали численні коломийки, або ще, як кажуть у нашій місцевості, — співанки, різні легенди, повір'я, прислів'я і приказки, перестороги.

Актуальність роботи полягає в тому, що нині, як ніколи, важливим є повернення до наших першоджерела, а цьому якнайбільше сприяє вивчення обрядів, традицій, звичаїв, вірувань. Це те, що об'єднує і цементує окремих людей в один народ, одну націю.

Новизна дослідження полягає в тому, що на основі аналізу письмових, етнографічних, фольклорних джерел, матеріалів здійснених польових досліджень, нами опитано 30 респондентів, людей старших шістдесяти років, з них 28 жінок. Також зроблена спроба з'ясувати питання сакральної (таємничості і магічності) природи водив огню, їх ритуального використання в календарній та сімейній обрядовості, пересторогах, віруваннях і замовлянь.

Усі календарно — обрядові дійства на Гуцульщині тісно пов'язані з водою бо, як кажуть гуцули: «Ск у чоловіці йде кров жилами, так йде вода в земни жилами». Свячена вода — неодмінний атрибут різдвяної обрядовості.

У переддень Різдва Христового, коли господиня бралася готувати святвечірні страви, то брала «непochату воду», тобто набрану з криниці або джерела до сходу сонця, найкраще, якщо вона набрана із трьох джерел.

Необхідно відзначити, що той, хто несе додому «непochату воду», ні до кого, ні слова не мовить, щоб вода не втратила своєї "помічної сили". До неї додають свяченої і готують всі святвечірні страви. Перед вечерею господар навхрест кропить хату свяченою водою і курить ладаном.

Нами зафіксований і такий цікавий новорічний звичай: опівночі під Новий рік газда бере хліб і коновку і йде до криниці, тричі вмокає хліб у воду, промовляючи: «Ни купаєє хліб у воді, але в здоров'ї і силі. Ни биру води, але мід і вино», після чого з хлібом і водою повертається додому, прикладає той хліб присутнім до голови промовляючи: «Абисте були такі величні, ек Василь величний». У коновку з водою вкидали монети, щоб мати щастя на гроші.

Особливо цілющою є йорданська вода. Напередодні цього свята, у день третього Святвечора, господарі роблять невеличкі воскові хрестики, кидають їх у воду, а потім вмиваються у ній. Після цього роблять ще декілька більших хрестиків, приліплюють їх посередині всіх чотирьох стін хати, кожній маржині (худобині) на ріг.

На Йордан зранку всі із завітчаними трійцями і посудинами для води поспішають до церкви. Там священники освячують воду спочатку у спеціально підготовленій посудині, а потім у річці, де вже зроблені справжні дива — льодові містечка. Воду, освячену на Йордан, зберігають у хаті на підвищеному місці до наступного року.

Помічною є і стрітенська вода. У цей день горяни поспішають до церкви з великими свічками і глечиками для води, щоб освятити їх.

Влітку ці освячені свічки, які називають громничними, засвічують перед образами, «аби відвернути велику воду, а освяченою у цей день водою кроплять городи, сади, аби морозне побив маржину (худобу) - аби не хворіла, аби лихе око не зурочило», - казала нам Олексюк Калина з Верхньої Товарниц.

Особливу роль відіграє вода у великодніх звичаях горян. Насамперед рано-вранці всі члени родини по черзі вмиваються з миски, в яку мама кладе галунки і монети. Другий день Великодніх свят називають волочівним (волочитися — ходити по вулиці за дівчатами) або поливальним. У нас на Гуцульщині, зокрема в моїй родині, збереглася не одна співанка про великодні свята. А ось, до вашої уваги, одна із них, яку мені переспівала мені моя бабуся:

У день святого Юрія жінки-гуцулки кладуть дійниці і коновки (дерев'яна посудина для води) з водою на дахи господарських будівель, «аби у них за ніч напала манны-роса», а вранці дають тієї води пити худобі, приказуючи: «Йкий гість, такий колач. Абистетілько молока, кілько має води ріка». Свячена вода широко використовується в родинно - побутовій обрядовості путильчан.

Особливе місце надавалось першій купелі дитини. Воду для купелі набирали лише в день, бо вода, набрана ввечері, без сонця, може зашкодити дитині. Настоявали її на любистку, ромашці. Додавали свяченої. А ще намагалися брати воду з водойми, яка має чітко визначені межі (із криниці, ставка), але не з річки, аби «дитина трималася хати, а не носилася по світах».

Свяченою водою кропили дараби, якими сплавляли ліс Черемошем. Ні одна дараба не пливла, поки бокорашів не поблагословили свяченою водою.

Магічну силу має вода у полонинському житті - під час випасання худоби на високогірних пасовиськах. Як нам розповів багаторічний ватаг (керівник) Різак Андрій, жінки кроплять вівчарів і худобу свяченою водою, аби багато молока давали, а ватаг під

час виходу на полонину викрешує «живу ватру», розкладає її на підкові. Грань (жарину) «живої ватри» відгашує у воді і нею кропить струнки, кошери (господарські будівлі), маржину (худобу), що прибула на полонину, вим'я овець, корів, кіз, аби «нієка зла сила ничіпаласи маржини, аби відьма ни могла видобрати молоко».

На основі досліджених джерел і зібраних джерел нами встановлено, що вогонь і свічка відіграють особливу роль у календарній обрядовості горян. Прикметно, що у вірі гуцулів органічно поєднались дохристиянські і християнські елементи, а вогонь «жива ватра» - служить оберегом дому, худоби, її шанують, до неї звертаються, як до живої істоти, до Божого посередника. До середини 20 ст. запалювали на досліджуваній території біля хат напередодні великих свят. Велику роль відіграють свічки, як символ Божого вогню і благодаті, особливо освячені на Йордан і Стрітєння.

Нами встановлено, що до середини 20 століття на Святий вечір всім члени гуцульської родини щиро молилися, газда робив «живу ватру» розпалював вогонь із 12 полін, заготовлених протягом 12 днів, напередодні свята.

Викрешували «живий вогонь», бо той, що вчора горів не здатний уберегти людей від злих духів і епідемій, бо він уже гріховний, а саме новий володіє захисною силою.

До речі, цей вогонь ніколи не пече ні рук, ні обличчя. Нами зафіксовані такі цікаві обряди зимового циклу :

- запалювання віхтя соломи, як символ зустрічі померлих предків, які прийдуть погрітисся на вогні;

- ворожіння на «Святий вечір Василєний», слідкують за гарячими вуглинами на шпартаті (на плиті), в якому порядку вони гаснуть, у такому порядку і помиратимуть члени родини;

- розпалювання на Йордана «обережної ватри» із гілок плодкових дерев, попіл якої помічний від різного ворожбитства, тому його беруть на лопату, бризкають свяченою водою, посипають ним пороги, примовляючи при цьому: «Нечистому сюди зась!»

А дівчата називають цей вогонь вогнем любові і за його димом ворожать, з якого боку буде наречений.

З обрядів весняного циклу найпоширеніші були такі такі:

- у Страсний тиждень всі йдуть до церкви з великими, грубими свічками, що їх називають громницями і їх використовують, як обереги від громів, бур і хвороб;

- у передвеликодню середу або четвер відбувається звичай «грїти діда»: вранці мна горбах поблизу хат розпалювали вогонь, який називали «стпрого палити», «грїти діда». А діти в цей час ходили від хати до хати і під вікнами гукали : «Грїйте діда! Грїйте діда!»

Аби вам овечки, аби вам єгнички !» на що дітям відповідали : «Гріємо! Гріємо! Даємо! Даємо!» і обдаровували їх кукуцями (ритуальне печиво);

- у четвер напередодні Великодня палять вогні біля хат, щоб їх побачили з неба душі померлих родичів і тішилися за живих і за це допомагатимуть їм своїм захистом;

- старі гуцули практикують 12 років підряд світити одну й ту ж свічку, коли священник святить паску;

- свято Юрія дуже шанують горяни, адже він покровитель худоби. Напередодні палять ритуальні вогні із гілок свербигуза (шипшини), терну і глоду колючого, щоб захистити свою худобу від відьом чередільниць.

- необхідно відзначити, що на досліджувальній території купальські вогнища палять значно рідше, ніж Юрїївські.

Важливу роль відіграють вогонь і свічка у родинно-побутовій обрядовості , зокрема у пологовій, хрестинній, весільній і похоронній.

Світло повинно горіти весь час, «аби не прийшла бісиця та не підмінила дитину на підмінче».

Перед тим, як мати давала перший раз дитині їсти , мила груди йорданською свяченою водою і запалювала йорданську свічку.

Народжується дитина – гуцули засвічують свічку. Свічки горять у храмах хрещення дитини і вінчанні молодої пари. Однак найкраще збереглися похоронні обряди, пов'язані із вогнем і свічкою.

БУКОВИНСЬКЕ НАРОДНЕ КИЛИМАРСТВО

Автор: Горченко Даніела, учениця 9 класу «ОЗО – Колінковецький ліцей Топорівської сільської ради»

Керівник: Настас М.С., вчитель англійської мови класу «ОЗО – Колінковецький ліцей Топорівської сільської ради».

Українське народне килимарство має давню історію та багаті традиції, що сформувалися протягом століть. На становленні розвитку художніх килимарських традицій позначились також методи виробництва, техніка ткання та характер побутового призначення килимів. Український килим як невід'ємний елемент національної культури має глибокі традиції, що розповсюджені по всій території нашої країни. Залежно від осередку побутування, кожен різновид має свої особливі, яскраво-виражені локальні стильові ознаки.

Актуальність теми дослідження обумовлена потребою у підвищенні рівня вивчення килимарства як аспекту народної культури, адже традиційне килимарське мистецтво перебуває в стані занепаду.

Метою даного дослідження є комплексне вивчення походження та формування килимарства на теренах Буковини, зокрема в селі Колінківцях (колишнього Хотинського району).

Килим – ткане вручну на кроснах (горизонтальному ручному ткацькому верстаті простої конструкції) із вовняної пряжі полотно рахунковою (закладною або килимовою) технікою, що має гладку (безворсову) поверхню. Величина варіювалася: ширина від 1,5 до 2,5 м, довжина від 3 до 6 м.

На території Буковинського краю побутували великі килими - скорці і вузькі довгі килимові доріжки — налавники, залавники, лаічери, верети та щільні ворсові коци. За технологією виготовлення буковинський килим належить до двосторонніх гладкотканих килимів геометричного типу, його ткану й художню структуру визначають рахункові техніки «на межову нитку», «на косу нитку», «у вічка». Насамперед відзначимо, що Буковина знаходиться на стику побутування двох великих традицій килимарства — геометричного килима та рослинного квіткового килима. Тут вони по-своєму перетворюються: з одного боку, Північна Буковина межує з Галичиною, де позиції геометричного килима є дуже стійкими, з іншого — до неї примикає Бессарабія, що є ареалом поширення квіткових килимів.

У порівнянні ж з молдавськими відповідниками, як свідчить С. Сидорович, він відрізняється дрібнішими формами і стриманішим колоритом. Водночас, за твердженням Я. Запасака, буковинський килим у своїх найдавніших відомих формах, своєрідністю виробленого геометризovanого рослинного орнаменту, не схожий «ні на лівобережний, ні на київський, ні на східноподільський рослинний килим вазонного типу».

Досить поширене народне килимарство на Чернівечинні наприкінці XIX – на початку XX століття. Килими ткали майже в кожному селі. У XXI ст. килими продовжували виготовляти у домашніх умовах лише дві майстрині з села Колінківців: Голбан Єлизавета та Голбан Марія.

Найбільш поширеним був смугастий тип килима. Позбавлений спільного тла, він розбитий на кілька (три, п'ять, сім) смуг, заповнених геометричними фігурами ромбами, своєрідними мотивами – «пилами», «рачками», «жопильцями», «кучерями», «гребінцями». Найбільш традиційними були геометричні та рослинні орнаменти. Високою ткацькою майстерністю виготовлення килимів, обрусів, ліжників володіли ткалі, Хотинського та Кельменецького районів. Ткали килими переважно жінки у вільний від польових робіт

період року. У сім'ях, де займались виготовленням килимів, ще змалку навчали ремеслу дівчаток. Ткацька наука починалась з нескладних за розміром виробів – поясів, маленьких плахт. Жительки села Колінківці займалися ткацтвом переважно у зимовий період. Щоб виготовити один залавник довжиною 4 метри потрібно плідно попрацювати 2-3 дня.

Скорця, налавник (лаічери), тайстра - це необхідна частина приданого. Для приданого потрібно було приготувати 10-20 лаічерів. Цікавим елементом весільного обряду була купівля-продаж килима у селі Колінківцях. Молоді родичі і дружки виносили з хати килим (скорцу) з приданим нареченої та починалась торгівля між нареченою і нареченим. Цей момент продовжувався до згоди у сумі грошей.

Традиції подільсько-буковинського килимарства знайшли своє втілення на Хотинщині. Для хотинських килимів характерний переважно поперечно-смугастий уклад геометричних і геометризвано-рослинних мотивів на спільному тлі. Домінуючими мотивами є укрупнені ромбоподібні та розеткові фігури з деталізованою розробкою зовнішніх і внутрішніх контурів. У них гострі зубчасті виступи поєднані з плавними гачкоподібними завитками. Колорит створює поєднання чорної, червоної або вишневої, білої та сірої барв.

Килимові вироби виконували як утилітарні, так й естетичні функції. Використання килимів на підлозі зустрічається при описі особливих подій. Килимом застеляли «посаг» молодої та ослін, на який сідали батьки наречених під час благословіння. Цікавим елементом весільного обряду була купівля - продаж килима у селі Колінківцях. Молоді родичі і дружки виносили з хати килим (скорцу) з приданим нареченої та починалась торгівля між нареченою і нареченим. Цей момент продовжувався до згоди у сумі грошей.

Килимові вироби відігравали важливу роль у господарстві і побуті, їх широко використовували для опорядження житла, виготовлення одягу, в господарських і обрядових діях.

Таким чином, килимарство як самобутнє яскраве явище народного мистецтва спонукає нас до зберігання, примноження й розвитку своїх багатовікових традицій, популяризації та ідентифікації його як унікального елемента української культури.

ТРЕМБИТА – СИМВОЛ ГУЦУЛЬЩИНИ

Автор: Майєр Давід, учень 7 класу Путильського ліцею

Науковий керівник: Майєр І.П., вчитель технологій Путильського ліцею.

Моя Гуцульщино, мій радісний світе,

Я линудо тебе щодня й уві сні,

Щоб знову почути чарівну трембіту,

Бо спів її в серці з дитинства мені.

Гуцульське мистецтво – це висока частка української культури. Ще з глибини віків гуцули за допомогою власних музичних інструментів надавали сигнали про напад злодіїв, диких звірів, стихійні лиха, хвороби та смерть.

Гуцульські інструменти: свиріль, дудка, флюяра, денцівка, ріг, дрімба, трембіта. Прикро, але дещо з цього переліку вийшло з ужитку, та, на щастя, не зникло зовсім. І це тішить, що сьогодні Гуцульщина – це великий музей духовності, в якому ніколи не стихає музика.

З дитинства я захоплююся музикою, з третього класу навчаюся у музичній школі, граю на сопілці та кларнеті. Але найбільше мене вразила трембіта, цей традиційний гуцульський музичний інструмент, коли я вперше почув його на святі «Полонинська ватра». Тоді в мене виникло непереможне бажання – зіграти на ньому. Мій учитель музики пояснив, як це треба грати на трембіті. Спочатку я, маленький, не міг сам підняти інструмент, тому допомагала мені мама.

Я брав участь у різноманітних конкурсах, зокрема у Польщі, в місті Цехановець, де посів третє місце у грі на сопілці та трембіті.

Мене зацікавили історія виникнення трембіти, її використання. Довідався, що першими вивчали трембіту польські дослідники Гаке, Гелембйовський, а також українські письменники Іван Вагилевич, Яків Головацький. Володимир Шухевич у своїй фундаментальній праці «Гуцульщина» вперше описав десять гуцульських інструментів, серед них – трембіту.

Трембіта манить своєю магічною таємничістю, потужністю свого голосу та вимогливістю до музиканта, який має володіти для гри на ній не лише музичним обдаруванням, але й неабияким фізичним здоров'ям та силою духу.

Саме тому гуцульська трембіта і її роль у житті горян нас зацікавили і стали **об'єктом** нашого дослідження.

Меті і завданням дослідження відповідає структура роботи, яка складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

У першому розділі ми досліджували трембіту як неодмінний атрибут Гуцульщини, зокрема, розглянули легенди про її походження, характеристику інструменту та матеріал, з якого його виготовляють та технологію виготовлення.

Зупинімось на деяких цікавих аспектах. Свідченням давності трембіти є майже двохсотрічна згадка про неї священника із Жаб'я (сьогодні селище Верховина Івано-Франківської області) Софрона Витвицького у праці «Про гуцулів».

Трембіту виготовляють із смереки, здебільшого тієї, в яку вдарила блискавка. Її старі гуцули називають громовицею, адже вважають, що не блискавка вдарила, а грім. А з ним, громом небесним, в трембіту вродилася частина голосу небесного.

Сучасні майстри, які виготовляють трембіти, зокрема Михайло Тафійчук із села Буковець, що у Верховинському районі на Івано – Франківщині, так пояснює, чому саме з громовиці роблять трембіту: «Блискавка, грім – це електрика, а електрика ек ударить, то смерека стає голоснішою і миліше грає».

Процес виготовлення трембіти розпочинається з того, що зрубану смереку – громовицю (бажано, щоб вона була гладенькою, без сучків) протягом року висушують, прикріпивши до довгого гуцульського паркану, який горяни називають «плотом».

Вибирають дерево приблизно трьохметрової довжини. Його вік повинен бути 120 – 150 років. Як відзначає М. Тафійчук, вона може мати довжину два з половиною метри або 2 метри 80 сантиметрів. Заготовка повинна мати і «головицю» (потовщення) для майбутнього розтрубу.

Обережно, протягом багатьох днів вибирають серцевину, щоб залишилася лише двохміліметрова оболонка. Якщо заготовка на інструмент має 8 – 10 кг, то готова трембіта 1,5 кг.

Обидві половинки заготовки склеюють живицею (сосною смолою, каніфоллю).

Як відзначає Михайло Тафійчук, над виготовленням однієї такої трембіти він працює дуже довго, іноді на це йде не один місяць, може, й цілий рік.

Первісне призначення трембіти було таке: у давнину трембіта була сигнальним інструментом, який насамперед виконував оборонну роль. Кілька дозорців, які розміщувались на вершинах гір, вкритих лісом, немов естафетою передавали іншим звістку про наближення ворога.

Трембіта бере діапазон у дві з половиною октави, тому звук чути більше, ніж за 10 км. Вона давала старт плотогонам, які сплавляли ліс дарабами по карпатських річках. Зокрема, по Путилці і Черемошу.

Нині трембіту використовують під час Різдвяних свят, але особливого звучання набуває трембіта навесні. Коли розпочинається полонинське літування.

Та найбільш магічне значення має трембіта під час похоронних обрядів. У наш час жоден похорон не відбувається без трембіти. Зараз на похорони запрошують здебільшого по двох трембітачів, і грають вони весь час протягом декількох діб, удень і вночі, коли тіло лежить у домовині, створюючи особливу атмосферу в селі і сусідніх горах, наче закликають людей задуматися про сенс життя, про смерть і вічність.

Гуцульське мистецтво – це висока частка української культури. Головним джерелом його живлення є народні ремесла, що з давніх-давен розвивалися у цьому благодатному краї, знані нині в Україні, в ближньому і далекому зарубіжжі, гуцульська музика. Недарма кажуть, що гуцульська писанка – найкраща в світі, гуцульська вишивка – найвишуканіша в світі, гуцульська ноша – найчарівніша в світі, гуцульська музика – найзапальніша.

ВИШИВАНКОЮ СТЕЛИТЬСЯ ДОЛЯ

Автор: Желіховська Олександра, учениця 10 класу Топорівського ліцею

Науковий керівник: Желіховська М.О., вчитель української мови та літератури Топорівського ліцею.

Людина живе в оточенні краси і різнобарвності, витонченості форм природи, уміє бачити красу в навколишньому світі і сама творить предмети краси. Народна творчість – це історична основа, на якій розвивалася і розвивається світова художня культура – одна з форм суспільної свідомості і суспільної діяльності.

Світ людини включає в себе численні види художньої практики. Це й поезія, проза, народна пісня, музика, образотворче мистецтво. У невичерпній спадщині духовної культури нашого народу є особлива, винятково важлива її частина – вишивка. Вишивка – один з найбільш улюблених і загадкових різновидів народної творчості. Це духовний символ українського народу, рідного краю, батьківської оселі, тепла материнських рук.

Українська вишивка сьогодні — складне, багатогранне явище, що розвивається в сфері традиційно-побутового, самодіяльного мистецтва. З вишивкою пов'язана вся багатовікова історія українського народу, його творчі пошуки, радість і горе, його перемоги і поразки, сподівання на майбутнє. Розглядаючи фотоальбоми з батьками, я зацікавилася фотосвітлинами моїх рідних у національному костюмі.

Мета роботи полягає у дослідженні розширити уявлення про вишивку як вид мистецтва, про її значення у житті українців; виховувати любов до національних традицій, до краси і гармонії навколишнього світу; повагу до старшого покоління, шанобливе ставлення до людей праці; почуття національної гордості.

Об'єктом роботи є жіночий костюм с. Топорівці.

Предметом дослідження є жіночий костюм з своїми особливостями.

Для реалізації поставленої мети в роботі ми визначили такі **завдання:**

- вивчити спеціальну літературу про вишивку;

- розкрити і з'ясувати особливості жіночого костюма;
- провести спостереження: минуле і сьогодення у вишивці.

Методи дослідження: критичний аналіз, узагальнення, систематизація досліджування: інтерв'ювання, опитування, бесіди.

Теоретичне і практичне значення роботи полягає у систематизації та дослідженні матеріалу, в можливості використання даної роботи на уроках народознавства, історії, художньої культури, під час проведення факультативів, екскурсій, при оформленні краєзнавчих музеїв.

*Славні наші села,
гарні та веселі,
та найкраще наше село –
Топорівці,
понад усі села,
де рідний дім, батьківська хата
та рідна, ласкава оселя.*

П. Гелич

Є на Буковині дивом уцілілий острівець самобутньої народної культури. І що показово, зберігся він не у віддаленій від цивілізації глибинці, а в селі, яке знаходиться неподалік обласного центру. Назва його - Топорівці. А славиться воно далеко за межами Буковини унікальним народним одягом. Він увійшов до багатьох зарубіжних енциклопедій та видань про світову моду. У топорівських костюмах виступають танцюристи Канади, США, Бразилії та Аргентини. Поки що мода на народні костюми не проходить. Кожна дівчина прагне обов'язково мати в своєму гардеробі ношу, у якій красувалося не одне покоління топорівчан.

Матеріалом для створення цього костюма здавна служила домоткана, вовняна, лляна, конопляна тканина. Згодом її замінили фабричним виготовленням. Оздоблювали тканину здавна ручнопряденими лляними, конопляними, вовняними нитками. Пізніше стали застосовувати фабричну пряжу – зсукані вовняні, металеві золоті й срібні нитки, корали, перли, бісер, лелітки, тощо. При цьому використовували різноманітні техніки виконання. У нашому селі немає жодної жінки або дівчини, які б не вміли вишивати. У Топорівцях характерні геометричні мотиви. Поширені також композиції зі стилізовано-рослинними мотивами. Зустрічається вишивка білим по білому, суцільним червоним, вишневим з чорним, червоним з чорним.

У нашому селі Топорівці працює чимало талановитих вишивальниць, творчість яких також відзначається смаком і оригінальністю. До місцевих рукодільниць і нині приїжджають за вишиванками, адже знають, що кожна річ буде якісною та особливою.

По всіх усюдах порозкидало топорівчан... Але скільки б не було на планеті, що зветься Землею, поселень, – наймиліше серцю нашому є рідне гніздечко, де вперше вдихнули чистого повітря і торкнулися святої землі.

Ось як гарно описує наше село доктор історичних наук, етнограф музейної роботи в Україні та Канаді, уродженка с.Топорівці 1959 р. Ярослава Кожелянко.

«Запашний бузок біля порога бабусиної хати, крилатий кущ терпкуватого дерену, приземкувата лозниця із солодкуватим запахом сушениць, кремезні горіхи у ніжних обіймах винограду, дідів сад і пасіка, калина і криниця – такі п'янки спогади мого дитинства. Де перша зірниця на небі зійшла для мене саме там, серед моїх люблячих родичів». Якими б дорогами світу не повела доля людину, їй завжди насниться оселя.

Сьогодні, я хотіла звернути особливу увагу на жіночий костюм с. Топорівці. Основним елементом жіночого одягу є сорочка. Її оздобленням є вишивка, де основна увага звертається на орнаментацию рукавів. Вузькі смужки вишивки здебільшого заповнюються навколо пазухи, на грудях, на краях подолків бісером, лелітками або кольоровими нитками.

Сорочку підв'язала на лінії талії боярком і підтягнула так, щоб з-під ріклі було видно вишитий низ – подолки. Сорочка має бути довшою від ріклі. Рікля – моя спідничка. Шиють її з фарбованої тканини, як кольорової так і однотонної, переважно яскравих кольорів. На неї пришивають в два ряди кружева білого кольору.

Важливим доповнюючим елементом мого костюма є пояс, який називається боярок. Його обмотують кілька разів навколо стану та зав'язують з одного боку.

Поверх сорочки я одягнула овчину козушину, прикрашеною вишивкою. Основною й найцікавішою моєю прикрасою є коди. Вони представляють собою корону клуглої форми, яка кріпиться на тім'ї, за допомогою пришивання до щільно складеного волосся. Коди прикрашаються стрічками, (вони мають буди довгі, рівні з ріклею, що символізують довге життя), а також стеблами ковили. На ногах в мене червоні черевики.

Особливої уваги я надаю шийним прикрасам, які мають символічно забезпечити багате та щасливе майбутнє. Цей костюм є реліквією села. Він є парним костюмом (хлопець теж має особливий костюм).

Найкраще прокоментувала топорівський костюм знаменита хронікально – документальна кінострічка «Буковина – земля українська», знята в 1940 році дружиною

Олександра Довженка - Юлією Солнцевою. Описується епізод весілля, що відбувається під час перебування знімальної групи в селі.

То – вражаючі кадри. На широкому вигоні танцює місцева молодь. Голівки дівчат прикрашають дивні корони з шовкової трави. У своїх спогадах Юлія Солнцева написала, що присутній на зйомках Олександр Довженко назвав ці костюми «восьмим дивом світу».

Вишивка сьогодні живе, розвивається, збагачується новими аспектами. Сьогоднішня українська вишивка – результат унікальної духовно-матеріальної еволюції нашого народу. Впродовж багатьох століть в українській вишивці знаходять відображення думки і настрої людини, краса докільця, її мрійливі сподівання на крашу добру долю, людські вірування, оберегова символіка речей, позначених доторком голки з ниткою. Народне вбрання – це вияв святкового і урочисто піднесеного, це історична спадщина. Коли ми зберігаємо таке вбрання, то це не відсталість, а глибоке почуття до вірності традицій. Як бачимо, вишивка є генетичним кодом, який додає сили й мужності в цій важкій боротьбі за нашу незалежність. Тож пам'ятаймо, що ми, українці – нація, багата на звичаї і традиції. Бережімо наше рідне, своєрідне!

*Розквітла вишиванка кольорами,
Орнаментами душу зігріва.
У цій сорочці все – і погляд мами,
І батькові наставницькі слова,
І пісня українська колискова,
Й світанки фантастичні на полях...
Я вишиванку одягаю знову,
І серце в грудях – наче вільний птах!*

В. Чорній

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ ВАЛЕНТИНИ ЯРОВОЇ

Автор: Крайній Владислав, учень 11 класу Сокирянського ліцею Сокирянської міської ради

Науковий керівник: Махіборода Д.В., учитель історії та українознавства Сокирянського ліцею; Маркуляк Л.В., к.ф.н., доцент кафедри української літератури ЧНУ імені Юрія Федьковича.

Українське народне мистецтво в своїй різноманітності народних ремесел і художніх проявів формувало та надалі служить прикладом для талановитих творчих особистостей – і народних майстрів, і професійних художників. Однією з самобутніх постатей, що

сформувалася на ґрунті культурно-мистецького середовища Буковини, є Валентина Ярова, що вже понад 45 років займається творчою діяльністю. Дивовижні натюрморти, портрети, пейзажі, сповнені різнобарв'я та емоцій, а ще унікальні авторські вишивки, плетіння з кукурудзяного листа, ляльки-мотанки, витинанки, паперова пластика. Все це роботи Валентини Борисівни – званої художниці буковинсько-бессарабського краю.

Автор дослідження зустрівся з майстринею, щоб поставити кілька запитань, розкрити творчі пошуки мистецької душі майстрині.

- Масте творче кредо?

- Покликання людини – творити! Я вдячна долі, батькам, моїм вчителям, друзям за те, що обрала саме мистецьку долю. Не уявляю себе в іншій царині.

- Чи твориться вам під час війни? Чи знайшли ви для себе той фронт, де можете бути корисною?

- Понад усе, звичайно, хочеться миру. Багато задумів. Творчість у період війни існує. У цей час вона стає інструментом для вираження болю і хвилювань. Для мене це дієвий спосіб впоратись з почуттями. Свій мистецький хист вклала в оформлення музею в місті Сокиряни. Тут відкрили нещодавно нові кімнати, у яких зібрані експонати, що висвітлюють події російсько-української війни. Займалася тематичним настінним живописом, художнім оформленням окремих куточків і композицій.

Творчість сучасних майстрів виявляє їх глибокий зв'язок з традиціями народної вишивки, збереження і подальший розвиток її художньо-образної структури. Кожний митець має власний шлях до мистецтва, у кожного майстра з роками виробився свій неповторний стиль, впізнавані техніки роботи з матеріалами, ексклюзивні авторські техніки. Валентина Ярова з дитинства має потяг до вишивання, самобутність художниці має яскраві індивідуальні ознаки, що проявляються в особливостях авторської манери, техніки та композицій. Роботи «Осінній пейзаж», «Мистецький політ», «Букет», «Пави», «Над полем» та інші притягують погляди незвичністю і м'якістю, це справжні барвисті художні шедеври. Прослідковується календарний цикл у тематиці робіт: «Осінь», «Зима», «Літо». Кольори притаманні порі року. Для мисткині всі кольори – улюблені. Кожна творча робота сповнена любові, її можна не тільки побачити, а й відчутти. Бо головне завдання, яке ставить перед собою майстриня, – відтворити неповторне миттєве враження. Нитки добирає різної фактури, мішані для передачі відтінків кольорів: муліне, бавовняні, вовняні, килимові, лляні, шовкові.

Плетіння з рослинних матеріалів – це один з найдавніших та унікальних видів українського народного мистецтва, своєрідне художнє явище. У своїй творчості Валентина Борисівна перевагу надає об'ємним виробам. Прагне створювати свої власні

композиційні вирішення та колорит. З листя кукурудзи майстриня виплітає фігурки персонажів, пов'язаних між собою календарнообрядовими святами. Це засвідчують об'ємні композиції кукурудзяного плетіння на українську побутову тематику, як-от «Несе Галя воду», «Вітряк», «Вірність», «Кобзар», «На ярмарок». Релігійна тематика простежується у виробках «Великдень», «Святий Миколай», «Вертеп», «Янголятко», «Різдвяна зірка». Вираженням української самобутності творчості Валентини Ярової є ляльки мотанки, яскраві, в українському вбранні жіночі і дитячі образи. В них художниця зберігає тяглість і відродження народних традицій.

Вкладає свій талант мисткиня Валентина Борисівна і у цікавий вид українського декоративного мистецтва – витинанку. Витинанка – вид давньослов'янського, зокрема українського народного декоративного мистецтва. Назва походить від слова «витинати», тобто «вирізати». Це орнаментальні прикраси житла, ажурно вирізані з паперу. У давнину такі вироби використовували для оздоблення стін, вікон, полиць, груб, печей. Витинанки Валентини Ярової вирізняються художнім змістом, новим підходом. Особливою є робота за мотивами драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня», вона поетично переносить глядача у світ Лукаша і Мавки.

Справжні майстри постійно експериментують, придумують нові авторські техніки, тому сучасна витинанка може також містити елементи розпису, мозаїки, паперопластики. Таїну творчості художниці В. Ярової споглядаємо у майстерності і вигадках паперової пластики білим по білому. Пластика – це художнє вираження об'ємності в творах образотворчого мистецтва. Роботи «Натхнення», «Зимовий ліс», «Кохання» вказують на моменти життєвих і творчих роздумів, мистецького відпочинку майстрині.

Підсумовуючи, можна зазначити, що творча палітра Валентини Ярової надзвичайно багатогранна та різнобарвна. Її роботи притягують погляди, випромінюючи незвичайне тепло, вирізняючись оригінальністю, вони наповнені світлом духовності, любові до ближнього, радістю буття. Усе, до чого торкається майстриня у творчості, проходить крізь її душу.

КЛІШКІВЧАНИН ФІЛІПП ЧОРНОБРОВ – ХУДОЖНИК-ФІЛОСОФ

Автор : Кузик Сніжана, учениця 8 клас ОЗО «Клішковецький ЗЗСО І-ІІІ ст.»

Науковий керівник: Попова М.М., вчитель історії, образотворчого мистецтва ОЗО «Клішковецький ЗЗСО І-ІІІ ст.».

Моя доповідь присвячена творчості художника декоративного мистецтва, дизайнера, графіка, скульптора, архітектора, члена Національної спілки художників України,

Спілки дизайнерів України, Спілки рекламистів України, члена земляцтва буковинців у місті Києві «Буковина» Філіппа Ілліча Чорноброва. Розкрито особливості творчої манери митця, художньо-стильові особливості його творів, аналіз авторської манери та визначено мотивацію творчості.

Робота охоплює період життя митця з 1948 року по сьогоднішній день. Знаний художник родом із Буковини, села Клішківці, народився в сільській родині. У 1968 році закінчив Вишницьке училище прикладного мистецтва, у 1977 році – Харківський художньо-промисловий інститут. Його творчість можна розглядати набагато ширше: в галузі реклами, дизайну, скульптури. Дослідження та вивчення творчості нашого знаменитого земляка буде продовжуватись.

Філіпп Ілліч пише творчі проекти, шукає нові рішення, експериментує з різними матеріалами і техніками, зображує все те, що бачить у віщих снах. У 2004 році розпочав працювати над великим футуристичним проектом «Майбуття України, Київ - 2104». Задумав показати місто – музей Київ, де люди зберігають історію міста, живуть у комфортних умовах в майбутньому.

Цей живописний проект може бути прочитаний лише за умови наявності чуттєвих емоцій та вміння сприймати вві інших.

У своїх снах художник бачить панування всеосяжного раю, вічного, непорушного, всеосяжного. Існування цього раю залежить від людини сучасної для людини майбутньої, тому що він (рай) здатний постійно відновлюватися, трансформуватися й жити не тільки як future живописний твір, але й реальний світ у майбутньому.

За допомогою Futur – живопису Чорнобров Філіпп створює нові архітектурні форми, кольори і пластичні гармонійні лінії майбутнього на тлі минулого, показуючи Київ у 2004 році. Нові комунікаційні зв'язки, повітряні дороги переплітаються в різних площинах динамічно направлені у всі райони міста, далі по всій Україні. Незалежно від зміни погоди, у цих структурованих прозорих, гармонійних об'ємах комфортно, людина відчуває себе птахою, яка розглядає місто зверху, відпочиваючи рухається.

Люди протягом доби літають у повітряних прозорих дорогах – (Скайвей, Skayway) від 10 до 1000 км. за год. Як архітектор - візіонер художник «будує» середовище для майбутніх поколінь. Не вигадка, а реальне бачення з допомогою СНІВ майбутнього простору.

Художник пропонує комплексні кардинальні рішення перетворювати місто не частинами, а в цілому увесь Київ та Україну, змінити майбуття на 50 – 150 років.

З 2010-2012 року працює над творчо - мистецьким проектом «Насолодження Буковиною, творчі мандри рідним краєм». Це мистецький проект – серія творчих робіт

автора: живопис, фотографія, поезія рідного краю, краєзнавчих довідок та туристичних маршрутів за географічною картою Буковини представлені історичні місця краю - мальовничого краю, наших видатних людей.

У серпні 2022 року клішківчанин, випускник Клішковецької середньої школи 1964 року - Філіпп Чорнобров, приїхав на свою малу батьківщину – село Клішківці та відвідав наш навчальний заклад. Гість розповів про свої творчі плани, які змінилися в зв'язку з повномасштабною війною розв'язаною росією проти України. Художник подарував школярам три картини на воєнну тематику.

10 жовтня 2023 року художник відсвяткував своє семдесятип'ятиліття та він весь у роботі, сповнений творчих планів і нових проєктів, пише нові картини, працює як волонтер, підтримує ЗСУ.

Сьогодні твори митця знаходяться в приватних колекціях США, Італії, Франції, Польщі, Німеччини, Ізраїлю, Кореї, Чехії, Шотландії, а також країн СНД і України та багатьох музеях. Художник працює як дизайнер, він проєктує інтер'єри, створює декоративні вітражі, фонтани, світильники. Майстер займається також різьбленням по дереву створює монументальні панно. Живописець і графік, Філіпп Чорнобров є автором чудових керамічних виробів, які експонуються на виставках.

Його творчість несподіваним і навіть містичним чином сконцентрована не лише на живописі. Він працював архітектором, викладачем художньої школи, Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва та дизайну, один із засновників творчого об'єднання "Гончарі" на Андріївському узвозі. Проєктував інтер'єри громадських закладів, житлових помешкань, створює живописні полотна, графічні твори. Працює як дизайнер, графік, захоплюється фотографією, ініціатор та учасник українських та міжнародних пленерів у Польщі, Румунії, Болгарії, Шотландії. З 2012 року на творчо-мистецькій роботі в студії – галереї «Філіпп – Футур». Автор мистецьких проєктів «Мелодії Андріївського узвозу» – 1997р., «Майбуття України, Київ 2104» – 2004р., «Насолодження Буковиною, творчі мандри рідним краєм» – 2012 р. Творчі здобутки: 90 виставок, з них – 31 республіканська та всеукраїнська, 16 – персональних, 8 – міжнародних, 32 – пленери й симпозіуми в Україні та за кордоном. Сьогодні твори митця знаходяться в приватних колекціях США, Італії, Франції, Німеччині, Польщі, Ізраїлю, Кореї, Чехії, Шотландії, у музеях України. Філіпп Чорнобров є прикладом для молодого покоління – як можна втілити дитячу мрію в життя завдяки великій працездатності, натхненню, бажанню творити й великій любові та філософському ставленню до людей.

Філіпп Ілліч Чорнобров є прикладом для молодого покоління - як можна втілити дитячу мрію у життя завдяки великій працездатності, натхненню, надзвичайному бажанню творити і великій любові та філософському відношенню до життя та людей. Він продовжує творчо працювати, втілює нові проекти і радує своїх шанувальників новими картинами.

РОДИННІ ТРАДИЦІЇ ПИСАНКАРСТВА

(на прикладі с. Михальча Чернівецького району Чернівецької області)

Автор: Маковій Богдана, учениця 6 класу ОЗ «Михальчанський ліцей»

Науковий керівник: Чижевська Т.В., учитель української мови та літератури ОЗ «Михальчанський ліцей».

Настав час, який розділив наше життя на «до» та «після». Час, який не лише знищує український народ, а й його історію, культуру, традиції, філософію. Допоки мужні воїни оберігають наше життя на фронті, ми повинні оберігати культуру, мову, мистецтво. Якщо кожен учень, студент чи інша доросла людина досліджуватиме шматочок унікального, шматочок культурної спадщини своєї малої батьківщини, ми матимемо змогу розширити та зберегти культурний простір нашої держави, області, району, села. У цьому і полягає актуальність нашого дослідження.

Писанкарство – один із видів традиційного українського мистецтва, ще одна форма кодування спадщини. Зберегти, дослідити, відтворити його – ось мета нашого проекту.

Предмет дослідження – писанкарство як частина української мистецької спадщини.

Об'єктом дослідження стали творчі роботи та візерунки майстрині Марії Чижевської. Для реалізації мети поставили перед собою такі **завдання**:

1. Описати писанкарство як вид мистецтва.
2. Провести опитування серед михальчанців, щоб з'ясувати, чи збереглася традиція писати писанки у їхніх родинах.
3. Провести інтерв'ю із майстринею.
4. Зібрати каталог візерунків.

Під час роботи над проектом ми користувалися такими **методами дослідження**, як описовий, аналізу та синтезу, опитування, узагальнення.

Проведене дослідження свідчить про необхідність збереження та вивчення української культурної спадщини на місцевому рівні, зокрема писанкарства як одного з її важливих аспектів. Результати роботи вказують на те, що навіть маленьке дослідження дає поштовх для поширення знань та умінь писанкарства серед молоді.

Результати опитування розділило михальчанців на кілька категорій:

- ті, хто пишуть/розмальовують самостійно писанки;
- ті, хто замовляють їх у майстринь;
- ті, хто використовують наліпки.

Ми вважаємо ці результати невтішними. Проте у нашому селі є чимало майстринь, у чийх родинх це ремесло передається від покоління до покоління. Однією з них є Марія Чижевська. 69-річна жителька с. Михальча перейняла любов до мистецтва ще змалечку і прививає її своїм дітям та онукам. Писати писанки для себе почала ще дитиною, а ось для людей (безкоштовно) – тільки у зрілому віці, коли мати передала всі знання та матеріали саме їй. Тож щороку пані Марія безкоштовно «за поману» пише михальчанцям писанки. Іноді їхня кількість сягає понад 300 за тиждень.

Для створення писанок Марія Іванівна використовує традиційні матеріали: віск і натуральні барвники. Найпопулярнішими візерунками є «хрестик» (він має бути у кожному кошику), «дубовий листочок», «гуцулочка», «вишеньки», «ягідки», «горошок», «заячі вушка», «грабельки», «анютині очі», «зірка» у різних варіаціях, «вербичка», «ружа», «квітка». Користується традиційним поділом на 2 півсфери - поділ на 2 світи; на 3 - які символізують три небесні сфери; на 4 - наче на 4 сторони світу.

Якщо говорити про значення символіки, то:

- «хрестик» – це чотири напрямки, пори року або сторони світу; це символ страждань, віри і воскресіння;
- «дубовий листочок» – сила, довголіття, терпіння;
- «гуцулочка» – кожен елемент має окреме значення;
- «вишеньки» – юність;
- «ягідки» – дівоча краса;
- «горошок» – поле, зерно;
- «заячі вушка» – обличчя дітей;
- «грабельки» – процвітання;
- «анютині очі» («качині лапки») – влада, заступництво, цілісність;
- «зірка» – сонце, любов;
- «вербичка» – весняне відродження, вічна молодість, здоров'я, ріст;
- «ружа» – любов;
- «квітка» – діти.

За матеріалами дослідження зібрано ілюстрований каталог писанок.

РОСЛИННА СИМВОЛІКА ВЕСІЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРУ БУКОВИНИ

Автор: Микола Мандатор, учень 10 класу «ОЗО – Колінковецький ліцей Топорівської сільської ради»

Наукові керівники: Костик В.В, доцент кафедри української літератури ЧНУ імені Юрія Федьковича; Ревега М.С., вчитель української мови та літератури «ОЗО – Колінковецький ліцей Топорівської сільської ради»

Фольклор як колективний вияв словесного мистецтва найповніше зберігає і відтворює символічну картину світу. Жоден із відомих дослідників звичаїв і традицій українського народу, починаючи від фольклористів XIX століття, не залишав поза увагою весільну обрядовість. Проте сьогодні все ще бракує праць, у яких би теоретично осмислювався символ та його вияв на прикладі фольклорно-етнографічних матеріалів. В окремих наукових розвідках є узагальнювальні дослідження символіки весільних обрядодій та пісенності, як, наприклад, у монографії Миколи Дмитренка «Символи українського фольклору». Значно менше уваги приділено особливостям трактування образів-символів в окремих регіонах України (наприклад, праця Олени Гром-Цвид «Традиційна символіка весільних пісень Західного Полісся»).

Тому одне з найголовніших завдань фольклористики сьогодення – осмислення регіональної символіки весільної обрядовості та пісенності, що акумулює узагальнений багатовіковий традиційний досвід тієї чи тієї фольклорно-етнографічної зони, зокрема Буковини. Адже освоєння системи символів дозволить не тільки поглибити знання про природу фольклору взагалі, а й дозволить зробити крок до розуміння ментальних особливостей нашого народу, а, отже, і до заглиблення у психоестетичний генофонд української нації.

Метою дослідження є комплексне вивчення значеннєво-функціонального наповнення рослинних символів весільного фольклору Буковини.

Для розкриття мети поставлено такі **завдання**:

- встановити символічну значеннєвість весільних обрядодій та їх окремих атрибутів;
- виявити особливості рослинної символіки весільних пісень Буковини у її побутуванні та розвитку;
- реконструювати первісну семантику весільної символіки;
- визначити процес формування усної снотлумачної традиції в українській фольклористиці;
- схарактеризувати символічне навантаження усних снотлумачних текстів весільної семантики.

Об'єктом дослідження стали тексти весільних пісень та обрядів Буковини, снотлумачні тексти як феномен усної народної словесності.

Предметом дослідження є специфіка образно-символічної структури весільного фольклору Буковини.

Методи дослідження. Вивчення символічного наповнення весільної словесності Буковини в цілісності передбачає застосування таких методів: структурно-типологічного (аналіз структури символу); контекстуального аналізу (йдеться про контекст побутування фольклорних текстів: ситуативний, локальний, соціокультурний); функціонально-структурного (вивчення особливостей рослинної символіки усних снотлумачних текстів); польових досліджень: інтерв'ю, аудіозапис, анкетування.

Теоретико-методологічною основою дослідження є досвід української фольклористики щодо вивчення усної народної словесності різних регіонів України та з проблем дослідження традиційного весілля. З-поміж дослідників, чії наукові праці стосуються нашої теми, можемо назвати такі імена, як Йосип Лозинський, Олексій Дей, Олекса Воропай, Неоніла Здоровега, Валентина Борисенко, Григорій Кожолянко, Микола Дмитренко.

Матеріалом для дослідження символіки весільних пісень та обрядів Буковини стали напрацювання фольклористів ХХ – початку ХХІ століття, а також власні фольклорно-етнографічні записи.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше зроблено комплексне дослідження традиційної рослинної символіки весільного фольклору буковинського краю. Також значну увагу зосереджено на варіантах смислової наповненості весільних обрядів у різних куточках Буковини. Крім цього, розглянуто рослинні символи, що прогнозують весілля, у снотлумачних текстах.

У весільній обрядовості рослини мають першочергове значення в обрядах збирання барвінку, вінкоплетення та завивання гільця. У піснях Буковини через образи рослинного світу сприймаємо таке значення. Так, чоловіче начало символізують дуб і явір, жіноче начало – калина й ружа; увесь рід – діброва; молодість – мак і фіалка; чистоту, святість – барвінок, виноград, васильки й чорнобривці; а плодючість – жито.

З метою дізнатися, які рослинні символи уві сні символізують майбутнє весілля, ми провели опитування у с. Колінківці і виявили, що для дівчини уві сні є знаком майбутнього весілля дуб; загалом різні квіти; та барвінок. А для хлопця калина й гарбуз.

Загалом результати нашого дослідження дають підстави зробити такі **висновки**:

- усі символічні дії учасників народної драми спрямовані на досягнення двох основних цілей: обєригання молодих і забезпечення продовження роду;

- рослинна символіка найяскравіше виявляється в обрядах збирання барвінку, вінкоплетення та завивання гільця;
- у весільних піснях рослинною символікою здебільшого представлено головних персонажів весілля – молодого та молоду;
- пісні весільної тематики містять такі основні рослинні символи: калина, дуб, барвінок, явір, сосна, жито.
- особливістю снотлумачної традиції українців є те, що їй властива функція моделювання, тобто відбувається програмування майбутнього, зокрема шлюбу;
- з-поміж знаків-символів рослинного світу, які прогнозують майбутнє весілля, найбільш частотними є образи дуба і калини.

Отже, рослинні символи відіграють важливу роль у весільному фольклорі Буковини, адже в них закодовано давні вірування нашого народу, життєвий досвід і світобачення.

ПИСАНКА – СИМВОЛ УКРАЇНИ, ОБЕРІГ УКРАЇНЦЯ

Автор: Марочко Марія учениця 7 класу Путильського ліцею

Наукові керівники: Майер І.П., вчитель технологій Путильського ліцею.

Найбільше християнське свято – Великдень – немислиме без писанок. Для нас, українців, писанка – це не тільки символ життя, добра, віри і надії, але й наш національний оберіг, втілення філософії і культури.

Без писанки не обходиться жодне Великодне свято. Її святять у церкві разом з паскою, дарують на щастя рідним і друзям. Наша писанка стала відомою в усьому світі. У прикарпатському місті Коломия, а також у Канаді їй поставлені величні пам'ятники .

Прикотилася до нас писанка із сивої давнини. Розмальовували писанки ще з дохристиянських часів. І очевидно , це пов'язувалось із атрибутами поганських богів. Археологічні розкопки, проведені на території нашої держави, зокрема Кривушанської могили, засвідчують, що звичай робити крашанки, а, можливо, й писати писанки прийшов до нас від персів, адже давні азійські, семітські народи у день початку Нового року мали звичай класти на стіл варені яйця, які були пофарбовані переважно у червоний колір. Крім того, орнаменти на знайдених древніх посудинах мають багато спільного з орнаментами писанок.

Існують свідчення, що первісно писанку (знакову систему і ритуальний предмет) давні українці сприймали як заклинання бога Сонця, що керував основними життєвими циклами. Церква пов'язує традицію писанкарства з початком християнства. А великодне

яйце вважається символом Христового Воскресіння . На Гуцульщині популярними є десятки переказів, які є інтерпретаціями відомого біблійного сюжету, які повідають про першу в світі писанкарку – Діву Марію. А вийшло це так : Божа Матір заплакала від щастя, коли почула, що Ісус воскрес. Її сльози капали на червоні яєчка і розмальовували їх. І переказ розповідає про те, що сльози Богоматері залишили на яйцях різнокольорові крапочки.

Навряд чи можна нині визначити, який народ першим почав вшановувати яйце і писати писанки, бо бажання прикрасити предмет культури має дуже архаїчне глибоке коріння. Воно характерне для всіх народів світу.

Та найбільшого розквіту традиція писанки набула саме в Україні. Гуцульщина, і зокрема Путильщина, як її невід'ємна частина, багата на талановитих людей і природні барвники, дала світові перлини творчості – унікальні зразки писанок, автентичні візерунки.

Немає на Путильщині жодного села, де б не займалися писанкарством, яйця тут розписують цілими родинами, а узор передають із покоління в покоління. Писанки у нашому краї розписують переважно жінки та дівчата і лише зрідка чоловіки. Пишуть писанки тільки у великий піст, тобто протягом сорока днів, але найбільше – протягом останніх двох тижнів перед Великоднем.

Найстаріші орнаменти на гуцульських писанках переважно геометричні: трикутники, спіралі, кола, сорок гілок. Все це – знаки різних ритуалів або священні числа. Число сорок пояснюється сорокаденним постом або існуванням сорока святих мучеників. У нескладних мотивах геометричного візерунка відтворюються образи сонця, зірок, блискавок, хмар, символи засіяного поля у вигляді ромбів, грудок зоряної землі.

Для рослинної орнаментики гуцульських писанок характерний високий ступінь вибіркості у зображенні природних форм. Рослинні форми кінця XIX – початку XX ст. на гуцульських писанках зустрічаються дуже рідко. Введення в орнамент натуралістичних рослинних форм набуло поширення у I половині XX ст., зафіксована також і зоологічна орнаментика, яка представлена різноманітними зображеннями свійських і диких птахів, різних домашніх тварин, риб і метеликів, що є свідченням любові мешканців гір до рідної природи.

Намальоване на писанці сонце є символом Бога (Христа); колесо є знаком найвищого спокою з напружено силою, завершення досконалості, образ Божої вічності, символ безсмертя й майбутнього небесного існування, образ безконечної Божої любові . Хрест символізує Всесвіт, є знаком чотирьох сторін світу, чотирьох темпераментів «свято знак відгуку». Трикутник – символом вогню, безсмертя, чоловічої й материнської сили, а

також - Пресвятої Трійці, а якщо у трикутник вписане коло – це символ Божого Ока. Символом небесної осі й скарбниці життя, безперервно відновлювальної природи є Дерево Життя, знаком Христового царства є зоря, святого вогню і сонця, символом Божої величі є свастика. Колосся й зерно уособлюють предків, святу їжу, є таїнством Христа й Божого царства. Гілка виступає символом Божої ласки, завжди свіжої чесноти і добрих дій, а дубовий листок є святим знаком повноти життя Божого люду й символом Божої справедливості.

Фарби, у які фарбують писанки, теж мають свою символіку: червона уособлює радість життя, любов, для молодих вона є надією на одруження; жовта присвячена сонцю, зорям і місяцю; зелена символізує весну, воскресіння природи, багатства рослинного й тваринного світу. Поєднання червоного кольору з білим означає вшанування духів, подяку за охорону від злих сил. Поєднання 4 - 5 кольорів уособлюють родинне щастя, мир, любов.

У ХХ ст. на гуцульських писанках з'являються цілі мистецькі композиції, які нагадують узори вишиванок, килимів і ліжників, а також композицій із зображенням інтимно – побутових сцен, зокрема полювання в горах, гуцульські забави, випаси худоби, віз з кіньми.

Щодо колористики, то на путильських писанках, здебільшого на чорному чи темно – коричневому тлі виступають жовтий, рожевий, фіолетовий та зелений кольори.

Фарби для писанок майстрині намагаються отримувати з природної сировини, Горщики, в яких готують фарби, не повинні використовуватися для інших потреб. Воду для заварювання фарб намагаються брати м'яку – дощову або з потоків. До звичайної води додають трохи свяченої йорданської.

Для писання беруть менш чистий бджолиний віск. Іноді до нього додають трохи сажі, щоб краще було видно нанесений рисунок, оскільки розтоплений віск є прозорий і його не завжди добре видно на яйці. Раніше віск розтоплювали в черенку, який ставили на вигорнуте з печі вугілля.

Існує на Путильщині повір'я, що писанку треба писати за допомогою «живого вогню»: як стверджують старожили, у давнину для писання писанок треба було здобути «живий вогонь», що вважалося найвищим чаром, «брався безпосередньо від життєдайного сонця», бо сонце свою велику силу передавало деревині, яка росла під сонцем. Лише при цьому вогні, живому, можна було писати писанки. Спосіб виготовлення писанок, хоч і простий, проте вимагає неабиякого хисту, бо малювати на поверхні яйця тяжче, ніж на рівній поверхні полотна чи паперу. Інструментом для виготовлення писанок є «кісточка», - це палочка з бляшаною трубкою на кінці. На сирому яйці кісточкою вимальовують

розтопленим бджолиним воском ті місця, що їх треба залишити незафарбованими: обвідки, крапки та оперізування. Спочатку фарбують яйце в ясній фарбі, наприклад у жовтій. Після цього яйце виймають з фарби і кладуть, щоб висохло. Коли воно висохне, на ньому кісточкою наводять віск на ті місця, що мають лишитися жовтими. Потім фарбують у другій, цього разу темнішій фарбі. І так роблять, поки та писанка не набере бажаного вигляду. Так «народжується» писанка зі складним багатоколірним орнаментом.

Коли вже малюнок закінчений, писанки складають у череп'яну посудину і кладуть у розпалену піч. Якщо віск розтопиться і спливе з яйця, писанка готова. Потім писанки можна класти в кошик та й святити на Великдень.

«ВИГОТОВЛЕННЯ ВИРОБІВ ІЗ ВОВНИ - СВЯТА СПРАВА МОЄЇ ГУЦУЛЬСЬКОЇ РОДИНИ»

Автор: Порох Вероніка, учениця 9 класу Путильського ліцею

Науковий керівник: Колежук Г. Я., заступник директора з виховної роботи, вчитель української мови та літератури Путильського ліцею.

Неповторний і чарівний Гуцульський край з давніх-давен славиться самобутнім народним декоративним мистецтвом, що має спільне коріння з мистецтвом всієї України. Серед багатьох його видів одне з провідних місць належить ткацтву, зокрема ліжникарству, килимарству, виготовленню різноманітних виробів із вовняних тканин.

Багатющі традиції народного ткацтва на Гуцульщині передавались із покоління в покоління, розвиваючись і збагачуючись.

Щаслива я, що народилася в справжній гуцульській родині, а предки мої споконвіку займалися традиційним промислом – розведенням, вирощуванням, випасанням овець, виготовленням виробів із вовни та шкіри.

Як найдорожчі реліквії в нашій родині зберігаються речі, виготовлені вмілими руками моїх прадідусів і прабабусь, зокрема гуцульський кептар, якому вже більше сотні літ, його зображення ви можете побачити на слайді, а виготовив його світлої пам'яті мій прадідусь Михайло.

Як би важко не жилося гуцулам, які би випробування не випадали на їхню долю, їх ніколи не полишало відчуття прекрасного. Від покоління до покоління передаються нащадкам не лише любов до рідної природи, але й пристрасть до мистецтва. Моя мама Порох Оксана Юріївна із молоком матері увібрала в душу і серце любов до всього прекрасного, а її вмілі руки тчуть і творять справжні дива – барвисті ліжники і килими,

верети і накидки, доріжки і налавники, а ще суперсучасні тайстри і гуні, жилетки і капці, яскраві підколінники і шкарпетки. А все починалось із вивчення сировини для виробів.

На території Гуцульщини основною сировиною для ткання ліжниеових виробів здавна була овеча вовна та сировина луб'яних культур – льону і конопель.

Обробкою ткацької сировини займалися майже в кожній гуцульській сім'ї. Її методи удосконалювались і передавались із покоління в покоління. Їх свято дотримувалися, адже від якості сировини, належної її обробки значною мірою залежать художні особливості майбутніх виробів.

Моя прабабуся Віра Михайлівна сама переробляла сировину на нитку, вирощувала коноплі, з якої виготовляли цю сировину. Щоправда, коноплі вона вирощувала і обробляла в часи своєї молодості, а пізніше, в радянські часи, їх вирощування було заборонене. Як сировину для ткацтва використовували вовну овець.

Технологія виготовлення ліжників починається з овець. Всі породи, які вирощуються в Україні, поділяються на тонкорунні, напівтонкорунні і грубововняні. Вовна, в свою чергу, складається з пуху, перехідного волосута мертвих волокон.

Корінна порода овець на Гуцульщині – цуркан (ракель), пристосована до вологого клімату Карпат- належала до грубо вовнових. Стрижуть овець навесні, у теплі дні, коли вже немає заморозків. Навіть народне прислів'я застерігає: «До Миколая (9 травня) не сій гречки і не стрижи овець».

Перед стриженням овець мили річковою водою, стригли їх металевими вівчарськими ножицями. Вовну, що настригли, парять, промивають, прополіскують, сушать, скубують (перебирають руками), розчісують на граблях чи гребені.

Отриману масу вовни (кужілку, куделю) нанизують на мотовило - однією рукою витягують з неї товсту вовняну нитку, іншою – намотують її на веретено (гра в дві руки, як на піаніно чи акордеоні). Для цього треба мати неабиякий навик. Нитку на веретені – прічник - перемотують в гульки (гушки) завдовжки 5-6 метрів.

Прядіння було заключним етапом підготовки вовни до ткання, адже щільність скручування ниток і рівномірність їхньої товщини зумовлювали структуру майбутньої нитки. Головним було вміння випрясти тонкі, рівні і міцні нитки. Для основи виробів пряли щільніше скручені нитки, щоб забезпечити виробу належну міцність. Наступним етапом підготовки ниток до ткання було перемотування. Нитки для основи змотувалися з веретен у мітки, а нитки для ткання - у клубки. У мітки змотували також нитки, які мали відбілювати і фарбувати. Фарбували пряжу гуцули майже до середини ХХ ст. рослинними, тваринними та мінеральними барвниками, зокрема звіробоем, корою вільхи,

дуба, яблуні, крушини, корою та лушпайками горіха, травою материнки, афинами, лушпинням цибулі, чистотілом.

Після фарбування і просушування нитки змотували в клубки. Насновану пряжу для основи намотували на вал ткацького верстату.

Із овечої вовни наші гуцули тчуть насамперед ліжники. Ліжник – це ужитковий виріб, який спочатку використовують на постелі, потім – на лавицях, далі ним встелюють сидіння возів, кидають під сідла на конях, взимку кутають ним ноги на санях.

Ліжник – це бренд Гуцульщини, бо ж, справді, народне мистецтво – це джерело і фундамент, а ми, люди, тільки надбудова над цією основою. І відрадно, що популярність ліжників ніколи і нікуди не зникає, та, на жаль, все менше людей займається їх виготовленням. До кінця 90-х років минулого століття у нашому колишньому Путильському районі діяла міжколгоспна фабрика з переробки вовни, на якій працювало більше 120 ліжникарок, однак її закрили, і лише поодинокі майстрині в селах тчуть ліжники. Серед них і моя матуся. Ліжник – теж її бренд, а ліжникарство стало нашою сімейною справою. Вона створила нашу майстерню – музей «Джерга».

Чому така назва? Справа у тому, що в давнину ліжники ткали на вузьких верстатах-кроснах, завширшки 80 см. Щоб отримати широкий ліжник, зшивали докупи два, а то й три вузьких і звали їх «джергами».

Моя матуся тче і такі ліжники, як виготовляли в давнину, тобто у натуральних кольорах - білому, сірому, темно-брунатному, чорному, зокрема довгі ліжники з орнаментом «у паси». У таких виробках на білому тлі, на віддалі 20 см, розміщені групи смуг шириною 20 см. Смуги утворені з вузьких смужок чорного, брунатного, фіолетового, жовтого і зеленого кольорів, симетрично витканих від центральної смужки.

Із грубих вовняних ниток білого, чорного та сірого кольорів виготовляють ліжник «Очкатиий». Особливістю його орнаменту є те, що площа ліжника заповнена композицією з концентричних ромбів із зуб-кованими контурами.

Але особливо любить мама експериментувати. Для неї ліжникарство – це не просто ремесло, а справжнє мистецтво. Під час роботи вона поринає у творчий процес, в якому витає, поки не віднайде нові цікаві орнаменти, які приходять лише в час високого натхнення. Кожну річ вона надихає живою, неповторною енергією, тому всі вони оригінальні.

В останній час особливою популярністю користуються виставкові ліжники - сучасні вироби, які за декором нагадують традиційні вишивані уставки сорочок, збори переміток, обрусів, пошивок, писаних верет, килимів.

Для найменших діток з вовни ми виплітаємо яскраві тепленькі капчики, для дорослих - шкарпетки, панчохи, каптури (як кажуть старі горяни) різних форм і кольорів, узорів в них теж різноманітні. Та чи не найбільше молодим дівчатам і солідним пані подобаються ткани торбинки різних розмірів, ворсисті і гладко ткані, з узорами і без них, яскраві і біло-чорно-сірі.

Хочу ознайомити вас із цікавими віруваннями, пов'язаними із прядінням і ткацтвом, які побутують на Буковинській Гуцульщині.

Допоки існують традиції, вміння виготовляти предмети ужиткового користування, доти ми існуємо як народ. Якщо ж це все зникне, то стане не - цікаво жити, бо в комп'ютерів, планшетів, телефонів та інших гаджетів немає традицій і якщо зв'язок зникає, нічого натомість не залишається, а традиції народних художніх ремесл ніколи і ніде не зникають, а передаються з покоління в покоління, від роду до роду. Хтось мудрий сказав, що винахідливий китайський народ зумів усе підробити - італійське взуття і англійські тканини, французькі парфуми і українські вишиванки, єдине, що вони не можуть підробити, - це наші ліжники.

НОВОДНІСТРОВСЬКА ПЕРЛИНА - ІННА ГОНЧАР

Автор: Самараш Дарія, учениця 9 класу ОЗ «Білоусівський ліцей» Сокирянської міської ради

Науковий керівник: Мартинюк І.М., вчитель української мови та літератури ОЗ «Білоусівський ліцей».

Оригінальним та неординарним словом засіває поетичну ниву Сокирянщини відома буковинська поетеса із Новодністровська - Інна Михайлівна Гончар (Багрійчук). Вона вносить помітний вклад в літературу рідного краю.

Мета наукової роботи полягає у представленні й розкритті творчості сучасної української письменниці з Буковини, людини неординарної, яка у своїх творах веде читача у мандрівку по кривавих і жорстоких сторінках історії нашого багатотраждального буковинського краю і популяризувати ім'я письменниці та її творів у різноманітних мистецьких конкурсах.

Інна Михайлівна Гончар народилася 27 січня 1969 року у селі Коболчин Сокирянського району Чернівецької області у батьківщині вчителів.

З 1975 року сім'я переїжджає до Новодністровська. Як і багато дітей намагалася передати свої перші почуття віршами. Це був сьомий клас. Та більш глибокими та мелодійнішими її твори ставали у студентські роки після закінчення школи із золотою

медаллю вступила на факультет підготовки вчителів початкових класів Кам'янець-Подільського педінституту імені В.П. Затонського. За роки навчання в інституті часто друкувалася у газеті «Радянський студент». У 1989 році повернулася до Новодністровська і почала вчителювати поруч зі своїми батьками: Тамарою Дмитрівною та Михайлом Семеновичем Гончарами. Працювала вчителем початкових класів української мови та літератури у ЗОШ №1 та №3.

З 1997 року поетеса перейшла до новоствореної гімназії і почала викладати українознавство, одночасно працюючи і у гімназійній бібліотеці.

З 2006 року вірші Інни Михайлівни друкувалися у районній газеті «Дністрові зорі», обласних «Буковинське віче», «Буковина», «Молодий буковинець», «Крайова освіта», всеукраїнських газетах, «Освіта України», у видавництві «Шкільний світ», журналах «Рідна школа», «Жінка», «Однокласник», «Дивослово», «Сім'я».

Надійним наставником, творчим побратимом, натхненником, у житті Інни Михайлівни був Іван Семенович Нагірняк. Він передбачав потенціал своєї молодшої колеги. І вона щоденною своєю працею і на професійному посту, що унаслідувала від Івана Семеновича, і у творчості засвідчує високий рівень. Відзнаки, які здобуває Інна Михайлівна - яскраве тому свідчення.

З трепетним пошанівком Інна Михайлівна невтомно популяризує творчість І.С. Нагірняка, присвячує його пам'яті власні твори, бере найактивнішу участь у заходах, присвячених письменнику.

Дуже особливою, мудрою, ніжною виявилась поезія буковинської поетеси Інни Гончар.

Життя поетки продиктоване її віршами, вона є членом НСЖУ і НСПУ, веде передачі на радіо «Сок FM». Наразі постійно друкується у колективних альманахах Хмельницького видавництва «Лілія» та Вижницькому журналі «Німчич». На сьогодні Інна Гончар – фахівець зі зв'язків з громадськістю філії «Дирекція з будівництва Дністровської ГАЕС» ПрАТ «Укргідроенерго» і водночас кореспондент міського часопису «Наша газета. Новодністровськ-інфо», а також займається волонтерською діяльністю для ЗСУ.

Інна Михайлівна є авторкою збірок: «За пензлем дивовижного митця»(2001р.), «Дарунок невидимого птаха»(2006р.), «Душі прозорої краплини»(2006р.), «По цю сторону межі»(2021р.), «Звучить розчулено струна»(2019р.), книга-переклад поеми-казки Миколи Палагути «Про будову і про ГЕС, про звіряток і ліс чудес» (2011р.), «Вірші цієї війни» (2023р.).

Нова збірка «Вірші цієї війни» (2023р.), удостоєна грамотою Міністерства оборони України. У цій збірці поетеса відкриває перед читачами всю глибину болі втрати

сильного, вільного, простого народу України, про перші місяці вторгнення на українську землю російського агресора, протистояння та опір нації, яка беззбройна несе величезні втрати на полі бою, гіркі сльози матерів, що на дочекалися своїх синів з війни...

Бібліотека-філія села Братанівка ЦБС Сокирянської міської ради взяла участь у Всеукраїнському соціологічному дослідженні «Краща книга року 2023». В результаті проведеної роботи читачі бібліотеки вважають книгою року -поетичну збірку віршів місцевої поетеси Інни Гончар «Вірші цієї війни».

Інна Гончар має багато відзнак та нагород, це:

- ❖ Лауреат конкурсу знавців творчості Михайла Івасюка
- ❖ Переможець радіовікторини до 50-річчя Володимира Івасюка
- ❖ Лауреат поетичного конкурсу до 65-річчя утворення Чернівецької області
- ❖ Лауреат літературно-мистецької премії імені Ольги Кобилянської(2006)
- ❖ Член Національної спілки журналістів України [НСЖУ] (2008)
- ❖ Член Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Інну Михайлівну поважають та цінують на Буковині, про неї пишуть та складають вірші. Вона є талановитим журналістом за фахом, поетом за покликанням.

Читаючи її вірші, пересвідчується, що поезія – то й справді найкращі слова про найвищі почуття в найдосконалішому порядку.

Поетичні рядки вагомі і правдиві, водночас легкі і ніжні, мелодійні і несподівані, мовби викристалені в часі, іскряться то радість й мудрість, а то болем і таємничістю...

Складний і неповторний світ, що зветься поезією, як складна і неповторна людська природа.

Досліджуючи творчість буковинської поетеси Інни Гончар, ми збагнули що, темою її творів є жорстокі сторінки історії, нашого багатостраждального буковинського краю, майбутнє України, любов до життя, до матері, природи.

Практична цінність цієї роботи визначається тим, що вона пропагує багатство творчості Інни Гончар, змушує замислитися реаліями минулого і сучасного життя як Буковини, так і всієї України. Матеріали дослідницької роботи можуть використати в роботі керівники літературних гуртків, вчителі-словесники, викладачі та студенти філологічних факультетів тощо.

НАРОДНА ЖИВА ТА ФОЛЬКЛОРНА МОВА БУКОВИНИ

Автор: Стефанко Аліна, учениця 10 класу ОЗ «Білоусівський ліцей»

Керівник: Бойчук С.М., вчитель української мови та літератури ОЗ «Білоусівський ліцей».

«Прислухайтесь, як океан співає. – Народ говорить. І любов, і гнів у тому гомоні морським. Як народ, учителів, немає мудріших, тому що кожне слово вчителя – це перлина, це праця, це натхнення, це людина».

Максим Рильський

У народній мові українські письменники черпали красу і силу слова.

У живій народній мові Буковини відбито характер буковинців, спосіб його мислення, його релігійні й міфологічні уявлення, скарби народної мудрості й віковічних спостережень над природою й буттям людини.

Але, як відомо, кожний народ мислить по-своєму.

Як писав, Костянтин Ушинський педагог українського походження: «У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина, - в ній втілюється творчою силою народного духу в думку, в картину і звук і небо вітчизни, її повітря, її поля, гори й долини – весь той глибокий, повний думки й почуття, голос рідної природи, який так гучно в любові людини до її іноді суворой батьківщини, який відбивається так гучно й виразно в рідній пісні, мелодіях, вустах народних поетів».

При дослідженні я дізналась, що здавна розрізняли живу народну й книжну мову українців, і в свою чергу буковинців.

Жива народна мова – це загальнонародна мова, в якій відбито такі чесноти буковинців, як глибока релігійність, працьовитість, висока культура, лицарське ставлення до супротивників, історична пам'ять роду і народу.

У розмовній мові буковинців співіснує те, що живе тепер, і те, що було в минулому, і те, що тільки народжується й освоюється на даний час літературною.

Мова усної народної творчості на Буковині – це пісні, казки, легенди, приказки, замовлення, заклинання. Тому фольклорні джерела буковинців є предметом галузі філології в навчальних закладах.

Я вважаю, що українська мова, в першу чергу не може розвиватися без діалектного мовлення та говірки, які використовуються на території буковинського краю, в тому числі на території Сокирянщини.

Діалекти та говірки, на мою думку, це така комунікативна система, засіб спілкування мешканців певного регіону поселення.

Якщо бути в уважній фіксації кожного діалектного слова, відмінного від його літературного, то це дуже клопітка праця для діалектологів.

Діалекти часто співвідносяться з регіональними типами матеріальної та духовної культури українців у межах цілісного етносу (такими, наприклад, як бойки, гуцули, лемки, буковинці).

Сьогодні ні в кого вже не виникає сумніву, що жива народна мова з її регіональними говорами є неоціненним скарбом українців, а також буковинців.

Відродно те, що у Чернівцях у 2005р було надруковано «Словник буковинських говірок» у видавництві «Рута».

Також надрукована хрестоматія діалектних текстів, записаних на Буковині, яка опівана і «репрезентована в словах» у творах буковинських письменників Сидора Воробкевича та Юрія Федьковича. Юрій Федькович з моїх досліджень писав у листі до Данила Танячкевича такі слова: «Моя щастя – в Буковині, у горах, а коли не в горах, то все-таки у Буковині – межі Дністром, та Прутом».

Юрій Федькович був не лише письменником, редактором першої на Буковині газети українською мовою під промовистою назвою «Буковина».

Усе своє життя він присвятив національному відродженню рідного краю, збирав фольклор, робив етнографічні описи, записував рідковживані слова.

У рукописному словнику Юрія Федьковича вміщено 80 слів з Русь-Кімполунгського окола на Буковині, зафіксоване, наприклад словосполучення «зміяльний хліб», тлумачення до нього походить з німецької мови «обмінаний хліб, який давали в знак подяки при певних нагодах, наприклад, після хрестин, вінчання».

На Буковині є такий звичай, що батьки новохрещеного або молоді наречені приносять хресним батькам або свідкам у подарунок кілька (6) пшеничних хлібів.

Але обдарований залишає собі тільки 5, а шостий хліб повертає назад. І саме цей хліб називається «зміяльний».

Дослідивши «Словник буковинських говірок», я зрозуміла, що в ньому досить повно відображено лексичний фонд, що, на мою думку, відтворює мовне середовище Буковинського краю, його суспільно-політичне життя, господарські відносини, різні звичаї та обряди.

Наприклад, до сфери суспільно-історичного життя та соціально-економічних відносин належить діалектизми, пов'язані з історичним розвитком краю, як-от: Австрийщина. Війна з Австро-Угорщиною. Гранічър – прикордонник; Двирник – сільський староста.

Побутові реалії, як-от: Бнцуг - чоловічий костюм; Басмб - парубоча прикраса; Молдованка- чоловічий головний убір, смушева чоловіча шапка .

Групу етнографізмів у «Словнику буковинських говірок» складами назви предметів побуту, як-от: Вейрня-рядно із вовни. Дійка- ковдра, велика вовняна хустка. Лакбта - будь-який висячий або внутрішній замок.

Різноманітна є група етнографізмів – назва посуду і кухонного приладдя, як-от: Бербенька- невеличка діжка для сиру. Бамбетель- вид лави, що може служити ліжком.

Опарцювавши чимало літератури, можна визначити, що жива народна мова зберігає чимало реліктованих явищ минулого, давнього.

Жива народна мова із регіональними говірками є неоціненним духовним скарбом українського народу, в тому числі і буковинців.

Вона відображає його «ментальний простір», історичний поступ, його поступ, його побут, трудове життя, господарську діяльність, світогляд, звичаї; обряди, вірування.

Розмовна українська мова буковинців відзначається просторовою варіативністю, і територіальною диференціацією.

У ній спостережуються історія формування мовно-територіальних утворень, взаємодія між різними формами існування мови – перед усім літературної у процесі історичного розвитку.

Дослідивши живу народну та розмовну мову буковинців, в контексті усної народної творчості, можна зробити висновок, що це невідкладне в його різномайтті завдання для сьогоднішніх мовознавців та українознавців.

Я вважаю, що на часі потрібно створювати діалектні тексти та словники, тому що вони відображають історію українського народу, матеріальну і духовну культуру етносу.

СИМВОЛІКА ВОДИ У ФОЛЬКЛОРІ БУКОВИНИ

Автор: Унгурян Анастасія, учениця 10 класу «ОЗО - Колінковецький ліцей Топорівської сільської ради»

Наукові керівники: Костик В.В., к.ф.н., доцент кафедри української літератури ЧНУ імені Ю. Федьковича; Ілащук О.Г., заступник директора з НВР «ОЗО - Колінковецький ліцей Топорівської сільської ради».

Вода увійшла в життя людини не тільки як важлива життєва речовина, а й як особливий ритуальний засіб, який народився в сиву давнину і не одне століття зберігається у скарбниці духовності нашого народу.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі вивчення наукових джерел, фольклорно-етнографічних праць, розповідей старожилів і власних спостережень дослідити і вивчити використання води як символу світотворення.

Актуальність дослідження полягає в тому, що вода як першооснова буття привертала увагу багатьох науковців, хоча рідко звертали увагу на всебічну характеристику символіки води у піснях і обрядах Буковини.

Об'єктом дослідження є символіка образу води в усній народній словесності Буковини.

Предмет дослідження: зміст, обрядово-магічна семантика символу води у фольклорі буковинського краю.

Символіка води у фольклорі буковинського краю має розгалужену структуру та свої особливості. Недаремно фольклорно-етнографічні праці часто зачіпають питання символічного використання води у фольклорній традиції. Так, воду широко використовують буковинці в календарній обрядовості, зокрема під час таких свят, як Обливаний понеділок, День Юрія, Івана Купала, Андрія, Йордан.

Води, за первісними уявленнями, поділяються на чоловічі та жіночі. Чоловічі – це дощові й снігові, «небесні» води, а жіночі – «земні», води криниць, колодязів, джерел. Земна вода поєднана з небесною є символом морального і духовного очищення людини. Дослідники виокремлюють такі різновиди води: Благовіщенська вода, вода «Єлена», Йорданська вода, дощова вода, зоряна вода, купальська вода, наговірна вода, правдива вода, непочата вода (джерельна). Беручи до уваги оберегове значення кожного виду води, можемо констатувати, що використання тієї чи тієї води має на меті забезпечити людей і тварин від хвороб, закликати багатий урожай.

Дослідивши символічне використання образу води в українських народних піснях, ми помітили, що найчастіше цей образ вживають у весільній пісенності, де вода у сполученні з іншими словами має такі основні значення, що представлені на слайді. Вода у сполученні зі словами означення мають таку семантику: тиха вода – спокійна людина; бистра вода — ризикований крок; каламутна вода — печаль, смутність; глибока вода – розумна людина. Наприклад: «Купалась мене, моя мамко, / В каламутній воді. / Не далась мені, моя мамко, / Ні щастя, ні долі». Дії, пов'язані з водою, мають таке символічне значення: проливання (розливання) води – розлад в сім'ї, навіть ненависть; Як у пісні: «Не розливай, мати, води, Бо важко носити; Не розлучай мене з милим, Не тобі з ним жити», колотити воду – розлучати когось, ходити по воду – зустрічатися з кимось та кроплення водою – побажання щастя, долі, добробуту, відвернення нечистої сили. Наприклад: «Вийди, матінко, вийди / З яровою пшеничкою, / Свяченою водичкою / Покропи діточки». Пускати водою (на воду), плисти / плинути (за) водою має три значення – ворожіння; плин часу; відсутність змін.

Оскільки сон є відображенням міфологічної свідомості народу, то варто звернути увагу і на тлумачення снів з образом води. Проаналізувавши снотлумачення, записані Катериною Грушевською у 20-тих роках минулого століття, можемо зазначити, що образ води тут має такі самі значення, як і в народних піснях. Найчастіше пояснення ґрунтується на протиставленні: вода чиста, прозора – здоров'я; а мутна – клопіт, невдача, хвороба.

У народі вірили, що вода має магичну силу. Біля входу до хату ставили відро з водою, яке забирало весь «негатив» з людини, яка заходила. Жоден обряд в українській родині не обходився без води. Наприклад, у весільній обрядовості, проводжаючи доньку із своїм обранцем з хати, подвір'я у нове життя, мати обов'язково кропить їх свяченою водою. Ці ритуальні дії мають на меті завадити зуроченню молодих, зумовити щасливе подружнє життя. У деяких селах Буковини побутує обряд водіння молодих до води – річки чи криниці, де їх обливають.

Вода посідає особливе місце і в родильній обрядовості. Так, в давнину, баба-повитуха купала новонароджене дитя в непечатій воді. Також бабі-повитусі і породіллі зливали руки водою. У християнській традиції ж відбувається обряд хрещення дитини.

У календарній обрядовості вода має важливе значення на Івана Купала, на Водохреще, на Поливаний понеділок, у ворожіннях дівчат.

Загалом результати нашого дослідження дають підстави зробити такі **висновки**:

1. Символ води багатоаспектний, а його найголовніше значення – світотворчий початок.
2. Воду буковинці використовують як і в родинно-побутових (родильно-хрестильній, весільній, поховальній), так і в календарних обрядах.
3. З-поміж календарно-обрядової творчості образ води найчастіше фігурує у весняній пісенності (напр. «Вербовая дощечка»).
4. У родинно-побутових піснях образ води найчастіше має любовну символіку.

Отже, наше дослідження торкнулося важливого явища української культури, пов'язаного з природою, яка потребує в наш час особливої уваги. Вода увійшла в наше життя гордо і велично і наше завдання пам'ятати про її важливе значення і передати знання прийдешнім поколінням.

РОЗВИТОК КИЛИМАРСТВА НА ПУТИЛЬЩИНІ

Автор: Хімчинська Ангеліна, учениця 7 класу Путильського ліцею

Науковий керівник: Колежук Г. Я., заступник директора з виховної роботи, вчитель української мови та літератури Путильського ліцею.

Кожного, хто приїжджає, у наш чарівний Буковинський гірський край, не перестає вражати сам уклад життя горян, як цього вимагають суровий клімат, природні умови і передусім продумано і раціонально вибудоване житло, доцільний яскраво-барвистий одяг, самобутнє декоративно-прикладне і ужиткове мистецтво, прекрасна музика, запальні танці, неповторні хвилюючі свята, обряди, звичаї, традиції.

Весь світ захоплюється, зачаровується рукотворними килимами, вертепами, ошатними пухнастими ліжниками, ювелірною різьбою по дереву, казковою сонячною керамікою, чудовими виробами зі шкіри і металу, бісероплетінням.

Саме тому килимарство Гуцульщини стало темою нашого дослідження. До того ж усі члени нашої дружньої гуцульської родини захоплюються народним ужитковим мистецтвом. Є серед них ткачі, килимарниці, ліжникарки, вишивальниці, майстри з виробництва ткацьких верстів. Моя бабуся Зурак (дівооче прізвище Торак) Марія Василівна, 1933 року народження, уродженка і жителька села Тораки, а також всі члени її родини присвятили своє життя ткацтву і килимарству. Виготовлені ними речі дивують своєю красою і довершеністю, зберігають тепло рук своїх творців. Вишиваними виробами моєї матусі захоплюється кожен, хто їх побачить.

Об'єктом дослідження стали гуцульські килимові вироби XIX - початку XXI століття.

Метою дослідження стало комплексне вивчення килимових виробів Путильщини як своєрідного явища українського декоративно-прикладного мистецтва у єдності його складових частин.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі нами розглянуто питання з історії виникнення, становлення та розвитку українського килимарства, здійснено аналіз особливостей буковинських килимових виробів їх колористики, геометричних і рослинних узорів, зміни, які відбулися у розвитку килимарства протягом 20 того- початку 21 століття.

За формою і малюнком мистецтвознавці поділяють буковинські вироби на чотири групи:

- вузькі і довгі килими з поперечносмугастою композицією з кольорових і орнаментованих смуг;
- короткі килими з малюнком, який складається з одного або двох мотивів, розташованих у безперервному рапорті;
- твори медальйонної композиції з великим мотивом на центральному полі й широкою каймою;
- килими з горизонтальною орієнтацією візерунка вазонного типу.

У січні 1974 року розпочала роботу Путильська міжколгоспна фабрика з переробки вовни, у складі якої функціонував ткацький цех. І в цьому ж таки році фабрика взяла участь у роботі Міжнародної виставки у м. Будапешті, килим, витканий Євдокією Лиховолею та Катериною Федорчак, був відзначений високими нагородами. Фабрика успішно функціонувала до середини 80-х років.

У кінці 80-х. внаслідок загальноекономічної кризи, намітився спад ткацького виробництва на Гуцульщині, який ще більше посилювався у 90-х роках. Зменшуються потреби у замовленнях домотканих виробів, падає купівельна спроможність населення, відчутний брак сировини (пряжі і барвників) призводять до значного зменшення кількості ткачів, зайнятих у килимовому виробництві.

У розділі другому нами розглянуто питання технології виготовлення орнаментування і декорування гуцульських килимів.

На території Гуцульщини основною сировиною для ткання килимових виробів здавна була овеча вовна, сировина луб'яних культур – льону і конопель.

Обробкою ткацької сировини займалися майже в кожній гуцульській сім'ї. Її методи удосконалювались і передавались із покоління в покоління. Їх свято дотримувалися, адже від якості сировини, належної її обробки значною мірою залежать художні особливості майбутніх виробів.

Декоративно-прикладне мистецтво Путильщини, як і на всьому терені Українських Карпат, розвивалося у вигляді домашнього ремесла. До знарядь виробництва килимів належать вертикальні і горизонтальні верстати. Їхня поява стала результатом багатовікового спільного процесу удосконалення знарядь праці. Найпростіші із них мають пристрій для піднімання і опускання ниток основи – ремізки, прив'язані до підніжок ляда з бердом, що забезпечує, що забезпечує рівномірність розподілу ниток по всій ширині верстата і рівномірне прибивання ниток підткання. Одним із майстрів, які виготовляли верстати – півтораки і двометрові, був мій вуйко (рідний брат моєї бабусі), який виготовив

понад 50 верстатів для надомників і для килимарниць Путильської фабрики. Два таких верстати є у нас вдома.

Все починалося з домашньої переробки рослинної і тваринної сировини. Та особливості промислів горян полягають у тому, що навіть життєво необхідні речі тут виготовляються не абияк. Прекрасні сині гори, смерекові ліси, квітучі полонини не лише сприяли розвиткові різноманітних промислів, прищеплювали горянам відчуття краси, любові до мистецтва, прагнення творити справжні шедеври. Навіть найпростіше приладдя для ткання – веретено і куделя - у майстрів – путильчан – це не просто держак ниток і вовни, а чудові різьблені речі з характерним стилізованим орнаментом. Килими відзначаються найбільшою різноманітністю щодо композиції орнаменту серед усіх видів народних тканин. Вони побутують як тканини щоденного вжитку, а також обрядового призначення і відображають найвищі досягнення ткацтва.

В їх орнаменті гуцульські майстри зібрали і закріпили найулюбленіші і найбільш типові мотиви і відобразили їх у найрізноманітніших композиційних формах.

Ще більше декоративна і композиційна ясність в самих тканих виробках – килимах, килимових доріжках і ліжниках.

Отже, килимарство Буковинської Гуцульщини – цілком сформоване явище, яке склалося в процесі тривалого історичного розвитку. Воно відображає високий рівень культури, естетичні смаки населення Гуцульщини. Художні якості гуцульських килимів базуються на принципах орнаментально композиційного рішення традиційних верет, ліжників, рушників.

Аналіз зразків килимових виробів Гуцульщини показує, що народні традиції широко використовувались на підприємствах народних художніх промислів, а також в індивідуальній творчості народних майстрів і художників-професіоналів.

ОБРЯДОВІСТЬ БУКОВИНИ І ВІЙНА: НА ПЕРЕХРЕСТЯХ МИНУЛОГО ІЗ СУЧАСНИМ

Автор: Цибуляк Марина, учениця 10 класу «ОЗО – Колінковецький ліцей Топорівської сільської ради»

Наукові керівники: Костик В.В., к.ф.н., доцент кафедри української літератури ЧНУ імені Ю. Федьковича; Ревега М.С., вчитель української мови та літератури «ОЗО – Колінковецький ліцей Топорівської сільської ради».

Осмислення життєвого досвіду протистояння з ворогом є предметом дослідження багатьох вчених. Зацікавленість цією темою нині зростає ще більше, оскільки ми живемо

в таких реаліях. Проте ніхто з дослідників не звертав уваги на обрядовість саме буковинського краю в часи війн – у цьому й полягає актуальність теми.

Мета проєкту – вивчення теми війни в обрядовості буковинців, їх звичаях, фольклорних текстах.

Вояцьку тему представлено у фольклорі Буковини у вигляді рекрутських (жовнірських) пісень, численних оповідок та бувальщин. Але не тільки: перше побажання хлопчикові як майбутньому воїнові звучить ще тоді, коли печуться колачі для його хрестин. Так, у селі Великий Кучурів Чернівецького району побутував такий варіант обрядової пісні: «Мукичка біленька до пальців си ліпи, / Най си верне народжений, як у войско піде».

Непересічним явищем для буковинців є обрядова бісерна нагрудна прикраса, яку носив вояк з собою як пам'ять про наречену і як оберіг – котильон (вівсюрок, вістончик). Іноді такі прикраси кріпилися до пояса чи використовувалися як краватка. Сучасні зразки та реконструкції вівсюроків практикує знана майстриня з нанизування бісеру, краєзнавиця Анна Проскуріна-Ватаманюк (Вижниччина).

Котильон як знак уваги від дівчини дарувався юнакові в період великодніх свят або ж перед відходом його на війну. Так, у статті «Котильон – відзнака-оберіг в українських військових формуваннях періоду національно-визвольної боротьби 1916-1950 років» (Степан Пахолко, Ольго Мартин) зазначено: «Освідчення-котильон дівчина чіпляла уподобаному нею парубку на одяг з лівого боку грудей як запрошення на "котильоновий вальс". Після танцю вдячний за такий дарунок хлопець мав обов'язок пригостити дівчину солодощами».

На старовинних фото зустрічаємо вівсюрок на воєнному однострої учасників національно-визвольних формувань, що наводить дослідників на думку про оберегове значення котильонів. Воїнам-повстанцям наречені виплітали, окрім орнаментів, геральдичні символи (прапор, герб), ініціали власника, іноді – короткі словесні побажання. По суті, котильон (вівсюрок) можна вважати адресним оберегом, виготовленим жінкою для дорогого їй вояка-чоловіка (брата, чоловіка чи нареченого).

До обрядів, які стосуються нашої теми, уналежнюємо також виряд (віред, видредина, проводи) – урочисті проводи новобранця до війська. Одним з ритуальних подарунків у цьому обряді є шерінка (шервитка) – якщо дівчині подобається парубок і його забирають до війська, вона йому на виряді дарує вишиту хустинку, і це негласний символ, що вона йому бажає безпечної служби і дочекається його з війська.

Цікаві і обітници, які дає парубок перед тим, як піти з села на війну чи до війська. Так, у селі Южинець (колишня Заставнівщина) на початку ХХ століття хлопець, перед

своїми проводами мусів прочистити 12 джерел у селі і біля них помолитися. Вважалося, що це вбереже його від смерті.

Також перед відбуттям до війська парубок обрядово просить вибачення в усіх, кого скривдив чи міг скривдити. Ще добре відобрежено в рекрутській пісні «Ой гай, мамко, ой гай, мамко», яку записала Ольга Магдюк на Заставнівщині: «Ой гай зелененький / Від'їжджає з Буковини / Хлопець молоденький / Від'їжджавши, шапку знявши / Низенько вклонився / Будь здорова, родинонько / Може з ким сварився / Ой сварився, не сваривс / А може з ким бився / Як від'їжджав з Буковини / Низенько вклонився».

Масштабні події Першої світової війни охопили всю Європу та, зокрема, ареною бойових дій стала і Буковина, яка входила до складу тодішньої Австро-Угорської імперії. Цінним джерелом інформації про обрядовість тих часів є письменницькі рефлексії у щоденнику-хроніці «Війна» Івана Бажанського.

Сьогоднішні новітні реалії, на жаль, засвідчують, що воєнна тематика – це не тільки історія, а й сучасність. І як і століття тому, актуальними є проводи, молитви за солдата і обряди, спрямовані на захист його.

Нині активного розвитку набув жанр народної молитви. З одного боку, повертаються до ужитку давні народні молитви, серед них і ті, якими молилися під час попередніх світової війни (подібно до того, як це сталося з колядкою «Сумний святий вечір»). З іншого боку, утворюються нові молитви на основі народної традиції.

За своїм функціонуванням ці молитви є молитвами-проханнями. У них використовуються прохання типу «...Боже наш! Зупини ці руйнівні ракети!», «Захисти, Боже, наших невинних дітей та малюків, наших воїнів!», «Пошли мир на нашу землю!» (записано в селі Рідківці Чернівецького району).

Крім цього, уже давно відома народна молитва набуває іншого смислового відтінку. До прикладу, ми зафіксували таку молитву в селі Топорівці Чернівецького району: «Я лягаю спати / Коло мене Божа мати / Ти, Ісусе, в головах / Два ангели по боках. // Просю миру і здоровля / Для всеї родини мої / І для нашої України / Віслухай Ісусе / Мене старої / І прости мені, Господи, / Всі гріхи мої» (записано в Опрюк Домки Петрівни).

Також у таких уснопоетичних текстах з'являються власні назви, які називають місця найзапекліших боїв: «Спаси і помилуй, Милосердний Боже. // Всевишній, Всемогутній. // Збережи життя, полегли боротьбу / В Бахмуті і Соледарі і скріз бережи / Кожного захисника, мого сина й внука. // Поможі їм перемогти, дай здоровля, силу, мудрість. // Просю Тебе, Боже» (записано в селі Колінківці Чернівецького р-ну в Хабулі Зінаїди Іванівни, чий син і внук перебувають у зоні бойових дій).

Зазначимо, що в сучасних реаліях нового звучання набувають і добре відомі фольклорні твори, як-от колядка «Нова радість стала». Крім традиційної версії, існує ще й версія часів УПА, яку називають «Повстанська колядка». Наприкінці 2023 року в селі Рідківці Чернівецького району нам вдалося зафіксувати ще один варіант цієї колядки.

Отже, можемо констатувати, що обрядовість Буковини включає цілий ряд елементів, які стосуються війни. Крім цього, існує чимало зразків фольклорних текстів як і таких, які були відомими з ХХ століття, так і тих, що творяться в наш час збройного протистояння.

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЕРНІВЕЧЧИНИ

РОЛЬ ЗЕЛЕНИХ МІКРОВОДОРОСТЕЙ У БІОДЕГРАДАЦІЇ ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНИХ ЕКОСИСТЕМ БІСФЕНОЛОМ А

Автор: Чебан Богдан, учень 11 класу Чернівецького ліцею № 13

Науковий керівник: Худа Л.В., к.б.н., доцент кафедри біохімії та біотехнології навчально-наукового біології, хімії та біоресурсів ЧНУ імені Ю.Федьковича.

Бісфенол А – це синтетична речовина органічного походження, що є сировиною для виготовлення епоксидних смол та полікарбонатних матеріалів (пластик, поліетилен). Бісфенол А є обов'язковим компонентом таких повсякденних речей як водопровідні труби, покриття та пакувальні матеріали, термопапір. Близько 70 % пластмас на основі полікарбонату використовують бісфенол як сировину.

У водному середовищі бісфенол А постійно діагностується у концентраціях від декількох нг/л до мкг/л. Відмічено, що бісфенол А є токсичним для ряду водних організмів різних таксонів на всіх трофічних рівнях.

Водорості та ціанобактерії є основою харчових ланцюгів у водних екосистемах і відіграють важливу роль у функціонуванні як прісноводних, так і морських екосистем. Вони неминуче піддаються впливу різних забруднюючих речовин, у тому числі і бісфенолу [2].

З точки зору фотосинтезуючих мікроорганізмів, між бісфенолом А та мікроводоростями відбувається складна взаємодія. Прогнозовано бісфенол А негативно впливає на водорості, пригнічуючи деякі фізіологічні та біохімічні процеси. Водночас водорості потенційно можуть біологічно розкладати чи відновлювати бісфенол А, здійснюючи таким чином його біодеградацію та знешкодження [1].

Відповідно до Директиви ЄС 93/67/ЕЕС для класифікації водних забруднювачів, бісфенол А можна класифікувати як токсичний та шкідливий для водоростей в діапазоні 1-10-100 мг/л [2].

Метою роботи було вивчення ролі зеленої водорості *Monoraphidium* sp. у біодеградації забруднення водних екосистем бісфенолом А.

Матеріалом для дослідження служила зелена водорість *Monoraphidium* sp., виділена як накопичувальна культура із промислових зразків корму для акваріумних рибок. Масову культуру водорості підтримували у акваріумі на артезіанській воді із мінімальною кількістю мінеральних компонентів. Характерною особливістю представників цього роду мікроводоростей є дрібні веретеноподібні, видовжені, подекуди спіральнискручені

клітини, розміром у межах 8-18 мкм завдовжки та 1,6-3,2 мкм завширшки. Ця водорість характеризується швидким ростом та високою толерантністю до різних органічних забруднювачів.

Моделювали умови вирощування водоростей близькі до природних місцезростань: температура 21 ± 2 °С, 16-ти годинний фотоперіод, інтенсивність освітлення 1-2 тис. люкс холодним білим світлом.

У ємкості додавали бісфенол А у кількості 1, 2, 5, 10, 20 та 50 мг/л. За таких умов водорості вирощували протягом 21 діб. Впродовж цього терміну кожні 3 доби контролювали рН та температуру культивацийного середовища, а також вимірювали густину культури для контролю ростової активності. Здійснювали мікроскопічне дослідження клітин мікроводорості, визначали форми та розміри клітин.

На останню добу вирощування біомасу водорості відділяли відстоюванням та центрифугуванням від фугату. У оводнених клітинах визначали кількість пігментів - хлорофіл *a* та каротиноїди.

Контроль рН та температури протягом вирощування водорості *Monoraphidium* sp. показав, що присутність бісфенолу А у живильному середовищі не призводить до значних змін показників якості культивацийного середовища. Бісфенол у концентрації 1-5 мг/л не впливає на кислотність живильного середовища. Починаючи з 7-9 доби критичними зміни рН стають для варіантів з високою концентрацією бісфенолу А.

Температура культивацийного середовища незначно коливалася протягом кожної доби і, очевидно, пов'язана із інтенсивністю освітлення фотоелементом, а не з бісфенолом.

Збільшення концентрації бісфенолу А до 10, 20 та 50 мг/л демонструвало негативний вплив на культуру водорості. Під кінець культивування густина культури *Monoraphidium* sp. за присутності 50 мг/л бісфенолу А була у 2 нижчою від значень у контрольному варіанті. Потрібно відмітити, що клітини водорості *Monoraphidium* sp. у зразках з 10-50 мг/л бісфенолу А візуально відрізнялися від контрольного варіанту та варіантів із зниженою кількістю бісфенолу А. У контрольному зразку та варіантах з 1 та 2 мг/л ВРА клітини мали інтенсивний трав'янисто-зелений колір, в інших зразках колір поступову змінювався на жовто-зелений, а з часом навіть на бурий. Це наштовхнуло нас на думку, що присутність бісфенолу А впливає на фотосинтетичний апарат водорості *Monoraphidium* sp.

І дійсно, окрім підвищення ростової активності у зразках з 1 та 2 мг/л ВРА відмічено також і збільшення кількості хлорофілу *a* у 1,6–1,7 рази.

У вищих концентраціях бісфенол А суттєво знижував як ріст водоростей, так і фотосинтетичну ефективність. Кількість хлорофілу *a* знижувалася на 18 - 27%. На цьому фоні спостерігалось незначне підвищення кількості каротиноїдів

Отже, бісфенол А у високих концентраціях може пригнічувати ріст водоростей безпосередньо, впливаючи на поділ клітин, або ж опосередковано знижувати ефективність засвоєння поживних речовин клітинами водорості.

У невисоких концентраціях (1мг/л та 2 мг/л) бісфенол А проявляв стимулюючий вплив на ростову та фотосинтезуючу активність зеленої мікродорості *Monoraphidium* sp. Ймовірно зелені водорості можна використовувати для фіторе mediaції водних екосистем при незначних забрудненнях їх бісфенолом А.

Список літератури

1. Azizullah Azizullah, Sarzamin Khan, Guang Gao, Kunshan Gao. The interplay between bisphenol A and algae – A review. Journal of King Saud University – Science. 2022. V. 34. Is. 5. P. 102050.
2. Ben Ouada S., Ben Ali R., Leboulanger C., Zaghden H., Choura S., Ben Ouada H., Sayadi S. Effect and removal of bisphenol A by two extremophilic microalgal strains (Chlorophyta). J. Appl. Phycol. 2018. V. 30. P. 1765-1776.

ЗОЛОТАРНИК КАНАДСЬКИЙ — ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ЕКОСИСТЕМИ

Автор: Чорна Христина, учениця 10 класу Чернівецького ліцею № 3 медичного профілю

Науковий керівник: Москалик Г.Г., к.б.н., доцент кафедри екології та біомоніторингу навчально-наукового біології, хімії та біоресурсів ЧНУ імені Ю.Федьковича.

Золотарник канадський – багаторічна рослина з північноамериканським типом ареалу, пізній, злісний бур'ян. В екосистемах золотарник канадський може виконувати важливу роль, сприяючи збереженню різноманіття та стійкості екологічного середовища. Загалом, його визнають як цінну медоносну рослину, що впливає на біологічну різноманітність та сприяє виробництву високоякісного меду. Проте ця рослина крім корисних властивостей володіє кількома негативними якостями: це – інвазійний вид, який подолав F – бар'єр і впливає негативно на аборигенну флору та фауну. Це рослина, яка може викликати алергію у людей. Вона через корені виділяє у ґрунт токсичні речовини і тим самим впливає на аборигенну флору через високий алелопатичний потенціал.

Господарська діяльність людини призвела до того, що чисельність бджіл дуже різко скоротилася. Крім того, широкого поширення набула проблема загибелі сімей медоносних бджіл. У Європі загинуло 50%, в США – понад 60%. Ця проблема підійшла впритул до України, і роль диких бджіл багаторазово зросла. На думку багатьох вчених, використання диких запилювачів може мати великий потенціал для збереження біорізноманіття. З огляду на вище зазначене тема дослідження актуальна та неоднозначна [1].

Тому метою дослідження було оцінити загрози та перспективи інвазійного виду золотарника канадського для екосистем міста Чернівці та прилеглих сіл Чернівецького та Вижницького районів.

Поширення золотарника канадського вивчали маршрутним методом у період його цвітіння (серпень-жовтень 2023). Дослідження участі диких комах у запиленні вивчали за методикою запропонованою UK Centre for Ecology and Hydrology «метод підрахунку FIT» [2].

Перші відомості про вид у регіоні датовані 1913 роком [Глибоцький р-н, с. Луковиця]. Поширення у м. Чернівці фіксують з 1945 року у ботанічному саду. Нашими дослідженнями відмічено наявність інвазійного виду у м. Чернівці та кількох населених пунктах Вижницького та Чернівецького районів Чернівецької області. Зокрема, у м. Чернівці нами виділено 23 локалітета, в яких зростає золотарник. А у Чернівецькому районі виділено 148 локалітетів, у Вижницькому – 3. У цілому по моніторинговій території виділено 174 локалітета зростання золотарника канадського.

Агресивному поширенню золотарника канадського сприяють кілька чинників. По-перше, він не зустрічає ворогів з числа рослин-конкурентів і комах. По-друге, кожен кущ золотарника виробляє до 100 тисяч насінин, які відрізняються дуже високою схожістю – до 95%. По-третє, коріння золотарника виробляють інгібітори – речовини, які пригнічують ріст інших рослин. Слідом за цим зникає більшість лугових комах, птахів, дрібних ссавців. Таким чином, займаючи будь-яку ділянку, золотарник повністю змінює його тваринний і рослинний світ. Отже, займаючи будь-яку ділянку, золотарник у кінці кінців повністю змінює її тваринний та рослинний світ. Ситуація ускладнюється ще й тим, що золотарник не споживають дикі тварини, тобто зайняті ним землі неможливо використовувати як пасовища та сінокоси. Згідно нашого дослідження можна стверджувати, що золотарник канадський досить поширений вид у Чернівецькій області.

В подальшому ми поставили завдання з'ясувати потенційних диких запилювачів золотарника канадського. Нами відмічено, що квіти золотарника відвідує багато різних комах. Хоча у різних повідомленнях відмічають, що із рослинами пов'язані комахи-запилювачі, які ними живляться, в них розмножуються й живуть. Та золотарник настільки

витіснили наші рослини, що дикі комахи-запилувачі, не маючи де розмножуватися, зникають. Це, до речі, проблема світового масштабу, яку вважає однією з найбільших загроз Продовольча та сільськогосподарська організація ООН.

Нами зроблено 81 фотофіксацію, з комахами. Відмічено, значну кількість різних клопів (40,6 %), жуків (28,1), мух (18,8), цикадок (6,2) і поодиноких мурашок та коників (3,1 %). Отже, квіти золотарника канадського охоче відвідували представники різних таксонів класу комах, окремі з них можуть бути запилювачами.

Узагальнюючи отримані результати відмітимо, що золотарник канадський можна рекомендувати використовувати у складі квіткових смуг для привабливання диких комах-запилувачів.

На основі вище описаного можна зробити такі висновки: золотарник канадський досить поширений у Чернівецькій області; квіти золотарника канадського охоче відвідували представники різних таксонів класу комах, окремі з них можуть бути корисними запилювачами.

Список літератури

1. Горбенко, А. Дослідження трави золотарнику звичайного : кваліф. робота / наук. керівник О. Демешко. - Харків, 2022. - 47 с.
2. Montgomery, G. A., Belitz, M. W., Guralnick, R. P., & Tingley, M. W. Standards and Best Practices for Monitoring and Benchmarking Insects. *Frontiers in Ecology and Evolution*. 2021. V. 8. P. 513.

БІОЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ СОРТІВ КАРТОПЛІ

Автор: Яворська Ангеліна, учениця 10 класу Кадубовецького опорного закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Кадубовецької ТГ Чернівецького району

Науковий керівник: Романюк Василь Васильович, доцент кафедра геоматики, землеустрою та агроменеджменту навчально навчально-наукового біології, хімії та біоресурсів ЧНУ імені Ю.Федьковича, к.б.н.;

Керівник: Ратальська Галина Василівна, вчитель біології вищої категорії Кадубовецького опорного закладу загальної середньої освіти I-III ступенів.

Овочівництво є однією з важливих галузей сільськогосподарського виробництва по забезпеченню населення якісними продуктами харчування. Ґрунтово-кліматичні умови Чернівецької області в межах Прут-Дністровського межиріччя є оптимальними для вирощування основних груп овочевих культур. Важливою передумовою отримання

високого врожаю є впровадження сучасних високоврожайних комплексностійких сортів [2]. У картоплярстві України вирощують різноманітні сорти картоплі, які належать до різних виробничих груп та характеризуються неоднаковими біологічними, фізіологічними та технологічними показниками [1].

В Україні зареєстровано понад 100 сортів картоплі. Столові сорти (70 % посівних площ) мають високі смакові якості, сприятливе співвідношення білка й крохмалю (1:12-1:16), підвищений вміст вітамінів, придатні для механізованого очищення, мають добру лежкість. Кормові - високий вихід кормових одиниць, високоврожайні з вмістом білка 2 % і більше, крохмалистість 17-18 %, високий вміст сухих речовин. Технічні - підвищений (18-25 %) вміст крохмалю і сухих речовин. Універсальні - використовуються на різні цілі.

Нами проведено дослідження основних біохімічних показників бульб картоплі, які визначають її якість та придатність для різних форм використання. Об'єктом досліджень були сорти картоплі: Слов'янка, Санте, Ароза, Белароза, Рокко, Імпала, Космос, врожай яких зібрано в 2023 обліковому році. Досліджувані сорти картоплі вирощуються на території Чернівецької області у північно-західній частині Прут-Дністровського межиріччя на території площею 0,5 га у фермерському господарстві Мельниченка О., розташованому у селі Кадубівці Чернівецького району Чернівецької області.

Насадження картоплі розміщуються на чорноземних ґрунтах, фізико-хімічні та агрохімічні показники яких у повній мірі відповідають вимогам картоплі до основних параметрів едафічного фактору.

В товарних бульбах картоплі, згідно рекомендованих методик, нами досліджувались такі біохімічні показники: вміст сухих речовин, масова частка крохмалю, масова частка аскорбінової кислоти, питома маса бульб, вміст води, вміст нітратів та інші [3].

В результаті проведених досліджень встановлено, що найкращими показниками вмісту сухих речовин володіють сорти Рокко та Санте. Найменша кількість сухих речовин виявлено в сортів Імпала та Слов'янка (табл.1). Аналогічна тенденція проявляється і стосовно вмісту крохмалю, максимальне значення якого становить 14,4 % у сорту Рокко. Процентний вміст води знаходиться в межах від 69,65 % (Санте) до 84,02 % (Белароза).

Зважаючи на значення бульб картоплі як одного із найбільш доступних джерел вітаміну С, нами проведено аналіз вмісту даного вітаміну. Встановлено, що найбільшу кількість вітаміну С містять бульби сорту Санте- 3,9 %, а також Імпала (3,8 %). Результати дослідження вмісту нітратів засвідчили відсутність перевищення норм ГДК нітратів для картоплі (180 мг/кг).

Біохімічні показники якості бульб картоплі

Назва сорту	Вміст сухих речовин, %	Вміст крохмалю, %	Вміст води, %	Вміст нітратів, мг/кг	Вміст вітаміну С, мг/100г
Слов'янка	15,55±0,37	9,87±0,41	76,32±0,86	174,6±0,59	2,5±0,84
Санте	19,17±0,62	13,42±0,73	69,65±0,49	154,9±0,85	3,9±0,64
Ароза	15,88±0,84	11,04±0,88	72,85±0,38	150,3±0,37	3,5±0,95
Белароза	16,09±0,76	11,19±0,71	84,02±0,44	134,2±0,66	2,2±0,81
Рокко	20,15±0,59	14,40±0,54	73,39±0,56	117,5±0,48	1,7±0,92
Імпала	15,53±0,81	9,86±0,89	70,81±0,72	109,9±0,79	3,8±0,78
Космос	15,69±0,66	9,96±0,59	75,81±0,77	105,1±0,81	3,7±0,28

Таким чином, за сукупністю біохімічних показників, які визначають якість бульб картоплі, найбільш повноцінним є сорти Санте та Імпала. Інші сорти картоплі між собою істотно не відрізняються по сумі досліджуваних показників і є рівноцінними з біохімічної та технологічної позицій по напрямках їх використання.

Список літератури

1. Барабаш, О.Ю., Федоренко В.С., Гапоненко Б.К., Сніжко В.Л. Технологія виробництва овочів і плодів. – К.: Вища шк., 1993. – 322с.
2. Грицаєнко, З.М., Грицаєнко А.О., Карпенко В.П. Методи біологічних та агрохімічних досліджень рослин і ґрунтів. К.:ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003.- 320 с.
2. Кононученко, В.В., Молоцький М.Я. Картопля. - Біла Церква, 2002.-Т.1.-536с.

**ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БІОІНСЕКТИЦИДІВ (АВЕРМЕКТИНІВ)
НОВОГО ПОКОЛІННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЧИСЕЛЬНОСТІ
ШКІДНИКІВ КАПУСТИ**

Автор: Швець Ангеліна, учениця 9 класу ОЗ "Білоусівський ліцей" Сокирянської міської ради Дністровського району

Науковий керівник: Хлус Лариса Миколаївна – заступник директора з НМР КЗ ЧОЦЕНТУМ, кандидат біологічних наук, доцент;

Керівник: Дорофей М.С. – заслужений вчитель України, вчитель біології опорного закладу Білоусівський ліцей Сокирянської міської ради.

В умовах сучасного сільського господарства захист овочевих культур від шкідників є важливою задачею для забезпечення високої якості та кількості врожаю.

Традиційні пестициди хімічного походження, хоча і ефективні, часто спричиняють значне екологічне забруднення та шкоду здоров'ю людей. У зв'язку з цим, актуальним є пошук альтернативних засобів захисту рослин, таких як біоінсектициди на основі природних авермектинів. Це природні високо специфічні нейротоксини, які проникають в організм комах кишковим шляхом та вражають їх нервову систему, внаслідок чого настає параліч, а згодом смерть [1, 2].

Об'єктом дослідження була популяція фітофагів на ділянках капусти сорту «Білосніжка». Дослідження проводилися в двох варіантах: контрольна ділянка (без обробки) та дослідна ділянка (обробка біоінсектицидом Актофіт). Фенологічні спостереження та обліки заселеності шкідниками проводилися один раз у декаду.

Капустяна міль розвивалася в трьох поколіннях, пік чисельності другого покоління був зафіксований у липні-червні з середнім балом заселеності 2,5. Капустяна совка мала два покоління, пік чисельності якого припадав на липень.

Застосування Актофіту показало найвищу ефективність на третій день після обробки. Середній бал для імаго становив 8,75%, а для личинок – 9,16%. В результаті обробки спостерігався приріст врожаю у 3,86 рази порівняно з контролем.

Результати досліджень підтверджують високу ефективність біоінсектицидів на основі авермектинів у контролі чисельності шкідників капусти. Використання таких біопрепаратів дозволяє знизити екологічне навантаження та покращити якість врожаю, що є особливо важливим для культур, які споживаються у свіжому вигляді.

Отже, застосування біоінсектицидів нового покоління на основі природних авермектинів є перспективним напрямком у захисті овочевих культур. Дослідження показали, що Актофіт ефективно знижує чисельність шкідників та сприяє підвищенню врожайності. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на оптимізацію режимів застосування біоінсектицидів та вивчення їх впливу на інші культури.

Список літератури

1. Літвінов, Д. В., Петрик, П. В. Ефективність застосування біопрепарату граундфікс на соняшнику. Збірник тез: Тенденції та виклики сучасної аграрної науки в умовах війни: теорія і практика. Присвячена 125-річчю кафедри рослинництва НУБІП України. 2023. 150 с.
2. Bajagić, M., Cvijanović, V., Stošić, N., Blagojević, M., & Glišić, M.. Bioinsecticides and possibilities of application in the control of pest insects. KNOWLEDGE-International Journal. 2022. V. 55(3). P.407-412.

«ГОТЕЛІ ДЛЯ КОМАХ» – ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕТОД БОРОТЬБИ З ШКІДНИКАМИ

Автор: Харь Давид, учень 7 класу Путильського ліцею

Науковий керівник: Гусенкова Л.І., вчитель біології Путильського ліцею Путильської селищної ради.

Забезпечення біорізноманіття в агроекосистемах є ключовим фактором для підтримки екологічної стабільності. Одним із ефективних методів є залучення корисних комах-ентомофагів, які можуть стати природними ворогами шкідників. Одним із нових і перспективних способів залучення таких комах є встановлення так званих "готелів для комах".

Готелі для комах, які прийшли до України з Європи, набирають популярності серед садівників та фермерів завдяки їхній ефективності у залученні корисних комах. Багато досліджень показали, що комахи-ентомофаги, такі як сонечка, мухи-дзюрчалки, туруни, златоглазки та трихограми, можуть значно знижувати популяції шкідників, зменшуючи потребу у хімічних пестицидах [1, 2].

Для створення готелів для комах використовуються різноманітні природні матеріали, такі як дерев'яні палички, пучки соломи, шишки, уламки цегли та металеві сітки. Основною вимогою до конструкції є наявність різноманітних отворів і щілин, які можуть стати місцем для поселення комах. Важливо також висаджувати поблизу комашиних будиночків рослини, які приваблюють комах, такі як весняні квіти (примула, крокуси, нарциси), літні медоноси (конюшина, кмін, фацелія) та інші [3].

Після встановлення готелів для комах у різних місцевостях спостерігалось значне збільшення популяції корисних комах-ентомофагів. Наприклад, сонечка активно поселялися в готелях і ефективно боролися з попелицею, кліщами та іншими шкідниками. Мухи-дзюрчалки та трихограми також показали високу ефективність у знищенні личинок шкідливих комах.

Отже, готелі для комах є ефективним екологічним методом боротьби зі шкідниками, що дозволяє зменшити використання хімічних пестицидів та підвищити біорізноманіття. Вони легко виготовляються з підручних матеріалів і можуть бути встановлені в будь-якому саду чи городі. Залучення корисних комах-ентомофагів сприяє створенню стійкої агроекосистеми і збереженню природного балансу.

Список літератури

1. Haye, T., van Achterberg, K., Goulet, H., Barratt, B., Kitt, D., & Mason, P. (2017). Biology and behavior of parasitic wasps in agroecosystems. *Annual Review of Entomology*, 62, 313-333.
2. Kromp, B. (1999). Carabid beetles in sustainable agriculture: a review on pest control efficacy, cultivation impacts and enhancement. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 74(1-3), 187-228.
3. Fiedler, A. K., Landis, D. A., & Wratten, S. D. (2008). Maximizing ecosystem services from conservation biological control: the role of habitat management. *Biological Control*, 45(2), 254-27

ПРОБЛЕМИ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ТВАРИН У СМТ ПУТИЛА: СИТУАЦІЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Автор: Кочерган Євгенія, учениця 7 класу Путильського ліцею

Науковий керівник: Гусенкова Л.І., вчитель біології Путильського ліцею Путильської селищної ради.

У сучасному суспільстві проблема безпритульних тварин набуває все більшої актуальності, особливо в умовах малих міст та селищ. Дослідження, проведене у смт Путила, показує значні масштаби цієї проблеми та її негативні наслідки для місцевої громади. Мета роботи була висвітлити основні аспекти проблеми безпритульних тварин у Путилі, а також запропонувати можливі шляхи її вирішення.

Об'єктом дослідження були безпритульні собаки у смт Путила, предметом — ставлення до тварин учнів гімназії та мешканців смт Путила. Методи дослідження включали теоретичний аналіз проблеми через вивчення даних з інтернету, анкетування та приблизний підрахунок чисельності безпритульних тварин за допомогою методики WSPA (Всесвітнього товариства захисту тварин) [1].

За даним дослідженням, у Путилі налічується приблизно 300 безпритульних тварин, з яких 92% є дорослими, а 8% — цуценятами та кошенятами. 4% тварин дуже худі, 23% — худі, 70% мають ідеальну вагу, а 10% страждають на надмірну вагу. За станом здоров'я 34% мають проблеми зі шкірою, а 16% є травмованими.

Причинами збільшення чисельності безпритульних тварин є викидання домашніх тварин на вулицю та стійке «вуличне» самовідтворення. Наслідки цієї ситуації включають зростання кількості покусів людей, відсутність місць для вигулу домашніх собак та

відсутність притулку для бездомних тварин, де б проводилося лікування, стерилізація та розподіл тварин.

Згідно з статтею 299 Кримінального кодексу України, жорстоке поводження з тваринами, включаючи знущання та нацькування тварин одна на одну, карається штрафом або арештом. Ці положення покликані запобігти жорстокому поводженню з тваринами та забезпечити їх захист на законодавчому рівні.

Для ефективного вирішення проблеми безпритульних тварин у смт Путила необхідно вжити комплексних заходів. Пропонується впровадити програму вилову, стерилізації та повернення тварин (TNR-програма), яка включає:

1. Вилов тварин: Організація систематичного вилову безпритульних тварин з вулиць.
2. Стерилізація та вакцинація: Проведення стерилізації та вакцинації виловлених тварин для запобігання їх розмноженню та поширенню хвороб.
3. Повернення на місце вилову: Повернення стерилізованих та вакцинованих тварин на місце вилову, де вони будуть жити без загрози для людей та інших тварин.

Крім того, необхідно організувати інформаційно-просвітницькі кампанії серед населення для підвищення рівня відповідального ставлення до домашніх тварин, включаючи популяризацію кастрації та стерилізації. Важливим є також створення притулку для бездомних тварин, де б проводилося лікування, стерилізація та розподіл тварин.

Проблема безпритульних тварин у смт Путила є актуальною та потребує комплексного підходу для її вирішення. Запропоновані заходи, включаючи TNR-програму та інформаційно-просвітницькі кампанії, можуть значно знизити чисельність безпритульних тварин та поліпшити ситуацію в громаді. Важливо, щоб місцева влада, громадські організації та населення об'єднали свої зусилля для досягнення цієї мети.

Список літератури

1. Іщенко, М.І. Міжнародний досвід організації діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування у вирішенні проблеми безпритульних тварин. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 2. С. 85-90
2. Лихова, С. Я., Майстро, Д. М. Щодо питання захисту безпритульних тварин в країнах Європейського Союзу та в Україні. 2020. Журнал східноєвропейського права. Т.76. С. 9-14

БІОЛОГІЧНИЙ МЕТОД ЗАХИСТУ РОСЛИН ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПЕРЕХОДУ ДО ОРГАНІЧНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Автор: Паращук Анна, учениця I курсу Сокирянського вищого професійного училища

Науковий керівник: Бурка В.Й., кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту географічного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича.

В дослідженні розглядається біологічний метод захисту рослин як ключовий компонент органічного та екологічного землеробства. Особливу увагу приділено ефективності фітонцидних рослин у боротьбі з колорадським жуком, шкідником пасльонових культур, зокрема картоплі. В умовах Дністровського району Чернівецької області було проведено експериментальне дослідження впливу настоїв різних рослин на ріст та розвиток личинок колорадського жука. Встановлено, що настій листя горіха волоського є найбільш ефективним засобом для знищення личинок шкідника.

Колорадський жук (*Leptinotarsa decemlineata*) є одним з найзначніших шкідників пасльонових культур, особливо картоплі. В Україні кліматичні умови сприяють масовому поширенню цього шкідника, що створює значні труднощі для аграріїв. Хімічні методи боротьби, хоч і ефективні, негативно впливають на екологію та здоров'я людей, що підкреслює необхідність пошуку альтернативних методів захисту рослин [1, 2].

Предметом дослідження був вплив фітонцидних рослин на ріст та розвиток личинок колорадського жука. Об'єктом дослідження виступають личинки колорадського жука. Метою роботи є визначення ефективності різних фітонцидних рослин у боротьбі з цим шкідником.

Експеримент проведено у Дністровському районі Чернівецької області у червні-серпні 2023 року на сорті картоплі Бельмонда. Використано настої таких рослин: часник, цибуля, червоний гострий перець, горіх, чистотіл, полин гіркий. Дослідження включали щоденні фенологічні спостереження та оцінку стану личинок під впливом настоїв.

Дослідження показали, що настій листя горіха волоського призводить до повної загибелі личинок колорадського жука. Це свідчить про високу ефективність цього засобу як біологічного методу боротьби. Інші рослини також виявили певну ефективність, але не настільки значну, як горіх.

Біологічні методи захисту рослин, зокрема використання фітонцидів, мають значні переваги над хімічними засобами. Вони не забруднюють навколишнє середовище і не мають негативного впливу на здоров'я людей. Крім того, такі методи дозволяють

отримувати екологічно чисту продукцію, що є важливим аспектом органічного землеробства.

Отже, результати дослідження підтверджують ефективність настою листя горіха волоського у боротьбі з личинками колорадського жука. В подальших дослідженнях планується вивчати інсектицидний ефект інших фітонцидних рослин та можливість їх застосування у боротьбі з іншими шкідниками сільськогосподарських культур. Використання біологічних методів захисту рослин є перспективним напрямком, що дозволить знизити екологічне навантаження і підвищити якість продукції.

Список літератури

1. Балог, В. К., Футимський, Ю. В. (2023). Особливості захисту деяких пасльонових від шкідників та збудників хвороб у процесі вегетації рослин. Збалансований розвиток агроecosystem. 2023. Т1. С.109
2. Дмитрів, А. З., Швед, О. В., Сіренко, А. Г. Вивчення проблеми впливу пестицидів на популяцію комах на прикладі колорадського жука. VII міжнародна науково-технічна конференція "Наукові проблеми харчових технологій та промислової біотехнології в контексті Євроінтеграції. 2018. 61 с.

МОНІТОРИНГ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ МАЛИХ ВОДОЙМ

С.БАНИЛІВ-ПІДГІРНИЙ

Автор: Косован Катерина, учениця 8 класу Банилово-Підгірнівської гімназії

Наукові керівники: Лугініч С.М., вчитель біології Банилово-Підгірнівської гімназії Чернівецької області; Стрілецька Л. В., вчитель біології Банилово-Підгірнівської гімназії; Чорней І. І., доктор біологічних наук, професор навчально-наукового інституту біології, хімії та біоресурсів ЧНУ імені Ю. Федьковича.

Життя на Землі нерозривно пов'язане з водою. Майже на три чверті людське тіло складається з води. Вода є життєво необхідною як для людей, так і для рослин та тварин. Водночас вода є важливим компонентом екосистем, забезпечуючи їх функціонування і біорізноманіття. Зміни в екологічному стані водних об'єктів можуть значно впливати на екосистеми і здоров'я людей. Тому моніторинг екологічного стану водних об'єктів, зокрема малих водойм, є актуальним і важливим завданням.

Малі водойми, такі як струмки, джерела та невеликі ставки, часто недооцінюються у своєму значенні. Вони відіграють ключову роль у підтримці гідрологічного балансу, забезпечуючи водопостачання, очищення води, та створюючи середовище проживання

для багатьох видів флори та фауни. У даній роботі досліджується екологічний стан малих водойм села Банилів-Підгірний, яке знаходиться у Чернівецькій області.

Об'єктом дослідження є водні екосистеми села Банилів-Підгірний, зокрема луки, малі річки, ставки, струмки, джерела та кринички. Дослідження включали аналіз рослинного покриву, гідрофауни та фізико-хімічних показників води.

Для збору даних використовувалися наступні методи. Маршрутний метод: дослідження здійснювались вздовж водойм, під час якого здійснювався збір зразків води та рослинності. Метод облікових площадок: використання встановлених ділянок для детального вивчення біорізноманіття та екологічних характеристик. Фізико-хімічний аналіз води: визначення основних показників якості води, таких як рН, температура, рівень забруднення органічними та неорганічними речовинами. Для дослідження гідрофауни використовували сачок із нейлонової тканини, що дозволяло зібрати представників зоопланктону, зообентосу та земноводних, зокрема саламандру плямисту (*Salamandra salamandra*), розвиток якої тісно пов'язаний із водним середовищем [1].

Село Банилів-Підгірний розташоване в Чернівецькій області, на південному заході України. Географічно воно лежить в межах Передкарпаття, на висоті приблизно 400-600 метрів над рівнем моря. Це обумовлює різноманітний рельєф території, яка вкрита ялиновими і смерековими лісами, луками та полонинами. Клімат села є помірно континентальним, з помірною кількістю опадів, що випадають переважно влітку. Середньорічна температура повітря становить +7°C, зими холодні, а літо прохолодне і коротке. Ці умови впливають на тривалість вегетаційного періоду рослин та активність водних екосистем.

Водойми села включають річку Малий Сірет, численні струмки та ставки. Їх стан залежить як від природних факторів, так і від антропогенного впливу, зокрема сільськогосподарської діяльності, лісозаготівлі та будівництва.

Рослинний покрив малих водойм відіграє важливу роль у підтримці екосистемних послуг, таких як очищення води, стабілізація берегів та забезпечення середовища для проживання багатьох видів гідробіонтів. В результаті досліджень було ідентифіковано основні види рослин, що домінують у малих водоймах села Банилів-Підгірний. Основні види рослин включають: Рогоз широколистий (*Typha latifolia*): виконує функції фільтрації води, сприяє зменшенню забруднення органічними речовинами. Стрілолист звичайний (*Sagittaria sagittifolia*): поширений у стоячих та повільнотекучих водах, забезпечує середовище для риб та безхребетних. Очерет звичайний (*Phragmites australis*): стабілізує береги, утримує мул і зменшує ерозію. Ці рослини мають високу здатність до поглинання

забруднювачів та сприяють підтриманню чистоти води. Вони також надають притулок і харчові ресурси для багатьох видів гідробіонтів [2].

Отже, моніторинг екологічного стану малих водойм села Банилів-Підгірний дозволив встановити важливі дані про їх рослинний та тваринний світ, а також виявити джерела забруднення. Результати досліджень свідчать про необхідність регулярного моніторингу і розробки природоохоронних заходів для збереження цих екосистем. Наприклад регулярний моніторинг якості води: проведення регулярних досліджень для відстеження змін у стані водойм. Також варто проваджувати природоохоронні заходи, а саме зменшення антропогенного навантаження, таких як обмеження сільськогосподарської діяльності біля водойм. Крім того, варто впроваджувати освітні програми: підвищення обізнаності місцевого населення про важливість збереження водних ресурсів та екосистем.

Список використаної літератури

1. Стецюк, Л. М. Використання методів біоіндикації та біотестування для оцінки стану водних екосистем. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. 2013. Сер.: Сільськогосподарські науки, (2), 175-181.
2. Чорней, І. І., Буджак, В. В., Якушенко, Д. М., Коржик, В. П., Соломаха, В. А., Сорокан, Ю. І., Соломаха, Т. Д. Національний природний парк «Вижницький». Рослинний світ. 2005 К.: Фітосоціоцентр, 248.

МОНІТОРИНГ СТАНУ ПОПУЛЯЦІЙ РІДКІСНИХ РОСЛИН ОКОЛИЦЬ

С. БАНИЛІВ-ПІДГІРНИЙ

Автор: Петрашук Надія, учениця 9 класу Банилово-Підгірнівської гімназії

Наукові керівники: Лугініч С.М., вчитель біології Банилово-Підгірнівської гімназії Чернівецької області; Стрілецька Л. В., вчитель біології Банилово-Підгірнівської гімназії; Чорней І. І., доктор біологічних наук, професор навчально-наукового інституту біології, хімії та біоресурсів ЧНУ імені Ю. Федьковича.

Збереження біорізноманіття є ключовою проблемою сучасної екології, особливо в умовах антропогенного тиску на природні екосистеми. Чернівецька область, зокрема околиці села Банилів-Підгірний, є регіоном з багатою флорою та фауною. Проте інтенсивне землеробство, вирубка лісів та урбанізація становлять серйозну загрозу для збереження рідкісних та зникаючих видів рослин. Тому дане дослідження спрямоване на моніторинг популяцій рідкісних та зникаючих видів рослин в околицях с. Банилів-

Підгірний, аналіз видового складу, стану популяцій, реінтродукційних заходів та охоронних заходів [1].

Дослідження проводилися на території Буковинських Карпат у передгір'ях Карпатської гірсько-лісової провінції. Цей район характеризується багатою флорою, яка включає рідкісні та зникаючі види, що потребують охорони.

Чернівецька область розташована в південно-західній частині України, займаючи Прутсько-Дністровське межиріччя та Буковинські Карпати. Область характеризується помірно континентальним кліматом, з холодною зимою та теплим літом. Водні ресурси області є одними з найважливіших в Україні. Ґрунти Чернівецької області різноманітні та поділяються на декілька типів, включаючи дерново-підзолисті, сірі опідзолені, чорноземи опідзолені, дернові, гідроморфні та гірські ґрунти. В Карпатській гірсько-лісовій провінції переважають бурі гірсько-лісові ґрунти, які є сприятливими для розвитку багатьох видів рослин.

Моніторинг стану популяцій рідкісних та зникаючих видів рослин проводився за допомогою польових досліджень, інвентаризації видового складу та оцінки стану популяцій.

В околицях с. Банилів-Підгірний виявлено значну кількість рідкісних та зникаючих видів рослин. Серед них підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis*), цибуля ведмежа (*Allium ursinum*), та інші. Важливим є те, що багато з цих видів занесені до Червоної книги України. Кількість та площа місцезнаходжень рідкісних видів ретельно документувалися. Це дозволило визначити критичні зони, які потребують першочергової охорони. Зокрема, площа місцезнаходжень підсніжника білосніжного була визначена на рівні кількох десятків гектарів, що є критичним для виживання виду [2].

Підсніжник білосніжний є одним з найбільш вразливих видів в околицях с. Банилів-Підгірний. Реінтродукція цього виду включала наступні етапи: попереднє дослідження; оцінка стану природних популяцій, визначення придатних місць для реінтродукції; підготовка матеріалу: Збір насіння та вирощування розсади в контрольованих умовах; пересадка вирощених рослин у природне середовище; постійний моніторинг стану новостворених популяцій для оцінки успішності реінтродукції.

Результати реінтродукції показали високу виживаність рослин та позитивний вплив на збереження виду.

Одним з найважливіших заходів з охорони є захист природних місць зростання рідкісних видів. Це включає обмеження антропогенного впливу, зокрема заборону вирубки лісів та обмеження випасу худоби.

Освітні кампанії для місцевого населення є важливим компонентом охорони рідкісних видів. Мета цих кампаній - підвищення обізнаності про значення збереження біорізноманіття та залучення місцевих громад до природоохоронних заходів.

Отже, моніторинг популяцій рідкісних та зникаючих видів рослин в околицях с. Банилів-Підгірний показав значну кількість видів, які потребують охорони. Реінтродукція підсніжника білосніжного виявилася успішною, що підтверджує ефективність обраних методів. Комплексні заходи з охорони, включаючи створення заповідних зон та освітні кампанії, сприяють збереженню унікальної флори регіону. Подальші дослідження та впровадження охоронних заходів є необхідними для збереження біорізноманіття Буковини для майбутніх поколінь.

Список використаної літератури

1. Данилик, І. М., Сосновська, С. В. Методика моніторингу стану популяцій раритетних видів осок на природоохоронних територіях. Моніторинг та охорона біорізноманіття в Україні: Рослинний світ та гриби. 2020. Серія: «Conservation Biology in Ukraine», 75-78.
2. Чорней, І. І., Буджак, В. В., Якушенко, Д. М., Коржик, В. П., Соломаха, В. А., Сорокан, Ю. І., Соломаха, Т. Д. Національний природний парк «Вижницький». Рослинний світ. 2005 К.: Фітосоціоцентр, 248.

БІОЛОГІЧНІ ЗАБРУДНЮВАЧІ ДОВКІЛЛЯ. ІНВАЗІЙНІ ВИДИ РОСЛИН В МЕЖАХ СЕЛА ЧУНЬКІВ

Автор: Бабич Ангеліна, учениця 8 класу Чуньківського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Кадубовецької сільської ради Чернівецького району

Науковий керівник: Смерека Г.С. вчитель біології Чуньківського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Кадубовецької сільської ради Чернівецького району Чернівецької області.

Розповсюдження інвазійних видів рослин є однією з найбільших загроз природному біорізноманіттю. Наслідки впливу цих видів вже давно вийшли за межі суто сільськогосподарських питань і стали проблемою довкілля, завдаючи непоправної шкоди природним видам та екосистемам. На світовому рівні економічні збитки від інвазійних видів вимірюються мільярдами доларів щороку. Наприкінці ХХ століття негативний вплив неаборигенних організмів на флору, фауну та суспільство став глобальним і

привернув увагу як фахівців, так і міжнародних інституцій. Це підтверджується численними міжнародними конференціями та форумами, присвяченими цій проблемі, такими як Конференція ООН з питань сталого розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992) та конференція ООН з проблеми неаборигенних видів (Трондхейм, 1996) [1].

Об'єктом дослідження є види інвазійних рослин у складі природних та антропогенних рослинних угруповань рослинного покриву, які поширені в межах села Чуньків. В дослідженні використовувалися порівняльний морфолого-еколого-географічний методи, а також аналіз даних з гербаріїв та літератури. Основна увага приділялася високоактивним інвазійним видам, які характеризуються високою активністю та здатністю до швидкого розмноження і поширення.

Інвазійні види рослин, які були виявлені в межах села Чуньків, здебільшого зустрічаються на покинутих полях, узліссях, луках та інших антропогенно-трансформованих екотопах. Ці види швидко розмножуються, формуючи щільні зарості та витісняючи аборигенні види. Деякі з них, такі як золотушник канадський (*Solidago canadensis*) та амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia*), є особливо агресивними та здатні витіснити місцеві види, змінюючи структуру екосистем та знижуючи рівень біорізноманіття [2].

Результати досліджень показали, що інвазійні види активно поширюються на території села, формуючи щільні зарості на покинутих полях та луках. Це створює значну загрозу для місцевих екосистем, знижуючи їх видовий склад та витісняючи аборигенні види. Наприклад, на території села Чуньків були виявлені численні зарості амброзії полинолистої, яка є небезпечною не тільки для рослинного покриву, але і для здоров'я людини, викликаючи алергічні реакції.

В Україні проблема інвазійних видів на державному рівні досі не отримала належної уваги. Відсутня національна стратегія запобігання та контролю інвазій, незважаючи на наявність міжнародних зобов'язань та прикладів законодавства інших країн. На міжнародному рівні необхідність боротьби з біологічними інвазіями визнана у численних конвенціях, таких як Конвенція ООН про біорізноманіття (Ріо-де-Жанейро, 1992) та Бернська конвенція про збереження європейської дикої природи і природних місцезростань (Берн, 1979).

Першим кроком у боротьбі з інвазійними видами має бути заборона на їх насадження, розведення та поширення. Кожен вид повинен розглядатися індивідуально: деякі види можна дозволити використовувати для озеленення житлових кварталів, а інші варто заборонити взагалі, включаючи їх вирощування, продаж та імпорт. Важливо також

запровадити програми моніторингу та контролю інвазійних видів, залучати громадськість до їх виявлення та боротьби з ними [3, 4].

Отже, розповсюдження інвазійних видів рослин у селі Чуньків є серйозною загрозою для місцевих екосистем та біорізноманіття. Ці види активно поширюються на антропогенно-трансформованих територіях, витісняючи аборигенні види та знижуючи видовий склад екосистем. Незважаючи на небезпеку інвазійних видів, боротьба з ними в Україні повинна проводитися обережно та на основі чітких законодавчих норм. Необхідно запровадити національну стратегію запобігання та контролю інвазій, а також заборонити насадження, розведення та поширення найбільш небезпечних видів.

Список використаної літератури

1. Зав'ялова, О. (2017). Охорона об'єктів природно-заповідного фонду: міжнародний досвід та українська практика.
2. Протопопова, В. В., Мосякін, С. Л., Шевера, М. В. (2002). Список чужорідних видів з високою інвазійною здатністю в Україні
3. Genovesi, P., Shine, C. (2004). European Strategy on Invasive Alien Species. Council of Europe, Strasbourg
4. McNeely, J.A., et al. (2001). Global Strategy on Invasive Alien Species. IUCN Gland, Switzerland, and Cambridge, UK.

МОНІТОРИНГ ҐРУНТОВИХ ВОД ТА ҐРУНТІВ СЕЛА МИХАЛКОВЕ ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ

Автор: Мельничук Анастасія, учениця 9 класу Михалківського ліцею Сокирянської міської ради Дністровського району

Науковий керівник: Мельничук Г. М, вчитель хімії ОЗ «Михалківського ліцею Сокирянської міської ради Дністровського району».

Пріоритетним напрямком раціонального природокористування є комплексна оцінка навколишнього природного середовища, зокрема детальний аналіз водойм і ґрунтів. У дослідженні представлено результати моніторингу ґрунтів та ґрунтових вод села Михалкове Дністровського району. Дослідження спрямоване на оцінку впливу антропогенних та природних факторів на стан ґрунтів та водних ресурсів. Проведені дослідження показують важливість застосування фізико-хімічних методів для покращення якості та продуктивності ґрунтів, а також для збереження екологічної стійкості регіону.

Ґрунт є одним з найважливіших компонентів геосистеми, оскільки він швидко поглинає забруднювачі та дуже повільно їх трансформує. Це робить його особливо вразливим до антропогенного впливу. Урбанізація та інші фактори призводять до зміни властивостей ґрунту, що впливає на його родючість і екологічну стійкість. У зв'язку з цим актуальним є проведення детальних агрохімічних досліджень для підвищення врожайності та поліпшення якості продукції рослинництва [2].

Для дослідження стану ґрунтів та ґрунтових вод у селі Михалкове застосовувалися різноманітні фізико-хімічні методи. Аналіз включав оцінку вмісту поживних речовин, визначення рН, електропровідності, вмісту органічних речовин та інших показників, що впливають на родючість ґрунту. Використовувалися також методи хімічного аналізу для визначення вмісту важких металів і забруднювачів [1].

Результати дослідження показали, що основними факторами, що впливають на стан ґрунтів у селі Михалкове, є: антропогенні фактори, а саме використання пестицидів, добрив та інших агрохімікатів, що призводить до накопичення важких металів і забруднювачів у ґрунті; природні фактори: кліматичні умови, ерозія, біологічна активність. Було виявлено, що вміст деяких важких металів у ґрунті перевищує допустимі норми, що може мати негативні наслідки для екосистеми та здоров'я населення. Однак, завдяки застосуванню сучасних методів моніторингу та корекції, можливо значно покращити стан ґрунтів.

Отже, проведений моніторинг ґрунтів та ґрунтових вод показав важливість регулярного контролю за станом навколишнього середовища для своєчасного виявлення та усунення негативних впливів. Використання фізико-хімічних методів дозволяє ефективно оцінювати стан ґрунтів і водних ресурсів, що сприяє підвищенню їх родючості та екологічної стійкості. Рекомендації щодо раціонального використання ґрунтів та водних ресурсів включають регулярні агрохімічні дослідження та застосування екологічно безпечних методів обробки ґрунтів.

Список використаної літератури

1. Балюк, С.А. Екологічний стан ґрунтів України / С.А. Балюк, В.В. Медведєв, М.М. Мірошніченко та ін.// Український географічний журнал 2012. №2. С. 38-42.
2. Ґрунти. Класифікація ґрунтів за ступенем вторинної солонцюватості: ДСТУ 3866-99. [Чинний від 2000-01-01]. К.: Держспоживстандарт України, 1999. 25 с.

БУКОВИНА В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

ЛЕОНІД КАДЕНЮК – ПЕРШИЙ КОСМОНАВТ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Автор: Бабина Дарина учениця 7 класу ОЗО «Клішковецький заклад загальної середньої освіти I-III ступенів» Клішковецької сільської ради

Науковий керівник: Слободян Г.І. учитель фізики ОЗО «Клішковецький ЗЗСО I-III ст.».

Мета роботи: Вивчити та висвітлити внесок Леоніда Каденюка у розвиток космонавтики та підкреслити його вагому роль як першого космонавта незалежної України.

Завдання роботи:

-детально проаналізувати біографію та досягнення Леоніда Каденюка в контексті його космічного політу.

-висвітлити внесок українських вчених та інженерів у підготовку та реалізацію космічних місій.

-підкреслити важливість українсько-американської співпраці в проведенні космічних досліджень та експериментів.

-проаналізувати наслідки космічних досліджень Леоніда Каденюка для науки та технологій.

Тема «Леонід Каденюк – перший космонавт незалежної України» має велику актуальність у контексті вивчення історії космічних досліджень та підкреслення внеску українських вчених у світову космонавтику. Досвід та досягнення Каденюка є надзвичайно важливими як для наукової спільноти, так і для мотивації молодого покоління до наукових та технічних звершень. Крім того, співпраця з NASA та іншими світовими космічними агентствами відкриває шлях до нових можливостей у проведенні спільних наукових експериментів та досліджень, що має велике значення для подальшого розвитку науки та технологій.

Питання «Що там у Всесвіті?» ніколи не давало людині спокою. Завжди вона намагалася знайти на це питання відповідь, керуючись несвідомою силою цікавості, прагненням пізнання невідомого. Минули століття роздумів про Всесвіт.

Мабуть, нестримне бажання подолати земне тяжіння, зазирнути за межі прекрасної планети підштовхнуло багатьох винахідників до геніальних ідей та відкриттів. Тому за дуже короткий історичний час космонавтика стала невід’ємною частиною нашого життя, вірним помічником у господарських справах та пізнанні навколишнього світу.

Внесок українців у освоєнні космосу є досить вагомим. Належну роль в цьому можна надати відомим українським винахідникам: Сергію Корольову та Юрію Кондратюку, першому українському космонавту Павлу Поповичу.

Минають роки... Космічні досягнення стають для нас набагато ближчими. А ближчими вони здаються нам тому, що здійснив успішний космічний політ на кораблі «Колумбія» разом з друзями астронавтами наш земляк, випускник-медаліст Клішковецької середньої школи 1967 року, – генерал-майор збройних сил України, Герой України, Народний депутат України Леонід Константинович Каденюк в 1997 році .

Стати космонавтом він хотів з самого дитинства, зрештою у той час про цю престижну професію мріяло чимало людей. Адже, юність Леоніда припала на період розвитку космічної сфери, коли всі захоплювалися Юрієм Гагаріним. Перш ніж потрапити на космодром, розташований на мисі Канаверал, Леонід Каденюк пройшов складний і навіть тернистий шлях. Мрія підніматися у небо привела його після десятирічки у Чернігівське військово-льотне училище, яке він блискуче закінчив і був направлений до команди космонавтів в Зоряне містечко під Москвою, а звідти – направлений до команди Байконур. Там Леоніда не раз включали до складу екіпажів, яким належало піднятися у зоряну вись, навіть затвердили командиром першого радянського корабля «Буран», але злетіти у космос через різні причини йому не вдалося.

У 1985 році Леонід Константинович вирішив здобути другу вищу освіту і вступив до Московського авіаційного інституту, який закінчив за спеціальністю «інженер-механік». Тривалий час Каденюк вивчав різні космічні кораблі та літав більш ніж на 50-ти типах літаків різного призначення.

Небесна мрія Каденюка почала здійснюватись у нашій незалежній державі. Серед трьох українських кандидатів, направлених для майбутнього польоту на «Шатлі», комісія вибрала Леоніда і не помилилася. Протягом року наполегливих навчань він на «відмінно» засвоїв програму, здобув універсальні знання і навички.

Космічний політ відбувся 19 листопада – 5 грудня 1997 р. на космічному кораблі «Колумбія». Під час польоту Л. Каденюк провів 10 передбачених програмою експериментів з метою вивчення дії мікрогравітації на рослини, зокрема займався проведенням дослідів зі штучного запилення паростків сої і рапсу в умовах невагомості.

Його політ у складі міжнародного екіпажу тривав 15 днів 16 год. 35 хв. 1 сек.

Український космонавт-дослідник виконав широкий спектр робіт у рамках спільного українсько-американського експерименту, завданням якого було дослідження впливу мікрогравітації на ріст та розвиток вищих рослин. У спільному експерименті брали участь: з боку України 5 інститутів Національної академії наук України; з боку США 5

університетів. Власне, на орбіті у рамках програми «STS – 87», присвяченій експериментам по дослідженню впливу невагомості на особливості протікання ряду фізичних явищ і спостереженню зовнішніх шарів атмосфери Сонця, Каденюк в якості спеціаліста-дослідника виконав дослідження з штучного опилення паростків сої і рапсу з метою отримання насіння в умовах невагомості, досліджував фотосинтез. Його проводили кілька наукових установ паралельно з американськими.

На думку дослідників, саме ця рослина, висаджена у майбутньому на «грядках» космічних станцій, стане своєрідним фільтром очистки повітря і забезпечуватиме екіпаж киснем під час їх тривалих польотів. «Основною метою мого польоту було виконання спільного українсько-американського експерименту із трьома видами рослин. Але окрім цього ще були дослідження, запропоновані київським Інститутом системних досліджень людини на тему: «Людина і стан невагомості»».

Рослини, які побували в космосі, були поділені між українськими та американськими вченими. Частина рослин залишилася в США, а частина була доставлена в Київ. Протягом двох років велися дослідження цих зразків рослин, частина з них заморожувалася в космосі в морозильних камерах, а інші оброблялись спеціальним хімічним розчином. Це виконувалося для фіксації стану рослин на момент заморозки або хімічної фіксації. «У космосі найбільше вражає такий чинник космічного польоту, як невагомість. Вражає сам космос і весь Всесвіт. Я був вражений тим, як виглядає Земля з космосу. Це було просто неймовірно. Жодна фотографія космосу не здатна передати тієї краси Всесвіту, яку людина може побачити своїми очима», - розповідав Леонід Констянтинівич. А ще він любляв повторювати: «У космосі не страшно, а страшенно цікаво».

Невдовзі космонавт Леонід Каденюк повернувся на Батьківщину і продовжив працювати в Національному космічному агентстві України. Він також залишився членом групи космонавтів NASA. Після успішного виконання завдання в космосі Л. Каденюку присвоєно звання генерал-майора авіації, крім того – звання Героя України з врученням ордена «Золота зірка». Він нагороджений орденом «За мужність» 1-го ступеня, орденом св. Архангела Михаїла та медаллю NASA «За космічний політ».

Після польоту в космос Леонід Каденюк часто приїздив до батьків у рідне село, зустрічався з односельчанами, учнями рідної школи. Із захопленням діти слухали його розповіді про дитячу мрію, нелегкий шлях до її здійснення та неперевершені відчуття у космосі. Говорять, що найбільше вражала простота, людяність та щирість космонавта, те, з якою любов'ю він говорив про неповторну та унікальну красу Землі, про рідний край, про мелодійні українські пісні, які він дуже любив слухати.

Щоразу з трепетом перечитує сторінки книги Леоніда Каденюка «Місія – космос» про стан невагомості, про найулюбленіше заняття астронавтів у космосі – спостерігати красу Землі, про догляд за рослинами. Особливо емоційно описує Каденюк спостереження екіпажу за ростом рослин в космічних оранжереях: «Весь екіпаж також із великим нетерпінням очікував появи рослин на борту корабля, психологічно сприймаючи їх як ще одного члена команди. Кожен з колег у вільну хвилину «підпливав» до рослин і з неприхованою зацікавленістю спостерігав за ними, за їхнім розвитком, уболіваючи за них. Я з особливим задоволенням відмічав, як при наближенні до рослин обличчя моїх товаришів відразу змінювалися, випромінюючи радість, захоплення і ще щось незвичайне. Хочу сказати, що і є моє ставлення до них було насамперед не як до матеріалу, з яким я проводив експерименти, а як до живих істот».

Майже у кожному розділі його книги згадується про дитячі роки, рідну батьківську хату, батьків, друзів. Мабуть тому, у багатьох клішківчан надовго залишаться спогади про теплу зустріч з Леонідом Каденюком та його друзями астронавтами з Америки після повернення на Землю.

Але 31 січня 2018 року серце космонавта зупинилося. До останнього дня він був активним і сповненим планів, займався спортом. У рідному селі Клішківці завжди пам'ятатимуть свого героя – першого космонавта незалежної України.

При вході у школи, де він навчався, встановлено меморіальні дошки Л. Каденюку. Діти, вчителі, односельчани приносять живі квіти, висловлюючи вдячність і шану своєму космонавту. В центрі села Клішківці на подвір'ї школи, яка носить його ім'я, 30 серпня 2019 року встановлено пам'ятник першому космонавту незалежної України Леоніду Каденюку. Він нагадує про велич сили та духу космонавта, його славу на весь світ.

КАРВАЦЬКИЙ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ - КЛІШКОВЕЦЬКИЙ ЛІТОПИСЕЦЬ

Автор: Бердник Катерина, учениця 10 класу ОЗО «Клішковецький заклад загальної середньої освіти I-III ступенів» Клішковецької сільської ради

Науковий керівник: Дячук А.А., учитель української мови та літератури ОЗО «Клішковецький ЗЗСО I-III ст.».

Мета дослідження: Дослідити життя та наукову та громадську діяльність Дмитра Сергійовича Карвацького як клішковецького літописця, вчителя, історика та етнографа.

Завдання:

- вивчити біографію Дмитра Сергійовича Карвацького, його освітній шлях та професійну діяльність.
- проаналізувати наукові праці та дослідження Карвацького, присвячені історії та етнографії села Клішківці.
- розглянути вплив творчості Дмитра Сергійовича Карвацького на розвиток місцевої історіографії та краєзнавства.
- проаналізувати значення та актуальність робіт Карвацького для збереження історичної пам'яті та культурної спадщини села Клішківці.
- визначити значення створення музею села за ініціативи та зусиллями Дмитра Сергійовича Карвацького для подальшого розвитку місцевої культури та туризму.

Дослідження життя та діяльності Дмитра Сергійовича Карвацького важливе для збереження історичної пам'яті та культурної спадщини села Клішківці. Його наукові праці та літописи становлять цінний джерело для вивчення історії регіону та розвитку місцевого краєзнавства. Активна громадська діяльність Карвацького сприяла формуванню та збереженню ідентичності місцевого населення та сприяла розвитку місцевої культури. Тому дослідження його творчості має важливе значення для подальшого розвитку місцевого самоврядування, туризму та культурної політики.

Клішківці...Найбільше село Чернівецької області красуються на найдревніших землях Північної частини Бессарабії та Буковини, на Північному Сході Хотинської височини.

Серед тих, хто присвятив своє життя дослідницькій роботі, вивчав історію рідного села та популяризував свої праці про село і життя селян, був Дмитро Сергійович Карвацький, сільський вчитель, французький філолог за освітою, історик та етнограф за фахом.

У центрі села Клішківці стоїть старенька хата колишнього вчителя французької мови, почесного жителя села – Карвацького Дмитра Сергійовича.

У сім'ї Карвацьких було четверо дітей: Ольга, Дмитро, Єфімія, Василь. Дмитро Сергійович закінчив земську школу, Зарожанське двокласне училище, навчався в Клішконецькій гімназії, але не закінчив, через те, що румуни її закрили в 1933 році. Був учасником молодіжної організації, що боролась з румунською владою. За радянської влади закінчив Кишинівський педагогічний інститут факультет іноземних мов. Вільно володів французькою, румунською, російськими мовами. Працював діловодом, бухгалтером, а з 1955 року і до виходу на пенсію вчителем французької мови Клішконецької середньої школи.

10 грудня 2003 року Дмитро Сергійович Карвацький пішов з життя, залишивши своїм односельцям найбільший скарб свого життя – свої праці та нездійсненну мрію – створення музею села.

Дмитро Сергійович Карвацький був інтелігентною людиною, інтелектуалом, творчою особистістю. Завжди знаходився в полоні краси, бажанні творити. Він був вчителем від Бога з особливими талантами, властивими лише йому скарбами розуму. Сільський вчитель вчив дітей французької мови, досліджував історію рідного села Клішківці, що на Хотинщині. Принцип його життя, гордість вчителя – учні, що досягли великих успіхів у своїй роботі, перевершили свого вчителя, тому він завжди гордився своїми учнями, випускниками Клішковецької середньої школи, нині ОЗО «Клішковецький ЗЗСО I-III ст..».

Таких спогадів-відгуків можна привести десятки, адже був доброю і чуйною людиною.

Справою всього його життя було дослідження історії рідного села: «Літопис села Клішківці» (1981р.), «Путівник по селу Клішківці» (1980р.), «Клішковецькі бувалини» (1976р.), «Історія Клішковецької церкви» (1975р.), «Репресовані села Клішківці» (1940 – 1953р.р.), «Родовід сім'ї Карвацьких», фотоальбом «Клішківчани, що загинули в роки Другої світової війни» (1982р.), фотоальбом «Клішковецького цвіту по усьому світу» (1985р.), «Хроніка Буковинського села» (1976р.).

Це тільки перелік його робіт. Та стільки пережито, передумано, скільки зібрано матеріалів, документів, фотографій, свідчень? Все описано, систематизовано по роках. На стіні, у великій хаті – світлиці на найпочеснішому місці знаходилось родовідне дерево родини Карвацьких. Всі хто побував в його оселі, ніби відвідав краєзнавчий музей. Власноруч друкував свої роботи і віддавав їх в школи, будинок культури, бібліотеки, сільську церкву, сільську раду, щоб залишилася згадка про його працю.

У найбільшій праці «Літопис села Клішківці» автор дослідив історію села з 14 століття до кінця 20 століття. Пояснив історію походження назви села Клішківці, розкрив історію села в різні періоди: молдавський, під владою турків, царської росії, королівської та фашистської Румунії, радянської влади .

У «Хроніці буковинського села» автор описав події, що відбувалися з 1909 по 1919 р. (дослідження складається з 3 книг). У першу книгу входять розповіді: «Свято на селі», «Фалчі», «Кооператив», «Сільські будні».

У другій книзі автор описує події Першої світової війни, єврейські погроми, що відбувалися в селі.

У третій книзі описані події в хронологічній послідовності 1917, 1918, 1919 року. Захоплює історична правдивість, з якою автор описує події Хотинського повстання 1919 року проти румунських окупантів. Батько автора очолював один із повстанських загонів у селі Клішківцях.

«Клішковецькі бувалини» – книга, що розповідає про життя та звичаї клішківчан. У книгу ввійшло 27 оповідань. В передмові своєї книги він написав: «Життя одного покоління моїх односельчан пройшло разом з моїм життям. Це моє життя, життя мого села.

У «Путівнику села Клішківці» автор характеризує всі підприємства, культурні споруди, новобудови, які збудовані за часів радянської влади та їхню роботу, досягнення. «Клішківчани, що загинули в роки Другої світової війни» – фотоальбом, в якому зібрано, описано, систематизовано матеріал, фотографії клішківчан, що воювали і загинули на різних фронтах Другої світової війни.

Найбільше вражають дослідження і систематизація матеріалу «Репресовані села Клішківці 1940 – 1953 роки.

Дмитро Карвацький був нагороджений трьома грамотами Міністерства освіти України та багатьма грамотами обласного та районного відділів освіти. У січні 1998 року сільська рада присвоїла Дмитру Карвацькому звання «Почесний громадянин села Клішківці»; Дмитро Карвацький помер у віці 91 року 2003 р. Сьогодні вулиця Карвацького носить ім'я пана Карвацького як данину поваги нащадкам і пам'яті про нього.

НОВІ АРХЕОЛОГІЧНІ МАТЕРІАЛИ З ВЕРХІВ'Я Р. СЕРЕТ НА БУКОВИНІ

Автор: Ванхала Ніколета, учениця 10 класу Опришенської ЗОШ I-III ступенів Глибоцької селищної ради

Науковий керівник: Боднарюк М.І., вчитель історії Опришенської ЗОШ.

Мета роботи полягає у тому, щоб зробити попередню характеристику й культурно-хронологічну атрибуцію нововиявлених поселень та поодиноких знахідок у верхів'ї р. Серет на Буковині.

Завдання роботи:

- розкрити попередні результати останніх обстежень поселень трипільської культури в мікрорегіоні;
- з'ясувати культурно-хронологічну приналежність нововиявленого поселення Стерче-Котовець;

- ідентифікувати фрагменти гривни-корони з с. Станівці та визначити її орієнтовне датування;
- подати загальну характеристику поодиноких знахідок монет пізньоантичного часу з околиць с. Опришени;
- охарактеризувати слов'янські старожитності з поселення Глибока.

В умовах розвитку сучасної історичної науки з погляду дослідження минулого України та Буковинського краю зокрема невпинно зростає зацікавлення її першовитоками, прагнення пізнати глибинні тисячолітні пласти людської цивілізації на цих теренах. Завжди за кожним відкриттям та новими внесками у розвиток археологічної науки стоять вчені – як сучасні, так і дослідники попередніх поколінь.

За десятиліття нашої державної незалежності стало можливим вивчення та публікування матеріалів про діяльність дослідників другої половини XIX – початку XX ст., які вивчали пам'ятки Буковини до I світової війни та в міжвоєнний період. Важливим є той факт, що разом з працею над відкриттям незліченних пам'яток рідної землі, в останні роки продовжується робота щодо виявлення та вивчення нових археологічних об'єктів.

Така ж робота проводиться на краєзнавчому рівні учнями Опришенської ЗОШ I-III ступенів, для яких на базі Музею археології та етнографії ім. Максиміліана Гакмана в с. Опришени створено гурток «Юні археологи».

За кілька останніх років учні-гуртківці під керівництвом директора музею виявили кілька нових археологічних об'єктів (поселення, місцезнаходження) у басейні верхньої течії р. Серет.

Вагомість такої роботи щодо моніторингу пам'яток археології та фіксації нових місцезнаходжень зумовлена також доволі сильним негативним антропогенним впливом на об'єкти культурної спадщини, зумовлений як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами: регулярне розорювання території пам'яток / об'єктів, інші земляні роботи на їх території (будівництво, прокладання доріг, викопування ставків тощо), грабіжницька діяльність «чорних копачів».

Історія досліджень та історіографія. Глибоччина – багатий на археологічні пам'ятки край. Більшість з відомих пам'яток ще дуже мало досліджені. Перші археологічні дослідження у верхів'ях р. Серет розпочалися в другій половині XIX ст. Одним із перших дослідників, які описували знахідки з зазначеної території, був глибочанин, археолог-аматор Діонісій Олінеску, який створив першу археологічну карту Буковини.

В даному регіоні також проводили дослідження Карл Ромшторфер та відомий віденський археолог Йозеф Сомбаті. Останній у 1893 р. провів розкопки біля селища Глибока на курганному могильнику римського часу, який згодом віднесли до культури карпатських курганів.

У 60-70-і роки минулого століття територію верхів'я р. Серет досліджував видатний український археолог Борис Тимошук. Ним досліджувалися земляні укріплення біля населених пунктів Сучевени (Широка Поляна), Глибока, Червона Діброва й ін.

На поселеннях пізньоримського та слов'янського часу біля селища Глибока дослідження проводила відома дослідниця Ліана Вакуленко.

За останні десятиліття низку нових об'єктів виявив Микола Боднарюк. На окремих із них уже працювали співробітники Чернівецького національного університеті імені Юрія Федьковича й Інституту археології НАН України. Так, у 2018 р. Дністровська комплексна експедиція під керівництвом Дмитра Черновола здійснила розвідки на поселеннях трипільської культури в колишньому Глибоцькому районі Чернівецької області.

На території Буковини майже поблизу кожного населеного пункту виявлені пам'ятки різних археологічних культур, які й досі очікують на більш глибоке дослідження. Впродовж останніх п'яти років у верхів'ї р. Серет і в долині її лівої притоки р. Котовець в околицях населених пунктів Опришени, Стерче, Сучевени, Станівці та Глибока було зафіксовано також низку нових археологічних об'єктів енеоліту, епохи бронзи і доби раннього заліза, пізнього середньовіччя та раннього нового часу, підйомний матеріал з яких зберігається в Музеї археології та етнографії імені М. Гакмана.

Найдавніші з нововиявлених об'єктів відносяться до трипільської культури. Зокрема поселення Стерче є на сьогодні єдиною відомою пам'яткою раннього етапу цієї культури в басейні р. Серет у межах України, що підтвердили результати досліджень фахівців з Інституту археології НАН України.

Це селище займає низинну топографію з рівнинним рельєфом і представлене нечисленними фрагментами керамічного посуду із заглибленим, і канельованим орнаментом, і артефактами з кременю, обробка якого здійснювалася, зокрема, й безпосередньо на місці.

До більш пізнього етапу відноситься, очевидно, теж нововивчене поселення Сучевени-Томешти, ймовірно, етапу VI. І найбільш пізнім у мікрорегіоні залишається виявлене Б.О.Тимошуком поселення Опришени-Станіште, яке завдяки частково збереженому розпису, датується в межах етапів VII–CI.

Нововиявлений об'єкт Стерче-Котовець є багат шаровим поселенням, на якому чітко фіксується горизонт епохи пізньої бронзи. Попри фрагментарність керамічного матеріалу тут виділено матеріали культури Ноа та голіградської культури. До цього ж періоду відноситься кілька предметів, виготовлених зі сплаву на основі міді, зокрема, шило і молоток-кельт. Молотки-кельти є доволі рідкісними знахідками для Карпатського регіону загалом.

На поселеннях пізньоримського часу, які відносяться до культури карпатських курганів, або поблизу від них виявлено поодинокі римські імператорські денарії, зокрема, Антоніна Пія. Рідкісною для місцевих старожитностей знахідкою виявилася знахідка мідного півфоліса Юстина II (565-578 рр.).

У 2023 р. північніше смт Глибока було зафіксовано, що новопрокладена лісова дорога поруїнула на значній протяжності поселення райковецької культури. У відслоненні дорожньої канави виявлено скупчення характерної ліпної та кружальної кераміки, яку можна попередньо датувати IX–X ст.

Нововиявлені об'єкти не лише доповнюють археологічну карту регіону, а й урізноманітнюють асортимент рухомого матеріалу і засвідчують перспективність їх подальшого вивчення. Всі з перелічених об'єктів регулярно зазнають негативного антропогенного впливу і потребують належного захисту й охорони.

КРИСТАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ОЛЬГУ КОБИЛЯНСЬКУ В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ МІСТА ЧЕРНІВЦІ

Автор: Матейчук Віолетта, учениця 10 класу Чернівецького ліцею № 19 імені Ольги Кобилянської

Науковий керівник: Герегова С.В., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України ЧНУ імені Ю.Федьковича.

На сучасному етапі національно-духовного відродження України та консолідації всього українського суспільства об'єктивною потребою часу є поглиблення та популяризація знань про славних представників української інтелектуальної еліти, які зробили вагомий внесок у скарбницю національної культури. Однією з них є Ольга Кобилянська, яка своїми художніми і публіцистичними творами та публічними виступами мала значний вплив на піднесення свідомості українців Буковинського краю.

Завдяки **актуальності** ідей Ольги Кобилянської, постать письменниці та громадської діячки викликає постійний інтерес не лише у науковців-дослідників, а й у звичайних людей, яким небайдужа історія та культура українського народу. Тому обрана

тема роботи заключається у пошуково-дослідницькій краєзнавчій роботі щодо громадсько-культурної діяльності письменниці О. Кобилянської крізь призму її літературно-публіцистичної творчості.

Мета роботи полягає у дослідженні просторових конструкцій пам'яті про письменницю О. Кобилянську, з визначенням пізнаваності її імені та ідей у колективній та індивідуальній історичній уяві міста Чернівці, зокрема й завдяки діяльності спільноти Чернівецького ліцею №19, який носить ім'я О. Кобилянської.

Для досягнення мети дослідження поставлені такі **завдання**:

- визначити, які епізоди з біографії Ольги Кобилянської мали вплив на формування світогляду та прогресивних ідей у її літературній творчості;
- простежити еволюцію пам'яттєвого образу видатної письменниці та практики комеморації її постаті у культурному просторі міста;
- проаналізувати процес репрезентації постаті «буковинської Орлиці» крізь призму діяльності педагогічно-учнівської спільноти Чернівецького ліцею №19 ім. О. Кобилянської.

На сучасному етапі національно-духовного відродження України та консолідації всього українського суспільства об'єктивною потребою часу є поглиблення та популяризація знань про славних представників української інтелектуальної еліти, які зробили вагомий внесок у скарбницю національної культури. Однією з них є Ольга Кобилянська, яка своїми художніми і публіцистичними творами та публічними виступами мала значний вплив на піднесення свідомості українців Буковинського краю.

Період з 80-х років XIX ст. – до початку XX ст. був періодом становлення яскравої творчої особистості Ольги Кобилянської, її літературних поглядів та свідомої життєвої позиції. Саме цей період є одним із найважливішим з усього життєвого шляху письменниці, оскільки її думка мала вагомий вплив на тодішню культурну еліту та й народ загалом. Поцінування таланту письменниці за її життя було різним: свідомі українська молодь та інтелігенція краю організовували вечори-зустрічі із О. Кобилянською, відвідували її вдома, намагаючись активно підбадьорювати та підтримувати, в той же час звичайний український народ своїм побутом та традиціями надихав свою краянку в продовженні її письменницької та громадської діяльності.

Після смерті письменниці вшанування її пам'яті у радянський період відбувалось за загальноприйнятими в советському союзі стандартами: друкувались лише вибрані твори із цензурою змісту, було відкрито Чернівецький літературно-меморіальний музей ім. О.Кобилянської (1944 р.), який отримав одразу інструкції щодо наповнення експозицій; було надано ім'я О. Кобилянської Чернівецькому обласному драматичному театру (1954

р.), встановлено погруддя біля входу дотеатру, який пізніше (1980 р.) замінили на пам'ятник. Продовжували проводити вечори пам'яті письменниці на сцені театру, проте цензура контролювала зміст цих вистав.

Вагоме місце у створенні пам'яттєвого образу видатної письменниці належить спільноті Чернівецького ліцею №19 ім. О. Кобилянської, який, після надання закладу (тоді ще Чернівецькій школі № 24) імені О. Кобилянської у 1988 р., став ще одним «місцем пам'яті» О. Кобилянської у Чернівцях. Педагогічно-учнівська спільнота одразу взялась до роботи по увіковіченню постаті видатної письменниці. У ліцеї до 160-річниці з дня народження Ольги Кобилянської проводились різні заходи учнями та колективом задля кристалізації пам'яті про письменницю. Варто відзначити позитивний вплив поєднання традицій і новацій щодо вшанування пам'яті письменниці у Чернівецькому ліцеї № 19 ім. О. Кобилянської на формування почуття патріотизму та національної свідомості учнівської молоді.

Результати дослідження можуть бути використані у краєзнавчій та екскурсійній практиці міського, обласного, всеукраїнського та міжнародного рівня, стати у нагоді педагогічним працівникам у використанні на уроках з історії рідного краю, української культури та історії України, а також для проведення виховних заходів національно-патріотичного спрямування для учнівської та студентської молоді, конференцій, круглих столів тощо, спрямованих на привернення уваги мешканців міста до вирішення проблеми належного утримання «місць пам'яті» видатних постатей краю у культурному просторі Чернівців.

МАКСИМІЛІАН ГАКМАН ВТРАЧЕНЕ КОРИННЯ В ЧАСІ

Автор: Паскар Вікторія, учениця 6 класу Опришенської ЗОШ I-III ступенів Глибоцької селищної ради

Науковий керівник: Боднарюк М.І., вчитель історії Опришенської ЗОШ провідного спеціаліста з міжнародного публічного та приватного права на Буковині у міжвоєнний період.

Завдання:

-проаналізувати біографію Максиміліана Гакмана, його освіту, професійну кар'єру та внесок у розвиток юридичної науки.

-вивчити активність Максиміліана Гакмана як викладача та адміністратора на Чернівецькому університеті, а також його участь у міжнародних наукових заходах.

-проаналізувати публікації та наукові праці Максиміліана Гакмана з міжнародного публічного та приватного права.

-оцінити вплив ідей Максиміліана Гакмана на розвиток юридичної науки та практики в Україні та за кордоном.

-визначити актуальність дослідження спадщини Максиміліана Гакмана в контексті сучасних міжнародних відносин та правових викликів.

Дослідження академічної спадщини Максиміліана Гакмана є актуальним у контексті пошуку історичних корінь сучасних правових проблем у міжнародних відносинах. Розуміння його внеску у розвиток міжнародного права може сприяти кращому розумінню та вирішенню сучасних правових викликів, зокрема у сфері міжнародних відносин та прав людини.

Одним з провідних спеціалістів із міжнародного публічного і приватного права у міжвоєнний час на Буковині був Максиміліан Гакман. Народився він у 1877 р. в с. Опришени Радівецького повіту Буковини у сім'ї священника Василя Гакмана.

Початкову освіту отримав в рідному селі Опришени на Буковині. Правову освіту здобув у Лейпцигу та Берліні. Був кандидатом у адвокати, секретарем національного румунського консилиуму на Буковині в 1918 р. Штатним професором на юридичному факультеті Чернівецького університету М. Гакман став з 1919 р. Цього ж року і по 1921 р. його обирали деканом юридичного факультету Чернівецького університету а у 1938–1939 навчальному році він був останнім його керівником.

15 жовтня 1919 р. терміном на три роки М. Гакман був призначений головою екзаменаційної комісії для проведення правничо- історичного державного екзамену в Чернівецькому університеті. У 1921–1922 рр. обраний ректором Чернівецького університету. Двічі обирався до університетського сенату: вперше – 17 березня 1926 р., у 1938–1939 навчальному році – знову. М. Гакман обіймав і виборні адміністративні посади. Так, 24 червня 1923 р. він був обраний сенатором від університету до румунського парламенту.

У різні роки входив до складу цілого ряду університетських комісій: у 1924–1925 рр. був членом бюджетної комісії юридичного факультету, а у 1937–1938 навчальному році його обрали до складу комісії з питань медичного обслуговування студентів.

Окрім науково-педагогічної діяльності на юридичному факультеті Чернівецького університету, професор М. Гакман виявився активним і в міжнародному науковому житті: зокрема, у вересні 1935 р. брав участь у Міжнародному конгресі права в Мюнхені, в 1936 р. – в роботі третього Конгресу Академії права в Берліні.

Вчений займався культурно-просвітницькою роботою з чернівецькою молоддю: проводив наукові конференції із студентською спілкою «Junimea» («Молодь»), у березні 1944 р. обраний президентом Товариства румунської культури та літератури на Буковині, яке проіснувало щоправда, недовго.

М. Гакман друкувався у різних виданнях Буковини, зокрема в журналі «Candela» («Свіча»), що був заснований румунськими викладачами теологічного факультету ще за австро-угорських часів на Буковині (в 1882 р.) під керівництвом митрополита Сільвестра Мораріу. Видання це подавало матеріали різного плану: наукові повідомлення, рецензії, біографії тощо. М. Гакман співпрацював із багатьма румунськими виданнями, серед яких «Часопис публічного права», «Румунські пандекти», «Журнал комерційного права» тощо. Перу М. Гакмана належить чимало наукових і науково-методичних праць.

Основні напрямки його наукової діяльності – це дослідження міжнародного публічного та приватного, комерційного і вексельного права.

На початку 1930-х рр. М. Гакман видав двотомник «Порівняльне торговельне право» (1930 р., 1932 р.), «Міжнародне публічне та приватне право» (1924 р.) та монографію «Німецька дипломатія у міжвоєнний період» (1933 р.). У румунській академічній бібліотеці знаходяться 17 його праць. Бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича зберігає кілька історико-політичних нарисів, теоретико-правових досліджень і два трактати з міжнародного приватного та публічного права й вексельного права авторства М. Гакмана.

За заслуги перед румунським королівством нагороджений орденом «Корона Румунії». За час деканства М. Гакмана помітно активізувалась наукова діяльність факультету, розширились його міжнародні зв'язки. Важливим кроком науковця став поділ факультету за зразком румунських університетів (Бухарестського, Яського, Клужського) у 1921 р. на два відділення: юридичне й політико-економічне. Помер професор М. Гакман у 1961 р. у м. Турда (Румунія).

Наукова спадщина Буковинського просвітницького діяча Максиміліана Гакмана потребує більш глибокого дослідження, його ідеї та дослідження з міжнародного права досі залишаються актуальними. Учні Опришенської ЗОШ I – III ступенів долучаються до роботи з дослідження цієї неоднозначної цікавої постаті в науці міжвоєнного часу на Буковині.

Спільно з юридичним факультетом Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича проводяться різноманітні наукові заходи. Таким чином, постать професора, науковця, юриста Максиміліана Гакмана через довгі роки об'єднує нас у

дослідженні тем з міжнародного права. Майже через 100 років спостерігається повторення подій у міжнародних відносинах, які відбувались на початку та середині ХХ століття.

Маючи достатньо прикрих прикладів ескалації взаємовідносин у міжнародних стосунках, сподіваємось, що сучасна дипломатія різними методами та шляхами не допустить порушення міжнародних прав людини у сучасному цивілізованому світі на початку ХХІ століття.

ДУХОВНІ СВЯТИНІ СЕЛА РОМАНКІВЦІ

Автор: Пшеничко Каріна, учениця 11 класу ОЗ «Романковецький ліцей імені К.Ф. Поповича»

Науковий керівник: Зла Н. Б., вчитель історії ОЗ «Романковецький ліцей імені академіка К.Ф. Поповича» Сокирянської міської ради.

Мета дослідження полягає в тому, що на основі даних текстових матеріалів, виявити головні архітектурні засоби формування зовнішнього і внутрішнього вигляду храмової споруди, а також систематизувати процес ініціативності місцевої громади щодо облаштування храму.

Об'єктом дослідження виступає духовна культура жителів села Романківці.

Предметом дослідження виступають особливості духовної віри мешканців с. Романківці та історія й функціонування Свято-Михайлівської церкви, її будівництво, зовнішній та внутрішній інтер'єр.

Завдання дослідження:

- висвітлити витоки та зміст вірування романківчан;
- проаналізувати христово-купольну архітектуру у храмовому будівництві, визначивши її основні риси у будівлі Свято-Михайлівської церкви;
- охарактеризувати особливості будівництва та оздоблення Свято-Михайлівської храму.

Методи дослідження: історико-хронологічний, порівняльний, аналіз та синтезу, усної історії.

Актуальність теми: На українських землях найбагатшу матеріальну і духовну спадщину залишило православ'я, яке стало традиційним для нашого народу, суттєво вплинуло на формування духовного світу українства, його менталітету, національної свідомості і самосвідомості, культури, побуту, традицій, звичаїв. Культові споруди, насамперед давні церкви, костели, каплички, потреба їх збереження, викликають в період національно-культурного відродження значний інтерес громадськості, а особливо, коли

Йдеться про дослідження сторінок історії рідного краю. Саме це й зумовлює актуальність дослідження в умовах розбудови української незалежної держави.

Вплив віри на душу християнина можна порівняти із впливом весни на природу: як після зими все оживає животворчою теплотою весняного сонця і все радіє від надлишку молодих життєвих сил, так і віра своєю все оживляючою силою впливає на моральне оновлення роду людського і на духовне відродження кожного християнина зокрема.

Роботу присвячено історії однієї з найдавніших духовних центрів і архітектурних комплексів села Романківці – Українській православній Свято- Михайлівській церкві, яка була заснована ще у кінці XIX ст.

Важливість дослідження, на нашу думку, можна означити словами звернення Блаженнішого Епіфанія, Митрополита Київського і всієї України, предстоятеля Православної Церкви України до українського суспільства: «Наше завдання – духовно виховати людину, через таїнства очистити людську душу, допомогти у власному житті втілювати Закон Божий, щоб не через страх, за наказом чи примусово, але в силу набутого духовного досвіду та досягнутих знань людина й суспільство знаходили правильні відповіді на питання, які їх турбують».

Найбільше село Сокирянщини – Романківці (перша згадка – 1565 рік, 5 тис. мешканців). Деякі вчені пов'язують походження його назви з галицьким князем Романом Мстиславовичем, хоча, більш ймовірно, що своєю назвою Романківці зобов'язані засновникові села Роману, який переселився на задністрянські землі з Поділля. З 1834 року Романківці становляться волосним центром Хотинського повіту, зберігаючи цей статус до 1920 року. Наприкінці XIX століття в селі збудовано першу початкову школу, церкву, лікарню. Такому успішному розвитку село зобов'язано багатій родині Крупенських, коріння яких сягають ще часів Молдавського князівства. Крупенські володіли землями навколо Сокирян ще з XVIII століття, а Романківці отримали у власність після приєднання краю до російської імперії. Представники цієї родини відігравали важливу роль в політичному житті як Хотинського повіту, так і всієї губернії.

Роботу присвячено історії однієї з найдавніших духовних святинь архітектурних споруд села Романківці – Українській православній Свято-Михайлівській церкві, яка була заснована ще у кінці XIX ст. Дослідження історії заснування церкви дає можливість глибше зрозуміти ті процеси, що відбувалися між православною церквою, громадськістю і державою.

Територіальні межі – село Романківці (тепер - Сокирянської міської ради Дністровського району Чернівецької області). Під час написання наукової роботи

висунули гіпотезу, про важливість залучення до будівництва та оздоблення храму думки громади, члени якої є прихожанами церкви.

Історіографічний огляд та джерельна база роботи з даної проблематики окреслена краєзнавчим характером дослідження, а тому ґрунтується на матеріалах місцевого характеру. Зокрема, використовується праця В. Гандзія, присвячена історії с. Романківці «Моє село крізь століття, епохи і роки», стаття Шундрія, вміщена у альманасі «Сокирянщина: Історико-краєзнавчий альманах».

Цінним для написання роботи є використання праць історика-дослідника професора ЧНУ імені Юрія Федьковича М. К. Чучка, присвячених православному церковно-релігійному життю мешканців буковинського краю.

Основу джерельної бази складають матеріали спогадів старожилів та інтерв'ю з місцевими мешканцями, які є прихожанами Української православної Свято-Михайлівської церкви.

Практичне значення. Зважаючи на значимість духовної віри як однієї із вагомих складових духовної культури у житті українського суспільства, результати дослідження можуть бути використані в краєзнавчій практиці, а також стати у нагоді педагогічним працівникам під час проведення виховних та національно-патріотичних заходів серед учнівської молоді села та краю, так і для усіх зацікавлених, тих, хто цінує українську культуру.

Висновки. Починаючи нове будівництво або відновлення православного храму, неможливо обмежуватись лише існуючими державними будівельними нормами та правилами, забуваючи про канони церкви, які показують біблійне уявлення про буття і всесвіт. Нами було встановлено символічний зміст архітектурного образу храмового будівництва, особливості хрестово-купольних споруд і їх зовнішнього оформлення.

Доведено, що всі означені вище риси, які притаманні храмовому будівництву, знайшли своє відображення у будівлі Свято-Михайлівської церкви – духовної святині с. Романківці.

Нами було зібрано та систематизовано спогади свідків та щодо ініціативи будівництва храму, його художньо-естетичного оформлення.

Проаналізували свідчення та згадки місцевих мешканців, прихожан храму за 1894 - 2024 роки, та з'ясували, що громадська думка мала вплив і була врахована під час побудови храму .

Поставлена на початку роботи мета полягала в обробці текстових матеріалів, виявленні головних архітектурних засобів формування зовнішнього та внутрішнього

вигляду храмової споруди, а також у систематизуванні процесу ініціативності місцевої громади щодо облаштування храму, що й було досягнуто під час написання роботи.

Отже, на сьогоднішній день справи у сфері відновлення та збереження церковних об'єктів мають позитивну тенденцію. З роками збільшується кількість відновлених храмів фахівцями в області храмового будівництва за участю парафіян та небайдужих до розвитку духовної культури громадян. Велику роль у цьому плані відіграють також і благодійники.

ХРИСТИЯНСЬКЕ ТА ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ В ГУЦУЛЬСЬКИХ РОДИНАХ

Автор: Томнюк Ангеліна, учениця 10 класу Путильський ліцей Путильської селищної ради

Науковий керівник: Колежук Г. Я., заступник директора з виховної роботи, вчитель української мови та літератури Путильського ліцею.

Питання виховання у гуцульських дітей високих моральних і патріотичних цінностей, трудових навичок зацікавили нас і стали **метою** дослідження.

Об'єкт дослідження: гуцульська педагогіка.

Предмет дослідження: гуцульські традиційні форми і методи виховання в дітей працелюбності, високих моральних якостей.

Завдання роботи:

- здійснення польових досліджень з питань виховання дітей у гуцульських родинах;
- вивчення гуцульщинознавчих матеріалів;
- запис зразків усної народної творчості.

Актуальність теми: Питання виховання у гуцульських дітей високих моральних і патріотичних цінностей, трудових навичок зацікавили нас і стали темою дослідження.

На Гуцульщині, склалася своя, особлива система виховання дітей, підготовки їх до майбутнього дорослого життя. Її вивчали такі видатні діячі освіти, науки, культури, такі як Іван Франко і Володимир Гнатюк, Гнат Хоткевич і Михайло Ломацький, Мирослав Стельмахович і Роман Скульський, Ігор Пелипейко і Петро Лосюк. Особливу увагу вивченню гуцульської етнопедагогіки приділяють співробітники філії «Гуцульщина» ННДІ українознавства та всесвітньої історії, яка працює у селищі Верховина Івано-Франківської області. Гуцульська етнопедагогіка перебуває у центрі уваги Гуцульської освітянської ради, яку очолює член-кореспондент НАПН, кандидат педагогічних наук, Народний вчитель України Петро Лосюк.

Роль гуцульської родини у вихованні дітей і молоді надзвичайно велика. Гуцульська сім'я (родина) – це родове й свояцьке об'єднання українців, що складається з батька, матері, бабусі, дідуся, дітей та інших близьких родичів, які належать до української нації і мешкають разом. Фундамент структури й побутової культури гуцульської родини – український, загальнонаціональний.

Гуцульська родина, маючи в своїй основі визначальні етнокультурні риси, які властиві всьому українському народові, разом з тим, наділена й певною регіональною своєрідністю, зумовленою особливостями історичної долі та природних умов Гуцульщини, деякими відмінностями в господарстві, культурі, побуті й мові корінних мешканців гірського краю.

Роль гуцульської родини у вихованні дітей і молоді надзвичайно велика. Гуцульська сім'я (родина) – це родове й свояцьке об'єднання українців, що складається з батька, матері, бабусі, дідуся, дітей та інших близьких родичів, які належать до української нації і мешкають разом. Фундамент структури й побутової культури гуцульської родини – український, загальнонаціональний.

Гіпотеза дослідження – Гуцульщину повинен пізнати світ через імена видатних діячів, високоморальну, інтелігентну молодь, культурних і вихованих дітей.

Як не можна жити за зразком іншого народу, яким би принадним не був цей зразок, так і не можна виховувати дітей за зразком інших. Особливу роль у вихованні дітей відіграє гуцульська родина(сім'я) – це родове і свояцьке об'єднання, яке складається з батька, матері, бабусь, дідусів, дітей та інших близьких родичів.

Гуцульська родина, маючи в своїй основі визначальні етнокультурні риси, які властиві всьому українському народові, разом з тим наділена й певною регіональною своєрідністю, зумовленою особливостями історичної долі та природних умов Гуцульщини, деякими відмінностями в господарстві, культурі, побуті, а також у мові горян.

Гуцульська родина – це перша школа плекання народної любовності, здорового національного духу й українського патріотизму, особливо нині, в час повномасштабної війни з росією.

За висловлюванням професора М. Стельмаховича, національне родинне виховання – це цілеспрямований, систематичний вплив батьків на дитину, з метою утвердження в її свідомості національної неповторності й вагомості. Наша робота складається зі вступу двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Народна педагогіка гуцулів складається з:

- народного родинознавства (фамілістика)
- народного дитинознавства (педології)
- батьківської педагогіки
- народної дидактики
- педагогічної деонтології (вчення про обов'язок)
- педагогіки народного календаря

Коріння гуцульської педагогіки сягає сивої давнини. Саме родина була першим осередком

- любомудрості, національного виховання гуцульських дітей, світлицею моральних чеснот і благородних
- вчинків, плекальницею пошанівку до рідної мови, предків, релігії, карпатського краю, фольклору,
- народних традицій, свят, обрядів, символів, самобутньої родинно-побутової культури, гуцульського мистецтва
- ремесел і промислів. Гуцульська вдача і характер, духовний світ теж формується там, де гуцул народився і виріс, тобто в родинному гнізді:
- До матері малі гуцулята звертаються такими словами: мама, мамка, ненька, матуська, мамочка, до батька: татко, таточко, татусі (раніше дедьо, дедик), про що ми довідуємось із коломийки:

Ой летіла ластівочка та сіла на дуба

Люблю мамку, люблю ненька, люблю свого любка.

Великий виховний вплив на дітей мали казки, в яких розповідається про боротьбу добра і зла, справедливості і кривди, милосердя і жорстокості. Особливий вплив мають на дітей народні легенди, перекази, зокрема про народних авторитетів Олексу Довбуша і Лук'яна Кобилицю опоетизовані образи народних захисників, щирих і благородних, готових в найтяжчу хвилину прийти по допомогу бідній, покривдженій людині.

Гуцули- глибоко віруючі люди. У своєму житті вони керуються глибокими внутрішніми настановами чинити по божому, немо вбо ангельське начало доєднане до людських начал, а праця стає молитвою, жертвою Богові – як виконання свого обов'язку.

- Першим обов'язком дитини в гуцульській сім'ї є молитися, другим обов'язком – працювати, а третім є послух.
- Старі гуцули кажуть: «Молися- і будеш доброю Божою дитиною, працею - і будеш хорошим дя людського роду, слухай - і причинишся до ладу - спокою і порядку в родині і державі».

- Про глибоку набожність гуцулів свідчить той факт, що горяни назви місяців пов'язують з іменами святих або основними релігійними святами
- Виконання четвертої заповіді Христа — шануй батька і матір твою, щоб було тобі добре і щоб довго прожив ти на землі підноситься у гуцулів у ранг закону, а найголовнішим обов'язком родичів є християнське виховання дітей. Гуцули протягом віків виробили свою, особливу систему виховання, стрижнем якої є любов до України, рідної Гуцульщини, до Бога, до праці й до всього прекрасного, чим підтвердили аргумент існування феномену гуцульської культури, який народжений високою духовністю, а не високими технологіями. «Гуцульський феномен є водночас і гуцульським парадоксом, який неможливо пояснити категоріями сучасних суспільних наук, які здебільшого тлумачать соціально-культурні явища під кутом зору прогресу».

КОД ВОЇНА. ПЕТРО БОЛБОЧАН – ТРАГІЧНА ДОЛЯ ПОЛКОВНИКА УНР, ВИЗВОЛИТЕЛЯ КРИМУ.

Автор: Яковець Альбін, а учениця 11 класу ОЗО «Клішківецький заклад загальної середньої освіти I-III ступенів»

Науковий керівник: Яковець Г.В., учитель історії та правознавства ОЗО «Клішківецький заклад загальної середньої освіти I-III ступенів».

Мета роботи: висвітлення біографічних даних і вивчення внеску П. Болбочана в боротьбу за визволення України, виховувати інтерес та повагу до історичного минулого своєї країни, до подвигів борців за незалежність України.

Завдання роботи:

– ознайомитися з біографічними даними П. Болбочана, що визначили характер його діяльності;

– вивчити і охарактеризувати його діяльність;

– розширити свій кругозір щодо визвольної боротьби українського народу.

Об'єктом мого дослідження – є особиста трагедія П. Болбочана.

Предметом дослідження – життєвий шлях полковника.

Нині, під час повномасштабної війни з РФ, Україна поступово позбувається російсько-радянського ідеологічного впливу, відновлює пам'ять про свою справжню історію та відроджує пам'ять про пантеон героїв.

В історії національно-визвольних змагань українського народу 1917-1921 рр. є чимало непересічних постатей, контроверсійно оцінених сучасниками, - суперечки

навколо них тривають і досі. Серед них – Петро Болбочан, відомий військовий діяч, чия доля відбила в собі всю неоднозначність і трагічність розвитку тогочасного українського руху та суперечності в розумінні майбутнього України, притаманні нашим політикам періоду визвольної боротьби. Ці суперечності й сьогодні недостатньо усвідомлені суспільством, а значить, висвітлення долі полковника П. Болбочана і особливо обставин його трагічної загибелі стануть ще одним кроком на шляху до нашого розуміння причин, які перешкодили українцям побудувати власну державу. В цьому полягає актуальність мого дослідження.

Обрана тема дослідження розкриває незламність і героїзм, та трагедію П. Болбочана, та оцінює його тяжкий шлях боротьби. Широке коло джерел, в тому числі матеріали слідчої та судової справ П. Болбочана, дозволили об'єктивно та неупереджено проаналізувати загальну ситуацію в Армії УНР, а також факти й події, що призвели до трагічної загибелі талановитого українського воєначальника.

Початок українських визвольних змагань у 1917 р. він зустрів уже політично свідомою та зрілою людиною, зі сформованими поглядами на суспільство та армію. П. Болбочан був перш за все державником, він прагнув розбудови незалежної української держави з міцною професійною армією, яка мала б захищати національні інтереси. Реалізації цієї мети він присвятив той короткий відрізок часу, який йому відвела доля.

Болбочан Петро Федорович народився 5 жовтня 1883 року в с. Ярівка Хотинського району (сьогодні – Дністровського) Чернівецької області, розстріляний 28 червня 1919 року в с. Балин Дунаєвського району Хмельницької області. Полковник армії Української Народної Республіки, один з найталановитіших воєначальників УНР. У січні 1918 року - Болбочан з фронту дістався Києва з величезними труднощами. Брав участь у придушенні січневого повстання більшовиків у столиці. Після відступу з Києва уряду УНР у Житомир Болбочана призначили Губерніальним військовим комендантом Волині. У березні 1918 року його Запорізький загін був реорганізований у Запорізьку дивізію і Болбочана призначили командиром Другого Запорізького пішого полку.

10 квітня 1918 року призначений командиром Кримської групи армії УНР. У його завдання входило випередження німців і позбавлення їх можливості захопити Крим. 22 квітня 1918 року здійснив свій головний подвиг в ім'я України. Кримська група під керівництвом Болбочана розбила на Перекопі більшовиків, захопила Джанкой, а через два дні – Сімферополь і Бахчисарай. Це була перша велика перемога армії УНР, під впливом якої командував Чорноморським флотом росії адмірал Михайло Саблін 29 квітня 1918 р. о 16:00 віддав наказ: «Флоту підняти український прапор», а Центральній Раді в Київ він

телеграфував: «Сього числа Севастопольська фортеця і флот, який був у Севастополі, підняли український прапор».

Далекосяжні плани Петра Болбочана звели нанівець німецькі війська, що зайшли до України згідно Брестського договору. Генерал фон Кош висунув ультиматум: «Крим за Брест-Литовським договором наш, українські війська зобов'язані залишити півострів». Коли Болбочан відповів відмовою, 26 квітня 1918 р. 15-та німецька дивізія оточила всі місця дислокації українських військ у Бахчисараї, Сімферополі та Джанкої, наказавши українцям негайно скласти зброю, здати всі трофеї і під німецьким конвоєм залишити Крим, розпустивши при цьому всі добровольчі загони, сформовані на півострові. Уряд УНР, побоюючись війни з Німеччиною, наказав Болбочану залишити Крим. Підкорившись наказу, дивізія Болбочана при повному параді, зі зброєю та розгорнутими прапорами вирушила у зворотний шлях, до Мелітополя.

5 листопада 1918 року – він полковник армії Української держави. У листопаді 1918 року - полк, яким командував Болбочан, першим перейшов на бік директорії УНР і був основною силою у повстанні проти гетьмана Скоропадського.

У грудні 1918 року - Болбочан був призначений Директорією УНР командиром Лівобережної групи Армії УНР, яка протистояла наступу Червоної армії зі сходу. Запорізький корпус під його командуванням разом із корпусом Січових Стрільців і дивізією Володимира Оскілка були основою армії УНР.

22 січня 1919 року Болбочан був відсторонений від командування Запорізьким корпусом. Сталося це після того, як військо під командуванням Болбочана вимушено відступило з Харкова. Він був звинувачений в тому, що залишив Червоній армії місто без бою. Проте ніхто з керівництва навіть не намагався звернути увагу на обставини, за яких Болбочан покинув місто. Якби цього не сталося, то армія УНР втратила б своїх кращих бійців.

Незабаром після свого усунення Болбочан різко розкритикував суперечливу політику уряду УНР, вказавши при цьому на його помилки. Був заарештований за наказом сотника Омеляна Волоха.

Далі почалося слідство, яке не знайшло жодних підстав для звинувачення Болбочана. Незважаючи на те, що слідство, по суті, зайшло у глухий кут, воно так і не припинилося. Паралельно з цим на Болбочана почали «нацьковувати» пресу; Болбочан продовжував залишатися за ґратами без суду і слідства. Він був переведений у Станіслав (нині - Івано-Франківськ), де на той час розташовувалася тимчасова столиця ЗУНР. Там за ним наглядала місцева влада.

Червень 1919 року – трагічний та визначний період для Болбочана. Його викликає Симон Петлюра, і видає наказ сформувати частини з українських полонених в Італії; 6 червня 1919 року Болбочан в очікуванні свого призначення приїхав до Проскурова; 9 червня 1919 року прийшов наказ. Однак виявилось, що замість призначення Болбочана звинувачують у самовільному захопленні влади; 10 червня 1919 року Болбочана заарештували. Він не чинив опору. Йому пред'явлено звинувачення в спробі призначити головою Директорії Євгена Петрушевича; 12 червня 1919 року пройшов військово-польовий суд. Болбочан звинувачувався у невиконанні наказу, незаконному захопленні командування корпусом та участі у широкомасштабній змові з метою державного перевороту в умовах воєнного часу. Вирок - страта; 28 червень 1919 року о 22 години вечора Петро Болбочан був розстріляний на станції Балин (тепер - Дунаєвський район Хмельницької області). Похований у 500 метрах від місця розстрілу.

Трагічна смерть колишнього командира Запорізького корпусу була одним з наслідків упертого небажання тогочасних провідників УНР шукати шляхів класового та політичного примирення задля побудови держави. Однобічна соціальна орієнтація політичного проводу та звуження соціальної бази українського руху породили такі драматичні події.

Чимало надзвичайно освічених фахівців з неабияким професійним досвідом і культурним потенціалом, необхідним для утвердження української державності, дуже часто ставали невиправданим об'єктом «класової» ненависті й безпідставних цькувань. Армія УНР, яка тривалий час будувалась за «законами революційної доби», а не на фаховій основі, не уникнула вторгнення партійно-політичного диктаторства, що негативно позначилось на її загальному становищі та спричинилося до поразок на фронтах.

Уже в міжвоєнний період українська громадськість в еміграції, представлена різними політичними течіями, зуміла оцінити полковника Петра Болбочана як патріота й державника. Він - військовий фахівець, не заангажований у партійно-політичну боротьбу, займав послідовну національно-громадянську позицію у взаєминах з проводом УНР. Він намагався дистанціюватися від політичних інтриг, керуючись насамперед державними інтересами так, як він їх розумів, діючи при цьому досить прямолінійно. У результаті йому не вдалось уникнути гострого конфлікту з владою. На жаль, П. Болбочан припустився низки непродуманих (щодо доцільності) кроків, і це дало можливість противникам трактувати його дії як провокаційні, спрямовані на повалення уряду.

Суд над П. Болбочаном був проведений з надзвичайним упередженням до підсудного, без дотримання будь-яких процесуальних норм і фактично перетворився на

розправу тодішніх лідерів УНР з діячем, в якому бачили політичного противника. А вирок суду був однозначно невиправданим і надто суворим.

Історія діяльності та загибелі П. Болбочана стала не лише його особистою трагедією. У ній, як у дзеркалі, відбилися всі проблеми тогочасного державотворчого процесу в цілому і військового будівництва.

Справа П. Болбочана показала неспроможність багатьох тогочасних політиків зрозуміти його позицію, його код: «Кожен вояк мусить бути й громадянином, а кожен громадянин – вояком». На моє глибоке переконання, проблема тогочасних політичних конфліктів УНР лежить у площині концептуально різного бачення основ державного і військового будівництва, що в той час визначало успіх усієї визвольної боротьби українського народу за свою незалежність.

ДОСЛІДЖУЄМО ПРИРОДНІ ТА РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНІ БАГАТСТВА БУКОВИНИ

ТЕМПЕРАТУРНИЙ РЕЖИМ ПРУТ-ДНІСТРОВСЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ (у межах східної частини Дністровського району)

Автор: Андронік Вікторія, учениця 11 класу ОЗ «Романковецький ліцей імені К.Ф. Поповича»

Науковий керівник: Каруценко В.Т., учитель географії ОЗ «Романковецький ліцей імені К.Ф. Поповича» Сокирянської міської ради Дністровського району.

Метою нашої науково-дослідної роботи є дослідження змін температур повітря межах східної частини українського Прут-Дністровського межиріччя на протязі 2000 – 2023 рр.

Об'єктом дослідження є термічний режим як елемент клімату та температури повітря як один з показників ходу метеорологічних процесів у межах території Чернівецької області.

Предметом дослідження є хід температур повітря на сході області з 2000 по 2023 рр.

Завдання роботи:

-охарактеризувати чинники, які впливають на формування клімату території дослідження;

-опрацювати дані метеоспостережень гідрометеостанції «Озерна» (м.Новодністровськ) за період 2000-2023 рр.;

-побудувати графіки ходу температур повітря та виконати їх кліматологічно-статистичний аналіз;

-з'ясувати особливості ходу температур повітря у межах східної частини українського Прут-Дністровського межиріччя (2000-2023 рр.) та визначити основні тенденції.

Актуальність обраної теми дослідження полягає в тому, щоб більш ґрунтовно вивчити питання зміни температур повітря в часі у межах східної частини українського Прут-Дністровського межиріччя на початку XXI століття. Це питання досить цікаве, тому що зміни температури повітря у часі мало вивчені на місцевому рівні і для науковців це складає певну зацікавленість. Такі дослідження допомагають з'ясувати особливості багаторічного та вікового розподілу кліматичних елементів у часі – закономірності зміни

температур повітря зокрема, що важливо при моніторингу кліматичних змін у межах окремих територій.

Для виконання наукової роботи були опрацьовані літературні джерела, фондові матеріали та дані метеоспостережень гідрометеостанції «Озерна» (величини температур повітря з ТМ – 1 за 2000-2023 рр.).

Нами були побудовані графіки ходу температур на основі опрацьованих даних з ТМ-1 (таблиць метеорологічних – 1) гідрометеостанції «Озерна».

Найкраще зміни температурного режиму можна спостерігати за середньомісячними та середньорічними температурами досліджуваного періоду.

Аналіз річних кривих розподілу температури та багаторічних трендових кривих дає можливість умовно виділити періоди:

1) 1976-1988 рр. Тут переважають температури близькі до середніх багаторічних, $7,8^{\circ}\text{C}$. Середньорічні температури не сильно відрізняються, та можна виділити декілька максимальних значень: 1983 р., $9,1^{\circ}\text{C}$, 1985 р., $9,0^{\circ}\text{C}$;

2) 1989 – 2000 рр. добре вирізняється стрімке підвищення температури. Середня температура періоду складає $8,7^{\circ}\text{C}$, що на $0,9^{\circ}\text{C}$ вище середньої багаторічної.

Чітко виділяються, в порівнянні з попереднім періодом значні піки температур: 1990 р., $9,0^{\circ}\text{C}$, 2000 р., $9,6^{\circ}\text{C}$. За багаторічними спостереженнями середня температура тільки раз опускалася нижче середньої багаторічної – в 1996 році до $7,0^{\circ}\text{C}$ [13].

3) На початку ХХІ ст. значення середньорічної температури суттєво не змінилось і в середньому склало $9,8^{\circ}\text{C}$, що на $2,0^{\circ}\text{C}$ вище, ніж за період спостереження до 2000 року. Саме в цьому періоді спостерігаються найвищі піки середньорічної температури за час спостережень $11,3^{\circ}\text{C}$ (2023 р.), $11,2^{\circ}\text{C}$ (2020 р.) і $10,9^{\circ}\text{C}$ (2015, 2019 рр.), а також абсолютний максимум температури $37,8^{\circ}\text{C}$, 7 серпня 2012 р. Суттєвих змін не спостерігається, проте намічується тенденція на підвищення середньорічних температур, що може бути передвісником майбутнього потепління клімату.

Фізико-географічні особливості території визначають її клімат. До основних чинників, які визначають клімат Чернівецької області відносяться: географічне положення самої території, циркуляція атмосфери й орографічні особливості. Від цих чинників залежить формування не тільки клімату, але й інших природних компонентів території.

В процесі формування клімату території значну участь беруть Карпати, які виступають домінуючими чинниками утворення хмарності та опадів і в свою чергу виступають як потужні регулятори температурного режиму.

Дослідження показали, що за період спостережень температура повітря у межах східної частини українського Прут-Дністровського межиріччя зазнала значних змін. Ці зміни, як ми з'ясували, ведуть в бік потепління. Якщо в 2000 р. мінімальна величина середньомісячної температури повітря становила $-3,8^{\circ}\text{C}$ (січень), а максимальна $20,3^{\circ}\text{C}$ (серпень), то у 2023 р. вони становили $1,4^{\circ}\text{C}$ (січень) та $23,7^{\circ}\text{C}$ (серпень) відповідно.

Аналізуючи дані ми з'ясували, що найтеплішими роками за досліджуваний період протягом 2000-2023 рр. був 2023 р. (з пересічною температурою повітря $11,3^{\circ}\text{C}$), а найхолоднішим – 2003 р. ($8,6^{\circ}\text{C}$).

Пересічна температура за період досліджень становить $9,8^{\circ}\text{C}$.

В ході аналізу також виявилось, що найвищими середньомісячними величинами температури повітря характеризуються липневі місяці (від $18,7^{\circ}\text{C}$ – у 2000 р. до $24,3^{\circ}\text{C}$ – у 2012 р.). Найнижчими ці величини були у лютому (від $-0,2^{\circ}\text{C}$ – у 2013 р. до $-9,3^{\circ}\text{C}$ – у 2010 р.).

З року в рік у межах одного і того ж місяця температури повітря зазнають помітних коливань. Серед зимових місяців найбільшої мінливості зазнають температури лютого місяця ($12,9^{\circ}\text{C}$), а серед літніх – серпня місяця ($4,5^{\circ}\text{C}$).

Порівнявши температурні величини за даними гідрометеостанції «Озерна» (2000-2023 рр.) із середніми багаторічними даними (кліматичними нормами ХХ ст.) спостерігаємо підвищення температури повітря на $2,4^{\circ}\text{C}$ і менше. Про це свідчать температури лютого місяця, які становили $-1,2^{\circ}\text{C}$ (початок ХХІ ст.) та $-3,5^{\circ}\text{C}$ (ХХ ст.).

Отже, дослідивши температуру повітря у межах східної частини українського Прут-Дністровського межиріччя, за даними гідрометеостанції «Озерна», було виявлено тенденцію до її підвищення.

«СОНЯЧНА ДОЛИНА» – МАЛЬОВНИЧИЙ КУТОЧОК БУКОВИНИ

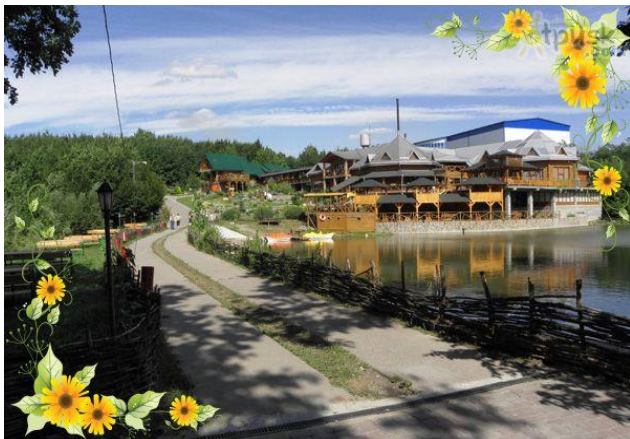
Автор: Дирда Марія, учениця 10 класу Боянського ліцею №1 Боянської сільської ради

Мета дослідження: дослідити академічну та наукову діяльність Максиміліана Гакмана.

Мета роботи: дослідити та представити розважальний гірськолижний комплекс «Сонячна долина» як мальовничий куточок Буковини, зокрема у контексті його природних та рекреаційно-туристичних можливостей.

Завдання роботи: представити інфраструктуру комплексу, акцентуючи на його рекреаційних, туристичних та спортивних можливостях, а також описати історію та особливості його розвитку.

Актуальність теми: розвиток туризму та рекреації стає все більш актуальним явищем у сучасному світі. Привабливість місць, як «Сонячна долина», не лише сприяє для розвитку туристичної галузі, але й важливим фактором збереження природних ресурсів та культурної спадщини регіону.

На території села Бояни, посеред лісу в оточенні озер, на відстані 15 км від м. Чернівці, розташований чудовий мальовничий розважальний гірськолижний комплекс «Сонячна долина». Це місце створено самою природою та з охайністю облаштовано людськими руками для комфортного відпочинку. Недарма кажуть: «Якби рай

знаходився на Буковині, був би він у Сонячній долині».

До послуг відпочиваючих 34 комфортабельних котеджі різної категорії, міні-готель, ресторан з трьома залами та оригінальний літній майданчик на березі озера. Тут є багато можливостей для активного відпочинку: тенісні корти, поля для волейболу, баскетболу, міні-футболу, спортивні тренажери, пейнтбол, гольф, сауна, російська та фінська бані. У комплексі є боулінг клуб, біліардний зал, спортзал міжнародного стандарту для проведення змагань та конференц-зал для ділових зустрічей.

Конференц-зал в ТРГК «Сонячна Долина» – це ідеальне місце для проведення від невеличких нарад до масштабних конференцій. Перед конференц-залом є просторе фойє та зона для кава-брейк. Ви з легкістю можете провести, як навчальні тренінги або формальні зустрічі, так і гала-вечері та корпоративні вечірки. (13 додаток)

В «Сонячній долині» систематично проводяться конкурси різного рівня: від регіональних до міжнародних, зокрема для талановитих дітей та спортсменів, конкурси краси та національного костюму. Розважальний комплекс відвідували важливі гості з Буковини та України, такі як видатні політики, італійський співак і композитор Тото Кутуньо, румунський співак Фуего, українські гурти «Шоколад» і «Скрябін», українські богатирі, спортсмени та багато інших.

Змагання з бальних та спортивних танців проводяться на всіх рівнях, починаючи від любителів-початківців і закінчуючи професіоналами. Кожного сезону проводяться міжнародні фестивалі танців та співу. Святкова, весела та невимушена атмосфера сприяє підвищенню настрою (15 додаток).

Тут також є можливість займатися верховою їздою на елітних арабських скакунах, а для дітей - покататись на поні.

електромобілі.

Для дітей є спеціально облаштований майданчик з різноманітними атракціонами, природній заповідник з багатьма цікавими дикими тваринами (2 лева, фазани, верблюди, страуси, дикі кабани, козулі, кролі і т.д.).

В січні 2010 року було відкрито гірськолижний комплекс, де діють 6 дорослих, 1 дитяча та 4 траси для сноутюбінга і єдина на Буковині 3-місна кресельна дорога.

Гірськолижний комплекс в Сонячній Долині ідеальне місце для сімейного відпочинку та початківців, які тільки стали на лижі або планують це зробити. Комплекс пропонує цікаві та оригінальні траси, 4 бугельні витяги та єдиний в Чернівецькій області крісельний підйомник. Всі траси з'єднані між собою в декількох місцях, зокрема тунелем, що дозволяє із легкістю міняти витяги.

як що природа скупа на снігопади.

«Сонячна долина» знаходиться у постійному розвитку - нині там будується сучасний спа-центр.

Альтанкове містечко Сонячної Долини користується неймовірною популярністю, тому на вихідні дні та свята альтанки необхідно забронювати заздалегідь. Альтанки розташовані в лісі, вздовж Озера №2. Кожна альтанка чи столик має власний мангал, в ціну оренди враховані дрова та вугілля для приготування улюблених страв. Отже, хто

мріє відпочити від шуму мегаполісів та мирської суєти, подихати чистим повітрям, поплавати в чистому озері, оздоровитися душею та сповна насолодитися тишею та красою природи чи просто відсвяткувати день народження або день ангела, альтанкове містечко до Ваших послуг.

Для катання на звичайних велосипедах чи байках Сонячна Долина пропонує користуватися спеціальною велодоріжкою навколо комплексу протяжністю 5 кілометрів. Хто полюбляє гірський байкінг може користуватися гірськими трасами, які із весни до осені вільні для подібних розваг.

Риболовля – популярна розвага для чоловіків і активний відпочинок, що дозволяє не лише розслабитися, помилуватися красою природи, але і самостійно добути свіжу рибу. І все-таки риболовля – такий же повноцінний відпочинок і розвага, як і полювання, навіть якщо свій рибний вилов Ви не зможете з'їсти. Справжній рибалка отримує задоволення від техніки ловлі риби, покупки спеціальних снастей і спілкування з друзями-рибалками.

ГІДРОЛОГІЧНИЙ РЕЖИМ РІКИ ІКВА ТА ЗМІНИ ЇЇ ГІДРОМЕРЕЖІ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ЗАРЕГУЛЮВАННЯ СТОКУ

Автор: Заблотовська Ірина, учениця 10 класу Чернівецького ліцею №13

Науковий керівник: Костенюк Л.В., асистент кафедри географії України та регіоналістики ЧНУ імені Юрія Федьковича, к. г. н..

Актуальність дослідження. Найбільш цікавим та значущими є дослідження невеликих річок, які є індикаторами глобальних та локальних змін кліматичних умов. При наявності пункту спостереження можна отримати необхідну вихідну інформацію для ретельного аналізу гідрологічного режиму та руслових процесів навіть на малих річках. Саме це й зумовило обрання тематики дослідження.

Об'єктом даного дослідження є басейн ріки Іква, ліва притока р. Південний Буг, а **предметом** виступає гідрологічний режим та гідромережа (включно зі ставками) річки Іква.

Виходячи з цього, **метою роботи** є дослідження особливостей гідрологічного режиму та змін гідромережі р. Іква, в умовах тривалого зарегулювання стоку

Для досягнення мети було поставлено наступні **завдання**:

- охарактеризувати водний режим р. Іква на основі матеріалів регулярних спостережень в смт. Стара Синява;

- визначити особливості середнього, максимального та мінімального стоку р. Іква за досліджуваний період;
- проаналізувати циклічні коливання водності р. Іква на основі методу подвійного плинучого осереднення;
- описати сучасні зміни гідромережі басейну р. Іква, на основі космознімків території в *EO Browser*.

Процес формування водного режиму річки, тісно пов'язаний з кліматичними умовами та характером підстилаючої поверхні території її басейну, тому основними чинниками які мають вплив на гідромережу окремих досліджуваних областей є природні (опади, температурний режим, процеси випаровування то фізичні властивості гірських порід) та антропогенні чинники.

Найбільш цікавим є дослідження саме невеликих річок, які є індикаторами глобальних та локальних змін клімату. При наявності пункту спостереження, можна отримати всю необхідну вихідну інформацію для аналізу гідрологічного режиму та руслових процесів навіть на малих річках. Виходячи з цього, метою науково-дослідної роботи є дослідити природні умови та гідрологічний режим р. Іква, малої притоки ріки Південний Буг.

Іква — об'єкт нашого дослідження — є лівою притокою Південного Бугу, довжиною 56 км Площа басейну становить 514 км², похил 1,3 ‰, тече вона у широкій заболоченій долині до смт. Стара Синява, де долина різко звужується тому, що ріка вступає в область кристалічних порід. Іква невелика ріка: середні витрати в ній 2,0 м³/с, але максимальні витрати досягають 95 м³/с.

На р.Іква починаючи з 1939 року функціонує пункт моніторингу – гідрологічний пост, на якому проводяться спостереження за рівнями та витратами води. Як зазначається в гідрологічних виданнях, на режим головної ріки істотний вплив має зарегулювання ставками та водосховищами. Нажаль спостереження за русловими наносами на посту відсутні, це обумовлено значним впливом зарегульованості стоку та рівнинним характером течії річки. На водний режим річки Іква впливає рівнинний характер досліджуваного басейну.

Починаючи з 1955 року по 2022 рік, ми маємо повий ряд даних, основних гідрологічних показників, що дозволяє нам достатньо обґрунтовано проаналізувати гідрологічний режим р.Іква за цей період. Амплітуда коливань рівнів води р.Іква на посту в смт. Стара Синява за багаторічний період становить 60 см, від мінімальної 75 см (1957 р.) до 135 см (1981 р.), тобто в загальному трохи більше ніж 0,5 метри. Багаторічні ж коливання середніх витрат води на даному посту фіксують теж не велику амплітуду: від

0,66 м³/с (2020 р.) до 3,64 м³/с (1979 р.) тобто 2,98 м³/с. При цьому загальна лінія тренду, для багаторічних коливань витрат показує протилежну тенденцію до їх зменшення, на відміну від тенденції зростання рівнів.

Така не синхронність ходу графіків багаторічних витрат і рівнів може бути свідченням прояву вертикальних руслових деформацій на ділянці поста. Для графіків максимальних гідрологічних характеристик (рівнів та витрат) характерна більша синхронність, ніж для попередніх показників, та однакова тенденція до зниження значень як витрат так і рівнів. Помітною є значна амплітуда витрат води в період 1950 по 1982 роки (91,16 м³/с) у порівнянні з наступним періодом 1983- 2022 роки (24,5 м³/с). Це свідчить про те, що починаючи з 1980 року і до цього часу, на р. Іква не фіксувались значні по водності паводки, у порівнянні з попереднім періодом першої половини ХХ сторіччя.

Не менш цікавими виявились також і хронологічні зміни мінімального стоку. Якщо для зимового періоду тенденції мінімального стоку та ходу рівнів залишаються стабільними то для періоду відкритого русла ми фіксуємо помітну тенденцію до зростання як рівнів так і витрат води. Відсутність динамічних змін у період закритого русла пояснюється не тільки зарегульованістю стоку головної ріки, а і її рівнинним характером. Найбільшими амплітудами характеризуються параметри максимального стоку, тобто амплітуди максимальних рівнів ($\Delta H_{\max}=168\text{см}$) та максимальних витрат ($\Delta Q_{\max}=92,9\text{ м}^3/\text{с}$), що і не дивно адже мова іде про характеристику періоду паводків та водопілля, які завжди відзначаються значними коливаннями в часі. Для багаторічних коливань водності річок досліджуваної території властивий циклічний характер. Починаючи з 1966 по 1995 ми можемо виділити повний цикл (I). Він включає дві фази: багатоводну I-A з 1966 по 1985 роки; та маловодну I-B з 1986 по 1995 роки. Тривалість цих фаз: 19 та 10 років відповідно, отже в сумі повний цикл тривав 29 років. З 1996 року почався новий цикл багатоводної фази (II-A) яка тривала до 2010 року, 14 років поспіль. З 2011 року розпочалась маловодна фаза яка триває уже 12 років поспіль і на даний час не є завершеною. Тобто ми зараз спостерігаємо мінімум маловодної фази другого циклу водності, яка сильно затягнулась в часі і підтверджується лінією тренду що показує тенденції до зменшення витрат води в р.Іква.

Зміна циклів для даного пункту спостережень не є аномальною, а навпаки показує плавну циклічність хоч і не з яскраво вираженими піками, що дозволяє досить чітко розмежувати багатоводні та маловодні періоди. Як ожна судити з гідрографу, маловодного періоду, максимальний об'єм стоку не пов'язаний із весняним водопіллям, а припадає на літньо-осінні паводки.

Характер акумулятивно-ерозійних процесів на окремих ділянках русла можна визначити також на основі аналізу кривих $Q=f(H)$. Зміни положення кривих характеризують направленість вертикальних деформацій та темпи їх розвитку. Нас найбільше цікавлять дані кривих $Q=f(H)$ за останній період спостережень. На основі отриманих даних ми побудували графіки зв'язку рівнів та витрат, за період з 2015 по 2022 роки. Проаналізувавши дані графіки ми помітили, що для всіх кривих $Q=f(H)$ характерний вигляд близький до параболи. Але в цілому зв'язок рівнів та витрат на посту нечіткий, що показує наскільки сильним є вплив регулювання стоку ставками та малими водосховищами.

«ПЕЧЕРА ПОПЕЛЮШКА - УНІКАЛЬНА ГЕОЛОГІЧНА ПАМ'ЯТКА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Автор: Косевич Катерина, учениця 9 класу Новоселицький ліцей №1 Новоселицької міської ради

Науковий керівник: Обершт С.С., учитель географії Новоселицького ліцею №1, Чернівецького району району.

Об'єктом дослідження є геологічна пам'ятка природи.

Предмет дослідження – Печера Попелюшка - геологічна пам'ятка Чернівецької області

Мета дослідження – вивчити природні особливості утворення печери Попелюшка, ознайомитись з історією дослідження печери, визначити, який вплив дана пам'ятка природи відіграє для соціально – культурного життя краю.

Завдання роботи:

- збір і систематизація інформації про печери Буковини: в роботі описані різноманітні печери Буковини, їхні характеристики, довжина, унікальні локації та значення для науки та туризму;
- аналіз геологічних і природних особливостей печер: було досліджено, як печери формуються в гіпсових покладах, описані кристалічні утворення на стінах печер та інші природні явища, характерні для підземного середовища;
- визначення наукової та туристичної цінності печер: робота підкреслює важливість печер як наукових об'єктів, що дозволяють вивчати геологічні процеси, а також як туристичних атракцій, здатних справити незабутні враження;
- опис небезпек і заходів безпеки при відвідуванні печер: в роботі було вирішено питання безпеки відвідувачів, зокрема необхідність дотримання правил і

рекомендацій для уникнення небезпек, таких як висока концентрація діоксиду вуглецю та складні спуски.

Актуальність теми дослідження. Надзвичайно важливою для юних дослідників є пошукова робота. Чим більше ми цікавимось, дізнаємось про навколишній та підземний світ, тим необхіднішою стає охорона навколишнього середовища та печер, як пам'ятоків природи. Через те, що відбувається багатоцільове використання печер у різних галузях господарства в ряді карстових областей України, печери взяти під охорону держави та до них обмежений доступ туристів.

Вивчаючи незвідані куточки підземного світу, нам відкривається неабияка краса та велич природи печер. Саме печери та їх особливі ландшафти дозволяють вивчити особливості формування території та природу місцевості від давнини до сьогодення, саме тому збереження печер має неабияке наукове та пізнавальне значення. Тому часто печери оголошуються пам'ятками природи державного значення.

На Буковині вже відомо про понад 130 печер. Вони різні: вертикальні, горизонтальні, маленькі й великі, з підземними озерами та річками – кожна з них унікальна. Одна може бути 5 метрів завдовжки, а, наприклад, Попелюшка – понад 90 км. Однак великих печер довжиною більше одного кілометра всього три: Попелюшка і Буковинка (5,5 км) та Чорнопотоцька печера (довжиною 1 км і 5 метрів).

Підземелля є унікальним природним шедевром, здатним дивувати і справляти незабутні враження навіть на найвибагливіших і найвибагливіших туристів. Його другою назвою вважається - Еміл Раковиця. Об'єкт розташований у гіпсових покладах і славиться однією з найбільших утворень, як у Європі, так і у світі. Попелюшка займає третє місце за своїми розмірами, серед аналогічних гіпсових локацій, а також 26 рядок у рейтингу найдовших печер.

Протяжність підземних ходів становить близько 89 кілометрів. Усі вони перебувають у кількох рівнях. Попелюшка за розмірами та красою галерей не має собі аналогів у світі. Об'єм печери становить понад 700 000 м³. Її глибина сягає 52 метрів. Висота залів сягає 11 метрів, а порожнин у середньому близько 3 метрів.

Усього Попелюшка поділена на 18 локацій. Кожна їх характеризується своїми особливостями. Окремий інтерес викликає Зал Чернівецьких спелеологів, Веселий район, Центральна зала, район Голландський сир, Озерний тощо. Найнезвичайнішим вважається Готична локація. Її довжина становить 4 000 метрів, а сумарна площа сягає 13 000 м². Ширина ходів цього району варіюється від 3 до 4,5 метрів. Крім цього, в печері є і більш об'ємні локації. Деякі галереї мають проходи в 9 метрів і мають стіни у вигляді колон. Окремо варто згадати і зал Динозвр із найбільшим розширенням.

Кристалічні гіпсові утворення на стінах печери створюють ефект мозаїки. У деяких місцях можна виявити справжнісінькі кристалеві композиції товщиною до 10 мм. Слід зазначити, що самостійне відвідування Попелюшки протипоказано. Справа в тому, що в деяких областях печери є висока концентрація діоксиду вуглецю, яка може призвести до отруєння організму та смерті. Крім цього, є кілька небезпечних спусків, необережність на яких неминуче призведе до серйозних травм.

Усередині підземелля дуже темно, обладнана лише мала частина ходів. Деякі тунелі від підлоги та до стелі вкриті вологим глиняним нальотом, тому вийти на світ чистим практично неможливо, що слід враховувати під час входу. Відвідування Попелюшки дозволено виключно у складі організованої групи під керівництвом досвідченого екскурсовода, який знає топографічні особливості локації. З собою у похід бажано взяти ліхтар, спеціальне взуття, каску, запас води, аптечку.

РАДІОЛОКАЦІЙНА СТАНЦІЯ ПАМІР: ВІД ВІЙСЬКОВОГО ОБ'ЄКТУ ДО ТУРИСТИЧНОГО

Автор: Нікітюк Михайло, учень 9 класу Путильського ліцею

Науковий керівник: Годлевська Л.Д., вчитель Путильського ліцею Путильської селищної ради Вижницького району.

Мета проєкту - дослідження природно-рекреаційних та історичних ресурсів, а також сучасний стан і перспективи розвитку туризму на Путильщині та створення власного туристичного маршруту.

Завдання дослідження:

- вивчення історико-культурних та природнихресурсів Путильщини;
- виконати аналіз сучасного стану та перспективи розвитку туристичної галузі на Путильщині;
- вивчити історичні аспекти станції Памір, як військовий об'єкт перетворився на туристичний
- створити маршрут з с.Шепіт до РЛС” Памір”.

Актуальність теми: Путильщина – історична частина України з особливим колоритом та різноманітними цікавинками. Деякі з таких цікавинок здійснили незвичну трансформацію – від стратегічного військового об'єкта, який заходиться під Румунським кордоном до популярного місця відпочинку в Карпатах. Такою цікавинкою є радіолокаційна станція «Памір» на горі Томнатик. Там знаходиться 5 білих куполів, які

прикрашають вершину гори, звідки відкриваються мальовничі краєвиди на румунські гори.

Об'єкт дослідження - радіолокаційна станція Памір.

Предмет дослідження - вивчення особливостей туристичного потенціалу Путильщини для розвитку туристичного туризму.

Нами розроблений цікавий туристичний маршрут до даного об'єкту протяжністю 18 км. Він буде проходити через такі географічні об'єкти: Шепіт - перевал Семенчук - гора Томнатик - село Верхній Яловець - перевал Джогоул - село Шепіт. Тип маршруту – лінійний.

Шлях з м. Чернівців до Путили рейсовим автобусом триває 3 год, із Путили у Шепіт – 1 год. У Шепоті мандрівники можуть відвідати водоспад Сучавський Гук, чиста джерельна вода, якого спадає з висоти 6 м. Приблизно за 1 км, знаходиться полонина «Семенчук». Вівчарі гостинно зустрічають туристів та пропонують скоштувати карпатський сир, вурду, жентицю. З великим задоволенням розповідають про літування на найвищій полонині України.

РЛС Памір - секретний військовий об'єкт, розміщований на висоті 1565 метрів над рівнем моря, складається з 5 велетенських куполів діаметром 40 м, у одному з яких збереглася величезна антена П-14 Лена. Станцію було запущено в дію в 1960 р.. Головним завданням було радіолокаційне сканування величезної навколишньої території для виявлення ворога, який міг напасти вбудь-яку хвилину (на думку радянського керівництва).

У будь-яку пору дня і ночі, під час зимових завірюх і снігопадів, при температурі $\pm 50^\circ$ РЛС працювала справно, ретельно оберігала радянський європейський повітряний простір від Карпат до Уралу. Варто нагадати, що станція «бачила» проліт Матіаса Руста в 1987 році по всьому маршруту, аж до його приземлення на Червоній площі. Відразу після інциденту, було сповіщено у Москву, там відповіли: що такого бути не може. Радіолокаційна станція припинила своє функціонування 1995-го року.

На сьогоднішній день на стації Памір залишилися лише занедбані куполи й одна величезна антена «П-14 Лена» – це єдина антена, яка уціліла на «Памірі». Антена «П-14 Лена» представляє собою параболічне дзеркало розміром 32x11 м. До речі, на «Куполах» знімала кліп на пісню «1944» переможниця Євробачення - 2016 Джамала. А в 2017р. Чернівецька облдержадміністрація започаткувала тут проведення щорічного етно-фестивалю. Тут також біля куполів проводилися весілля, культурні фести та фольклорні свята, концерти.

Даний маршрут, може бути запропонований на розгляд місцевого самоврядування, для підтримки розвитку туризму на Путильщині. Розробка таких туристичних маршрутів дає можливість прилучатися до мудрості людської, вивчати історію, звичаї, обряди, секрети гуцульського газдування, дає змогу не тільки милуватися красою рідної землі гостям нашого краю, але й нам, жителям краю, краще вивчити історію рідної землі. Адже не дарма існує вислів: «Хто не знає свого минулого, той не має свого майбутнього».

ТОВТРИ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІСТЕР'Я ТА ЇХ ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Автор: Черній Діана, учениця 10 класу ОЗ «Сокирянський ліцей №1» Сокирянської міської ради

Науковий керівник: Пошак Л.Г., вчитель географії ОЗ «Сокирянський ліцей №1».

Метою дослідження є визначення геологічних та геоморфологічних чинників формування Товтр та виявлення їх туристичного потенціалу.

Завдання роботи:

- Дослідження геологічної історії Товтрової гряди: Вивчено тектонічні процеси, які призвели до утворення бар'єрного рифу та формування Товтрової гряди протягом палеогеографічних періодів, таких як баден і сармат.
- Аналіз сучасної геоморфології Товтрової гряди: Складено загальний гіпсометричний профіль гряди, досліджено її абсолютні та відносні висоти, а також виділено різні типи морфологічних утворень, характерних для Прут-Дністровських Товтр.
- Порівняльний аналіз морфологічних особливостей різних ділянок Товтрової гряди: Проведено порівняння морфології Прут-Дністровських Товтр з будовою всього масиву, виявлено спільні та відмінні риси.
- Виявлення туристично-рекреаційного потенціалу Товтрової гряди: Досліджено геолокації, які мають високий потенціал для розвитку туризму, включаючи річкові каньйони, мальовничі скелі та унікальні природні утворення.
- Розробка туристичних маршрутів: Розроблено та описано туристичні маршрути, які включають ключові геологічні пам'ятки Товтрової гряди, такі як «Шишкові горби», гирло річок Сурша і Сара-Лунга, а також інші важливі об'єкти.

Актуальність теми: На фоні геологічної спадщини України територія Чернівецької області вирізняється своєю унікальністю з точки зору геології й тектоніки. Серед багатства геологічного різноманіття, як об'єктів геотуризму, є Товтрова гряда. А

унікальність Товтр в тому, що це єдиний у світі гірський кряж, який з'явився не внаслідок горотворчих процесів, а є давнім викопним бар'єрним рифом. Це актуалізує їх дослідження. Особливий інтерес викликає зона переходу органогенного масиву з Поділля через Дністровський каньйон на територію Чернівеччини. І Подільські Товтри, і Дністровський каньйон входять до списку семи визначних природних пам'яток України. Тому Придністерські Товтри, зокрема, геологічна пам'ятка місцевого значення «Шишкові горби», стали об'єктом наших досліджень. Популяризація цих цікавих геолокацій визначає практичну цінність даної роботи.

У рельєфі Товтрова гряда – це горбогірний вапняковий масив, що здіймається над прилеглою рівниною. Вузькою скелястою смугою Товтри простягаються з північного заходу на південний схід у межах Львівської, Тернопільської, Хмельницької та Чернівецької областей, далі прямують на південний захід через Молдову до Румунії.

Палеогеографічна історія рифу розпочалася з передумов - тектонічної діяльності зони Волино-Подільської плити та встановлення тут у міоцені теплого клімату. У ранньому бадені відбулися активні тектонічні рухи: Карпатська споруда піднялася, а південно-західне крило Подільської плити опустилося. На територію Поділля та Середнього Придністер'я проникли води Паратетису. Теплий клімат забезпечив нагрівання мілководного моря, що сприяло активному розвитку живих організмів. Скам'янілі залишки накопичувалися і утворили міцний фундамент майбутнього рифу.

У пізньому бадені Східно-Європейська платформа опустилася, море збільшилося. Його теплі води сприяли розмноженню багрянкових водоростей – літотамній та форамініфер на вже утвореному фундаменті. Вони інтенсивно втягували в собі карбонати, накопичувались, і створили товщі вапняків. Це стало основою бар'єрного рифу, який лінійно витягнувся вздовж східних берегів моря. Сьогодні - це головий кряж Товтрової гряди. В нижньому сарматі північно-західний край Подільської плити піднявся, а її південний схід навпаки прогнувся. Сюди перемістилося Сарматське море і збереглося в західній частині Поділля та Подністер'я. Баденський риф став основою для утворення сарматських споруд, складених, в основному, серпулами та моховатками. Сарматські вапняки розташувалися окремими пасмами вздовж його західного схилу. Сьогодні - це бічні товтри Головного кряжу. Отже, протягом бадену та нижнього сармату утворилися складні двоярусні побудови бар'єрного рифу.

Сучасного вигляду Товтрова гряда набула вже в четвертинному періоді. Похолодання клімату спричинило до масового відмирання морських організмів, які осівши, утворили товщі вапняків. Згодом риф був похований під піщано-глинистими відкладами. Під час альпійського горотворення плита піднялася, море регресувало.

Склалися континентальні умови, які вплинули на формування рельєфу. Морські відклади були перекриті континентальними. З часом вони розмивалися поверхневими водами - риф розкрився і став відкопаним горбистим скелястим Товтровим масивом. Таким чином, взаємопоєднання ендегенних та екзогенних процесів призвело до утворення сучасних Товтр.

Досліджуючи геоморфологічні особливості Товтрової гряди нами складений її загальний гіпсометричний профіль. В результаті виявлено, що довжина пасма в межах України складає 217 км, абсолютна висота - до 440 метрів. Відносна висота різна: від кількох метрів, часто до 60 м, а над урізами річок – до 170 метрів. Чітко вирізняються різні блоки Товтрової гряди.

Наші польові дослідження були сфокусовані на вивченні особливостей морфології Прут – Дністровських Товтр (за Денисиком), їх ще називають Бессарабські Товтри (за Геренчуком). Ми порівняли морфологію Бессарабських Товтр з будовою всього масиву, виявили спільні та відмінні риси. Спільними рисами є: загальний напрям простягання та зниження абсолютних висот Товтровою масиву відбувається з північного заходу на південний схід, відносні висоти товтр відрізняються від 30 - 60 м на вододільних плато до 100-170 м при перетині їх річкових долин. Відмінними рисами Прут-Дністровських Товтр є відсутність головного пасма та виокремлення чітких суцільних блоків і масивів. Ми вирізнити тут такі типи Товтр: 1) Крутосхилі придністровські скелясті товтри з відносною висотою до 170 м. 2) Конусоподібні товтри з вапняковими останцями на вершинах з відносною висотою до 30 м. 3) невисокі полого-схилі пагорби слабо виражені у рельєфі з відносною висотою до 15 м. 4) Поховані осадовими відкладами ділянки рифу, виходять на поверхню тільки в долинах невеликих річок.

Морфологія Прут-Дністровських Товтр має відмінності внаслідок різного впливу зовнішніх процесів на різні ділянки бар'єрного рифу. При перетині через Дністер пасмо зазнавало найбільшої ерозії. Тут товтри визначаються значною висотою, крутістю схилів та закарстованістю. Високі товтри виведені на денну поверхню процесами денудації і є викопними формами бар'єрного рифу. Малопомітні товтри залишаються прикриті товщею осадових порід.

Отже, наші дослідження виявили, що Товтри Середнього Придністер'я мають широкі можливості для розвитку туризму. Особливо є привабливими геологічні локації з химерними скелями, річковими долинами й каньйонами. Зокрема, це мальовничі краєвиди геологічної пам'ятки місцевого значення «Шишкові горби», Грушівська, Макарівська та Вороновицька мегамеандри, каньйон Дністра, каньйоновидні гирла річок Тернава, Смотрич, Сурша, р.Сара-Лунга, ландшафтний заказник «Бабинська стінка» з геологічними

розрізами та нашаруваннями гірських порід різних епох, гирло травертиновий водоспад Гупало. Для збільшення інформованості населення про цікаві геолокації нами розроблені туристичні маршрути які можна здійснити в зоні перетину Товтрової гряди та Дністровського каньйону.

Маршрут № 1: «Мандри по Грушівській меандрі» Початок маршруту в с.Грушівці, завершення - біля с. Нагоряни, що на Кельменеччині. Загальна протяжність маршруту складає майже 19,8 км. Він може бути, як пішохідний, так і велосипедний. Особливими геолокаціями маршруту є: 1) Грушівська меандра; 2) Дністровський каньйон 3) гирло р.Тернави : саме тут Товтрова гряда переходить з Поділля через Дністер в Чернівецьку область та створює цікаві скелясті витвори споруд вапнякового бар'єрний рифу; 4) геологічна пам'ятка «Шишкові горби». Знаходиться в околицях с. Нагоряни. Здалеку видно вапнякові скелі, які наче шишки, піднімаються вверх. Тому їх і назвали «Шишкові горби». Конусоподібні полого-схиліві товтри покриті густою травою та вапняковими брилами, які є останцями давнього рифу. Неподалік знаходяться екзотичні, більш стрімкі пагорби, виокремленні велетенські стовпи, що височіють над Дністром. На одному з них встановлено прапор нашої держави. Крайня Товтра цього геологічного комплексу має колоноподібну форму. Часті вітри над крутими скелями та атмосферні опади сприяють ерозійним і карстовим процесам, створюючи при цьому химерні форми рельєфу в т. ч. грибоподібні. На цих пагорбах чудові краєвиди дністровських меандр захоплюють дух і надають особливої наснаги.

Маршрут № 2: Шишкові горби - гирло річок Сурша і Сара-Лунга. Загальна протяжність маршруту складає 9 км. Він прямує від південних околиць с.Нагоряни через Шишкові горби до долини р.Сурша. На своєму шляху річка прорізує вапнякові рифові останці, перепад висот до 80 м. Поряд протікає р. Сара-Лунга. За 100 м від р.Дністер ці дві праві притоки зливаються разом, створюючи цікаве геологічне видовище - каньйони трьох річок.

Отже, наші дослідження засвідчують, що Товтри є суспільно-цінним об'єктом із значним туристично-рекреаційним потенціалом. Прикладне значення досліджень полягає в сприянні розвитку геотуризму в регіоні. Зокрема: 1) пропагування активного пізнання природи рідного краю; 2) формування навичок відповідального поведіння в довкіллі; 3) сприяння збереженню геологічних пам'яток краю; 4) популяризації геоспадщини Товтрової гряди. Для сприяння більшої обізнаності населення про геологічні та геоморфологічні особливості природи Середнього Придністер'я нами виготовлено рекламні інформаційно-туристичні буклети, які допоможуть у проведенні пізнавальних екскурсій та походів. Запрошуємо в Товтри – місце, яке надасть вам сили, а також подарує

незабутні емоції та враження. Це особливі місця природної енергетики та сили, які так заряджають і наповнюють позитивом.

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НПП "ВИЖНИЦЬКИЙ"

Автор: Чоланюк Юлія, учениця 8 класу КЗ «Вижницька спеціалізована школа-інтернат I-III ступенів імені Назарія Яремчука»

Метою даної роботи є дослідження та аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Національного природного парку «Вижницький»

Завдання роботи:

- провести аналіз природних та культурних ресурсів Національного природного парку "Вижницький", що впливають на його туристичний потенціал;
- визначити основні види туризму, які можуть бути розвинуті в рамках даного парку;
- проаналізувати існуючу інфраструктуру для туризму та рекреації у парку та визначити можливості для його поліпшення;

Туристично-рекреаційний потенціал Національного природного парку "Вижницький" є актуальним напрямком дослідження у зв'язку зі зростанням інтересу до екологічного туризму та потенціалу відпочинку в природних місцях. Розвиток інфраструктури та рекреаційних можливостей у парку може сприяти як підвищенню туристичного потоку в регіоні, так і збереженню його природного багатства через створення умов для екологічно свідомого туризму.

Природні умови території де безпосередньо знаходиться національний природний парк «Вижницький», є досить сприятливими для розвитку більшості видів туристичної діяльності. Важливим чинником розвитку туризму є наявність природних та історико – архітектурних пам'яток (скелі, водоспади, мінеральні джерела, церкви, пам'ятники, будинки).

Рекреаційний потенціал Парку досить розвинений завдяки мережі еколого-туристичних маршрутів і екологічних стежок, рекреаційних зон для відпочинку відвідувачів.

Функціональне зонування території НПП. На території НПП організовано такі функціональні зони:

- заповідна – 2153,0 га;

-регульованої рекреації – 5223,1 га;
-стаціонарної рекреації – 49,2 га;
-господарська – 3812,7 га, з них 2991,8га землі без вилучення у постійного користувача.

Рекреація. На території Парку, функціонують два рекреаційні пункти: «Велика розчищ» і «Лужки»

Природні об'єкти туризму. Територія багата на унікальні скельні утворення та гірські відслонення. Лекеченські скелі - геологічна пам'ятка природи місцевого значення в лівому схилі долини однойменної ріки. Система скельних відслонень різної висоти з численними цікавими спалеокарстовими утвореннями.

Скельні виходи ямненських пісковиків у лівій частині долини річки Стебник з численними спелеокарстовими формами. Відслонення менілітових верств в урочищі Лужки у вертикальному зрізі стінки південної експозиції. Темно-сірі до чорного бітумінозні аргіліти, окременні алевроліти, пісковики тонкошаруваті з численними відбитками давньої донної поверхні водойм. Розміщене поруч з основною дорогою, що пролягає долиною р. Виженка.

Гора Стіжок на південно-східній околиці смт Берегомет. Має цікаву стогоподібну форму з серією скельних виходів пісковиків ямненської світи біля вершини і популярною тектонічною печерою Довбуша довжиною 7 м.

На річках парку розташована значна кількість цінних з наукового і естетичного погляду гідрологічних утворень, а саме мережа мальовничих водоспадів.

Водоспад "Змійка" – розташований на одній із правих приток річки Виженка. Це один з найбільших водоспадів національного парку, висотою 25-27 м, прямовисний. Ширина "корми", власне русла – 0,40 м. Постійно функціонуючий – 0,05 м³/с. Гарно відкривається на річці Виженка, що видно на відстані 100-200 м. Незручне і віддалене місце розташування вимагає від охочих побачити це диво природи чимало зусиль.

Водоспад «Гірський трон» – розташований на річці Великий Сухий.

Водоспад «Кам'яні ворота» – розташований на річці Виженка.

Водоспад «Дружба» – розташований на річці Великий Сухий.

Водоспад «Повзуча змія» – розташований на річці Мала Виженка.

Водоспад «Ринва Бистроока» – розташований на річці Мала Виженка.

Водоспад «Скакало» – розташований на річці Мала Виженка.

Водоспад «Тасмничий» – розташований на річці Мала Виженка.

Водоспад «Скальда» – розташований на лівій притоці річки Виженка. Водоспад «Великий Гук» – розташований на лівій притоці річки Виженка.

Водоспад «Придорожній» – розташований в середній течії річки Виженка.

Водоспад «Виженківські примхи» – розташований в нижній течії річки Виженка.

Водоспад «Лісківець» – розташований на річці Лісківець, що є лівою притокою річки Виженка.

Водоспад «Гірський Гук» – розташований на річці Стебник.

Джерело «Лужки» відоме з давніх часів, з унікальним хімічним складом (таких в Європі налічується всього три), з невисокою мінералізацією, зате з наявністю 20-тьох терапевтично активних іонів різних мікроелементів (кобальт, нікель, марганець).

Джерело «Бик» – розташоване на виїзді з міста Вижниця, в урочищі Судилів біля автодороги Вижниця – Багна, що є прилеглою до межі парку територією на висоті 407 м над рівнем моря.

Джерело «Діяна» – розташоване на південно-західній околиці села Виженка, на схилі долини потоку Лісківець на висоті 412 м над рівнем моря.

Джерело «Стіжок» – розташоване біля підніжжя гори Малий Стіжок на висоті 521 м над рівнем моря.

Джерело «Стебник» – розташоване в урочищі з однойменною назвою на висоті 521 м над рівнем моря.

Джерело «Зубринець» – розташоване в урочищі з однойменною назвою на висоті 465 м над рівнем моря.

Організація відвідування території національного природного парку «Вижницький».

На території Парку та суміжній території розроблено та облаштовано 3 екологічні стежки: «Стіжок», «Стежками графа Василька», історико-релігійна екологічна стежка «Спадщина» та 10 еколого-туристичних маршрутів, 1 авто-пішохідний маршрут.

Екологічна стежка «Стіжок» Стежка починається на правому березі річки Сірет, звідки сповна можна насолодитися краєвидом на урочище «Стіжок», що є візитною карткою селища Берегомет та перлиною Національного природного парку «Вижницький».

Еколого-туристичний маршрут. «Кам'яне кільце парку». Спортивно-пізнавальний маршрут по геоморфологічних пам'ятках парку: перевал «Німчич» – пасмо Берізка – скеля «Соколинний камінь» – скелі «Протяте каміння», водоспади і кам'ні ворота р. Виженка – урочища Лужки – с. Виженка. Протяжність 15 км. тривалість 7-9 годин з чотирма привалами.

Еколого-туристичний маршрут «Мальовничі краєвиди Кінашки». Маршрут починається від колишньої бурової «Лопушнянська 4». Щоб туди дістатися, треба

звернути з траси Чернівці – Долішній Шепіт на хутір Лекечі, який добре знаний своїми принадами.

Еколого-туристичний маршрут. “По пасму Волотів”. Спортивно-пізнавальний маршрут по першому береговому пасму Буковинських Карпат “Волотів”: с. Виженка – гора Кругла – гора Виженка – гора Кам’яна – полонина Волотів – смт. Берегомет.

Еколого-туристичний маршрут. «Від краю до краю». Дводенний спортивно-пізнавальний маршрут через всю територію парку з південного сходу на північний захід: смт. Берегомет – ур. Сухий – хребет Баньків – с. Виженка – м. Вижниця.

Еколого-туристичний маршрут: «До поляни нарцисів»;

Еколого-туристичний маршрут: «Назарова криниця»

Еколого-туристичний маршрут: «До печери Довбуша»

Еколого-туристичний маршрут: «До джерела Лужки»

Еколого-туристичний маршрут: «Коромисло».

Нині, в такий складний для нашої країни час, національний природний парк «Вижницький» допоміг тимчасово переміщеним особам відволіктися та хоч на деякий час забути жахи війни, перебуваючи на природі насолоджуватися чудовими краєвидами, численними історико-архітектурними та природними пам’ятками, на повні груди вдихнути чисте карпатське, гірське повітря, набратися сили від первозданної природи та покращити здоров’я.

ВАПНЯКИ УРОЧИЩА ШИПІТ»

Автор: Якубовська Ольга, учениця 10 класу ОЗ «Білоусівський ліцей» Сокирянської міської ради

Мета роботи: дослідження геологічних особливостей вапняку урочища Шипіт. Визначення наукової та геологічної цінності вапняку. Оцінка можливостей використання вапняку у рекреаційних цілях та господарському секторі.

Завдання роботи:

-провести дослідження вапняку урочища Шипіт для вивчення його складу, структури та властивостей.

-визначити характеристики вапняку, які визначають його застосування.

-вивчити методи визначення карбонатності вапняку та здійснити відповідні вимірювання на зразках з урочища Шипіт.

-опрацювати та систематизувати отримані дані для подальшого використання у навчальних цілях та практичних дослідженнях.

Актуальність теми: вивчення геологічних формацій, зокрема вапняку, є важливим для розуміння історії Землі та визначення її природних ресурсів. Урочище Шипіт має великий науковий і практичний інтерес через свої природні умови та наявність вапнякових утворень. Дослідження цього регіону дозволить не лише поглибити наші знання про геологічну будову місцевості, але й виявити можливості використання цих ресурсів у різних сферах діяльності, від промисловості до освітніх програм. Така робота важлива для розвитку науки, освіти та господарства регіону.

Серед ресурсів геологічного простору особливе місце посідає природна геологічна спадщина – свідки давніх геологічних подій, що відбувалися багато мільйонів і навіть мільярдів років тому.

Вапняк утворюється на дні морів внаслідок нагромадження органічних решток (переважно черепашок) та осадження CaCO_3 з морської води. За походженням розрізняють біогенні, хемогенні, перекристалізовані, уламкові та змішаного генезису. Назви вапнякам звичайно надаються в залежності від особливостей компонентів або структур, що входять до їх складу (оолітові, уламкові, черепашкові, рифові тощо).

Мета роботи: вивчення геологічних особливостей вапняку, визначення його наукової, геологічної цінності, можливості використання в рекреаційних цілях або подальшого господарського використання.

Проведення глибокого геологічного дослідження необхідне, так як вапняк широко застосовують у:

- промисловості,
- сільському господарстві,
- будівництві.

У металургії вапняк використовують як флюс. Є головним компонентом у виробництві вапна й цементу.

Використовують також у хімічній та харчовій промисловості: як допоміжний матеріал у виробництві соди вуглекислої, кальцій карбїду, добрив мінеральних, скла, цукру, паперу.

Застосовують для очищення нафтопродуктів, у сухій перегонці вугілля, у виготовленні фарб, мастил, гуми, пластичних мас, мила, ліків, мінеральної вати, для очищення тканин і оброблення шкіри, вапнування ґрунтів.

Вапняк — один з найважливіших будівельних матеріалів. Вони розрізняються за

походженням вапняки біогенні, хемогенні, перекристалізовані, уламкові та змішаного генезису.

Називають вапняки зазвичай залежно від особливостей компонентів або структур у їхньому складі — оолітові, уламкові, черепашкові, рифові. Хімічний склад чистих вапняків близький до кальциту, який містить 56 % CaO і 44 % CO₂. Вапняк може містити домішки глинистих мінералів, доломіту, кварцу, рідше — гіпсу, піриту й органічних залишків, які й визначають його назву.

Доломітизовані вапняки містять 4–17 % MgO, мергелісті — 6–21 % SiO₂ + R₂O₃, де R — Fe, Al. Вапняк піщанистий і кременистий містить домішки кварцу, опалу й халцедону. Крім того, розрізняють: вапняк гіркий; вапняк луговий; вапняк магнієвий; вапняк фонтенбло.

Карбонатні породи спочатку вивчають і описують макроскопічно, потім у шліфах. Зрештою, з використанням спеціальних літологічних досліджень, їхній склад уточнюють застосувавши хімічний аналіз.

Опрацювавши теоретичні джерела про родовища вапняків в Україні та Сокирянській громаді отримала інформацію, яка допомогла мені практично дослідити вапняки біля родовища Шипіт у селі Білоусівка.

Здійснивши похід до урочища отримала багато позитивних емоцій від краси нашого краю. Добувши зразки вапняків, провела макроскопічне дослідження

Зразок 1. Вапняк урочища Шипіт.

Макроскопічний опис. Вапняк криноїдний, світло-сірий, нерівнозернистий, переважно органогенно-уламковий – дрібнодетритовий з більш крупними (5 мм) члениками криноїдів (20%), нешаруватий, слабо піскуватий, з пісковикомовидним та іскристим зломом, пористий, середньої міцності, бурхливо закипає з HCl.

Важливими характеристиками карбонатних порід є карбонатність і вміст нерозчинного залишку. Карбонатність визначається вмістом у породі солей вугільної кислоти (H₂CO₃) – карбонатів, наприклад, CaCO₃ (вапняк), CaCO₃* MgCO₃ (доломіт) та інші. Методи визначення карбонатності гірських порід належать до методів хімічного аналізу – це розкладання карбонату під дією соляної кислоти різної концентрації: RCO₃ + 2HCl = RCl₂ + H₂O + CO₂, де R – Ca, Mg, Mn, Fe і т.д. Визначення карбонатності проводиться газооб'ємним або ваговим методом. Газооб'ємний метод застосовується, якщо порода складається тільки з кальциту. Ваговий метод застосовується, якщо порода складається з різних карбонатів, тобто є полікарбонатна, або склад породи невідомий. Цей вид аналізів не підходить для порід, збагачених апатитом, гідроксидами заліза, гіпсом, галітом, цеолітом та іншими мінералами, розчинними в соляній кислоті й воді.

Ваговий метод відрізняється простотою і достатньою точністю. Цим методом карбонатність визначається за кількістю розчинених карбонатів у породі.

Провівши досліди із нашим зразком ми дослідили, що він складається на 10% некарбонатних домішок. Наш зразок мав 40 г, після реакції з хлоридною кислотою (соляною кислотою) він зменшився майже на 16 г (тобто виділився вуглекислий газ) ; відповідно маса СаО становить 20 г і маса домішок 4 г.

Практична цінність даної роботи полягає в тому, що зібрані зразки вапняків ввійдуть в колекцію гірських порід та мінералів нашого краю, яку можна буде використовувати на заняттях з теми «Геологія Чернівецької області».

В подальшому я планую зробити більш детальний опис відібраних зразків вапняків за типовими схемами опису мінералів та гірських порід. Також, рекомендую школярам здійснювати екскурсії до урочища Шипіт, особливо під час вивчення рідного краю та його господарського комплексу.

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ НА БУКОВИНІ

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-ВІКОВОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ МІСТА ЧЕРНІВЦІ

Автор: Вівсяник Світлана, учениця 11 класу Чернівецького ліцею № 13

Науковий керівник: Заблотовська Н.В. доцент кафедри географії України та регіоналістики ЧНУ імені Ю.Федьковича.

Метою даного дослідження є аналіз статево-вікової структури населення міста Чернівці, виявлення впливу демографічних, соціальних та економічних чинників на формування цієї структури, а також прогнозування можливих змін у майбутньому. Це включає оцінку демографічних показників, таких як чисельність населення, статевий склад, вікова структура, природний та міграційний приріст, а також вплив історичних і соціально-економічних факторів.

Завдання дослідження:

- аналіз статево-вікової структури населення: Вивчення розподілу населення Чернівців за віковими групами і статтю, виявлення тенденцій у зміні цієї структури за період з 1989 року до 2022 року.
- оцінка демографічних показників: Визначення основних показників демографічної ситуації, таких як природний і міграційний приріст населення, рівень народжуваності і смертності, а також їх вплив на загальну чисельність населення.
- вивчення впливу соціально-економічних і історичних чинників: Аналіз впливу історичних подій, соціально-економічного розвитку та урбанізації на формування статево-вікової структури населення міста.
- прогнозування майбутніх змін: Оцінка можливих змін у статево-віковій структурі населення Чернівців на основі виявлених тенденцій і демографічних прогнозів.
- рекомендації для планування: Формулювання рекомендацій для планування соціальних програм, управління трудовими ресурсами та розвитку інфраструктури на основі отриманих результатів дослідження.

Дослідження статево-вікової структури населення є надзвичайно актуальним у сучасних умовах.

Дослідження статево-вікової структури є однією з найважливіших ланок при вивченні даних питань. Дані про статево-вікову структуру населення широко використовуються в плануванні та управлінні народним господарством, для складання

балансів трудових ресурсів та визначення співвідношень утримуваних і утриманців, для прогнозування виробництва та споживання різноманітних товарів та послуг, розміщення дитячих садків, шкіл та інших закладів середньої освіти, закладів охорони здоров'я, закладів культури.

Статевовікова структура населення - це розподіл населення за віковими групами і віковими контингентами у відповідності до кількісного розподілу представників обох статей у загальному числі населення.

Статевовіковий склад населення є зв'язуючою ланкою між демогеографічними процесами минулого та сучасності, показниками шлюбності, кількості народжених та померлих, природного й міграційного приросту, та формування демографічного потенціалу регіону.

Результатом демографічного розвитку території є встановлений статевовіковий склад населення, що сформувався за відповідний часовий відтинок.

Нами розглянуто роль різних чинників у формуванні статевовікової структури. Історичні умови потрібно сприймати як еволюційну складову формування та зміни типів відтворення населення, але являються відображенням певних наслідків історичних подій і фактів. Оскільки етнічний склад населення є результатом тривалого періоду заселення краю то даний чинник ми розглянули також. Статевовікова структура населення є водночас як наслідком демогеографічної ситуації що склалася в регіоні дослідження, так і однією із підвалин які забезпечують подальший демографічний розвиток краю. Рівень соціального розвитку та економічного становища на сьогодні є передумовою демографічного розвитку та формування структури населення.

Статевовікова структура населення є одним з найважливіших чинників, що визначають режим відтворення населення. саме тому спочатку зупинимося на демографічних показниках.

В Чернівцях сконцентровано 68,0% міського і 29,3% всього населення області. Обласний центр у 19 разів перевищує друге за людністю місто Сторожинець.

На даній гістограмі ми можемо спостерігати динаміку міста населення Чернівці. Ми бачимо що, в 1989 році кількість населення було більше чим в 2000 роках. в 2013 вже чисельність населення перевищила показник 1989 року і надалі тримається динаміка зростання. На початок 2022 року населення понад 260 тис.

На противагу обласному центру в області ситуація потилежа. Незначне зростання спостергалося лише у 2012-15 роках.

Основним чинником формування загального приросту населення міста виступає міграційний приріст, а от природний мав додатні значення лише із 2010 по 2015 роки.

Варто відмітити, що при від'ємному природному прирості, чисельність населення знову почала зростати, що говорить про міграційний приріст.

На цьому графіку ми бачимо, як змінилися демографічні характеристики населення Чернівецької області, з 2016 по 2021 рік. У перерахунку на відносні показники

Разом із зміною людності та в поєднанні із урбанізаційним процесом змінювалася щільність населення міста Чернівці. З 1990 року густота населення зменшувалася протягом 10 років, а найбільшу щільність населення зафіксували у 2020 році, але ми вже спостерігаємо її зниження в майбутньому.

Живонароджених в місті Чернівці з 2000 року по 2010, завжди було менше чим померлих, бачимо, що в 2015 живонароджених і померлих була майже однакова кількість. В подальші роки ми спостерігаємо, що кількість померлих збільшується і вже в 2021 році їхня кількість понад 3500 тисяч осіб, що у двічі більше ніж народжених

Щодо статевого складу, то з початку 1989 року до 2022 року жінок завжди було більше, ніж чоловіків. Ми бачимо, що з роками чоловіків завжди менше приблизно на 10%. Співвідношення чоловічого і жіночого населення у статевій структурі населення міста має співвідношення 45,8 % чоловіків проти 54,2 % жінок.

Якщо в 1989 році була найбільша кількість чоловіків на 1000 жінок, то пізніше цей показник почав зменшуватися. в 2002 році на 1000 жінок припадало понад 860 чоловіків, а на початок 2022- 842 чоловіки на 1000 жінок

Особливості формування вікової структури населення та руху поколінь зручно простежити, розглянувши послідовні зміни у статеві-віковій піраміді. Малі чи великі за чисельністю когорти вже внаслідок своєї чисельності формують певні соціально-економічні умови, від яких і залежать. Кількість населення у молодшому за працездатний вік, тобто діти від 0 до 15 років включно складає 15 %, старшому за працездатний вік - 13%.

З кожним роком середній вік населення міста Чернівці збільшувався і вже 2022 бачимо рекордний результат, - понад 40 років. Починаючи з 1989 року, середній вік міста Чернівці збільшився на 7 років.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СФЕРИ КУЛЬТУРИ

Автор: Вовківський Дмитро, учень 9 класу Чернівецького ліцею № 13

Науковий керівник: Заблотовська Н.В. доцентка кафедри географії України та регіоналістики ЧНУ ім. Ю.Федьковича.

Метою дослідження є вивчення та аналіз сучасного стану розвитку культурної сфери Чернівецького району, зокрема під впливом його суспільно-географічного положення. Це включає дослідження впливу історико-географічних, природно-географічних, етно-культурних, соціально-економічних та демографічних чинників на формування та функціонування культурної сфери краю, а також оцінку якості життя населення у зв'язку з культурними послугами.

Завдання дослідження:

- аналіз культурної інфраструктури: Вивчення мережі закладів культури в Чернівецькому районі, таких як бібліотеки, музеї, клуби, будинки культури та інші культурні установи. Оцінка їх розподілу по території району та забезпеченість населення культурними послугами.
- визначення впливу суспільно-географічного положення: Аналіз того, як суспільно-географічне положення району впливає на розвиток культурної сфери і її різноманітність.
- оцінка якості культурних послуг: Визначення рівня якості та доступності культурних послуг для населення району, в тому числі через вивчення функціонування різних типів закладів культури.
- вивчення впливу соціально-економічних чинників: Аналіз того, як соціально-економічний розвиток району впливає на культурну сферу, включаючи доступність ресурсів і фінансування.
- прогнозування майбутніх тенденцій: Прогнозування можливих змін у культурній сфері району у зв'язку з процесами глобалізації, цифровізації та інших сучасних тенденцій.
- рекомендації щодо розвитку культурної сфери: Розробка рекомендацій для подальшого розвитку та вдосконалення культурної інфраструктури району з урахуванням сучасних викликів та можливостей.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю оцінки впливу суспільно-географічного положення Чернівецького району на розвиток культурної сфери в умовах глобалізації, інформатизації та цифровізації для збереження культурних надбань і підвищення якості життя населення.

Буковинський край, та новостворений Чернівецький район мають таке суспільно-географічне положення, яке завжди мало значний вплив на розвиток та формування його культурної самобутності. В сучасний період процесів всесвітньої взаємної інтеграції, інформатизації та поступове стирання кордонів на усіх рівнях робить тему цього дослідження особливо актуальною.

Метою роботи є вивчення та аналіз сучасного стану розвитку культурної сфери Чернівецького району під впливом його суспільно географічного положення.

Поняття якість життя населення є найбільш узагальнюючою соціально-економічною характеристикою розвитку, репрезентативним індикатором стану і взаємодії населення, суспільства та навколишнього середовища. Нами було розглянуто основні чинники які мали, та в тій чи іншій мірі, продовжують здійснювати вплив на формування та функціонування сфери культури краю, це історико-географічні, природно-географічні, етно-культурні, соціально-економічні та демографічні.

Відповідно до Закону України «про культуру»: «культура - сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, глибина та обсяг цієї сфери є надзвичайно великою. Вона включає в себе включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти». Такою ж широкою є і база культурної діяльності: куди входять підприємства заклади та установи різного призначення та форм власності. Загалом заклади культури нами поділено на такі типи, залежно від їх функціонального призначення це : заклади культури клубного типу, музеї, бібліотеки та демонстратори фільмів та їх розміщення по громадах району. В свою чергу, залежно від спрямування та напрямку своєї діяльності вони також мають свій поділ, так заклади культури клубного типу поділяються на клуби, будинки культури, будинки фольклору, центри культури і дозвілля тощо. Ще більшу палітру розподілу мають музеї, вони можуть бути: краєзнавчими, історичними, літературними, етнографічними, художніми, мистецькими, гончарства тощо. Співставивши зібрані дані по всіх закладах культури, з даними по кількості населення кожної з громад району, отримуємо рівень забезпеченості закладами культури на 1000 осіб.

Мережа бібліотек є розвинутою по всій території району і на тому чи іншому рівні представлена майже у кожному населеному пункті територіальних громад. Серед бібліотек виділяються центральні, спеціалізовані, бібліотеки навчальних закладів а також філію центральних бібліотек більших населених пунктів по невеличких селах громад. Загалом на території району нараховується 209 бібліотек різного статусу, направленості та підпорядкування. Найбільша їх кількість сосереджена на території Чернівецької громад – 23, також Сторожинецька - 15, Новоселицька - 15, Глибоцька - 10, Герцаївська - 13. В менших громадах відповідно і меншою є кількість бібліотек. Щодо різного типу музеїв то їх в районі, за офіційними даними налічується 22, 10 з яких знаходяться у місті Чернівці. Найбільшу кількісь складають історичні музеї – 8 закладів. Щодо, шкіл музичного

мистецтва та естетичного виховання, то їх за наявними доступними даними вдалось нарахувати 21, сім з яких діють у м. Чернівці.

Серед інших груп закладів культури, найпоширенішими є якраз заклади культури клубного типу. Якраз їхні послуги, є найбільш доступними для задоволення духовно-естетичних потреб. Рівень та тип, того чи іншого клубного закладу залежить від можливостей певного населеного пункту, чи громади, а також інтересів населення та їхніх побажань в культурному плані.

Частка Чернівецького району в мережі клубних закладів Чернівецької області є найбільшою складає 56%, в кількісному відношенні це, 214 з 384 клубних закладів всієї області.

Здійснивши аналіз різноманітності та різноплановості клубних закладів культури, нами виявлено 23 окремих назв, які носять об'єкти даного типу в Чернівецькому районі. В кожній громаді, та в абсолютній більшості населених пунктів району, навіть найменших є принаймні – «клуб». Саме клубів найбільше, серед усіх культурних закладів клубного типу, що числяться в складі району, їх кількість становить 93 заклади. На другому місці за чисельністю, знаходяться «будинки культури», кількість закладів з такою назвою дорівнює 63. В сумі, заклади клубного типу району, за двома вище згаданими назвами складають 156 об'єктів. Інші 58 носять 21 окрему назву. Так наприклад, по лінії з півночі від міста Чернівці, абсолютна більшість клубних закладів носять назву – «Центр культури і дозвілля» це самі Чернівці а також Великокучурівська та Глибоцька громади. Також, така закономірність помітна і на північ від М. Чернівці, це Кіцманська, Кадубівецька, Нополоковецька та Кострижівська громади, тут також переважають, «Центри культури та дозвілля». На південному заході району, це Красноільська, Чудейська та Сторожинецька громади переважають «клуби», на другому місці знаходяться «Будинки культури». Подібна ситуація і в південно-східних громадах району.

Зважаючи на процеси глобалізації усіх сфер суспільства, необхідно здійснювати акценти на пошуку способів збереження культурних надбань краю, та його подальший розвиток. Зокрема, в останні роки, в силу обставин що виникли, в наше життя в усіх сферах стрімко увійшли інформаційні технології, з різними способами дистанційного спілкування та сприйняття. Деякі з них вже встигли себе зарекомендувати з позитивної сторони зокрема як приклад, може слугувати цифровізація та переведення в електронний варіант великої кількості бібліотек. Вважаємо що такі методи потрібно інтегрувати та використовувати в найближчому майбутньому.

СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВИ

Автор: Лопушняк Маріош, учень 10 класу Чернівецького ліцею № 12 «Ювілейний»

Науковий керівник: Лопушняк Л.В., завідувач навчально-організаційного відділу БМАНУМ, кандидат географічних наук.

Об'єктом дослідження в роботі виступають міграційні процеси в Україні.

Предметом дослідження являються передумови та чинники розвитку міграційних процесів в Україні та їх вплив демографічну ситуацію країни.

Мета дослідження: з'ясувати суть, причини, особливості прояву міграційних процесів в Україні.

Економічні чинники являються головною складовою міграційних процесів в світі, оскільки люди мігрують з метою отримання більших матеріальних благ. Проте, достатньо масштабними нині є міграції, породжені війнами, збройними конфліктами, екологічними та техногенними катастрофами.

Отож, в Україні останніми роками збільшилася кількість трудових мігрантів, завдяки безвізовому режиму з ЄС. Але найбільшим поштовхом до міграцій в нашій країні стала розв'язана росією війна.

Термін «міграція» має походження з латинської мови та означає переміщення чи переселення. В соціологічному словнику „міграція” визначається як „географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вузькому або ширшому географічному просторі”. В демографічному енциклопедичному словнику існує схоже тлумачення: „Міграція населення - переміщення людей (мігрантів) через кордони тих чи інших адміністративно-територіальних одиниць зі зміною місця проживання назавжди або на більш-менш тривалий час”.

Що стосується нашої держави, то за останні три десятиліття Україна пережила різноманітні міграційні моделі, що можуть умовно бути поділені на чотири етапи:

1-й етап «Період після здобуття незалежності» з 1991 по 2004 роки. Цей етап відмічався значною міграцією всередині країни, перш за все з села до міста, а також еміграцією великої кількості українців за кордони держави, переважно в країни СНД та росію.

2-й етап «Період інтеграції» з 2004 по 2013 роки. В даний період в нашій державі продовжував відбуватися процес внутрішньої міграції, зокрема, з сіл до міст.

3-й етап «Окупаційний період» з 2014 по 2021 роки. Військові дії на сході нашої держави мали суттєвий вплив на міграційні моделі в Україні.

4-й етап «Воєнний період» з 24 лютого 2022 року і дотепер. Російсько-українська війна, яка розпочалася 24 лютого, внесла величезний вклад в процеси міграції населення України.

За даними ООН Україна являється одним з лідерів за швидкістю скорочення населення. Ще в період до повномасштабної війни з росією, населення України досить швидко скорочувалося, народжуваність та тривалість життя були досить низькими в порівнянні з іншими європейськими країнами. Населення почало поступово скорочуватися з 1990 року та протягом періоду з 1990 по 2022 роки Україна втратила біля 10,7 мільйонів людей, що являється понад 20% населення держави. Станом на 1 січня 2022 року наявне населення України складало 34,5 мільйонів осіб.

У 1990-х тенденція до зменшення населення переросла в демографічну кризу та депопуляцію. Ці процеси супроводжувались різким погіршенням якості життя українського населення, перш за все - його життєздатності та здоров'я. З 1991 року в Україні рівень народжуваності постійно зменшувався десь на 5,5 відсотки щорічно.

Ще у 2018 році в рейтингу найбідніших європейських держав, Україна втратила місце навіть від Молдови, яка піднялась на одне місце у світі з показником \$2 694 внутрішнього валового продукту на людину та стала 133-ю. Україна ж за цим самим показником з \$2 656 – спустилась на 134-у позицію.

Україна, з її географічним розміщенням, протягом всієї своєї історії була як країною транзиту так і країною походження або ж призначення для мігрантів. Масштабна еміграцію українців в більш розвинені країни, протягом останніх 150 років, відбилась на багаточисельній діаспорі Канади, США, Аргентини, Австралії та в сусідніх з Україною країнах.

Традиційно західна частина України більше асоціюється з трудовою міграцією. На це є цілий ряд причин, починаючи від географічного положення аж до розміщення промислових підприємств, з усіма похідними наслідками. Відповідно до даних Держстату, за 2021 рік, 69 відсотків трудових мігрантів походили з західних областей, однак порівняно з попередніми опитуваннями зросла частка мігрантів із центральних та південних областей, по 9 відсотків. Майже порівну була кількість мігрантів із міських та сільських місцевостей.

Мільйони осіб залучені до трудової міграції. У 2018 році, згідно оцінки Національного банку України, обсяг переказів фізичних осіб з-за кордону становив 11,6 млрд доларів, що суттєво перевищувало обсяги прямих іноземних інвестицій, у 2019-му - \$11,9 млрд., у 2020-му році грошові перекази склали майже \$12 млрд, у 2021 році, незважаючи на скорочення кількості мігрантів, що було зумовлено карантинними

обмеженнями, мігранти переказали в Україну більше \$14 млрд за рік, у 2022 році до України переказали біля \$13 млрд, у 2023 році становили \$15,9 млрд та \$15 млрд у 2024-му (за прогнозами НБУ).

За опублікованими даними Управління верховного комісара Організацій об'єднаних націй у справах біженців (UNHCR) 4,9 мільйонів українських біженців отримали статус тимчасового захисту у країнах ЄС в період до 3 січня 2023 року. Якщо підрахувати, то це близько 1% від населення країн ЄС. Найбільше українців прийняли такі країни як Польща, Німеччина та Чехія. На рисунках 3.6 та 3.7 подані дані кількості зареєстрованих біженців в країнах ЄС.

Характерною особливістю сучасної української хвилі мігрантів є велика кількість неповнолітніх. За розрахунками Організації Об'єднаних Націй ця кількість варіюється від 28 до 44 відсотків від загальної кількості. Це, в свою чергу, спричиняє додаткове навантаження на бюджети держав, що приймають оскільки їм необхідно додатково збільшувати видатки на освіту українців, а також на їх адаптацію. До прикладу, за даними дослідження Нацбанку, у сусідній з нами Польщі видатки на освіту для 560 тис зареєстрованих дітей з України становлять 2,2 млрд євро, а от загальні витрати на їх медичне забезпечення - 1,5 мільярди євро.

Вплив українських мігрантів на фінансовий сектор країн, що їх приймають, у довгостроковій перспективі також буде позитивним. Можливо лишень по тій причині, що більш активне зростання ВВП відповідно збільшить надходження податків. У деяких країнах ЄС українці вже «окупилися» місцевими бюджетами, компенсувавши державні ресурси, що були виділені на їх підтримку.

Війна причинила масову міграцію населення нашої країни. Зменшення чисельності молодого населення, яке найбільш економічно активне, може призвести до падіння глобального попиту та застою. Проблемою може стати дефіцит робочої сили за відсутності належного рівня автоматизації. Все це ускладнить утримання пенсіонерів, частка яких зростає, та бюджетників. Фактор міграції буде створювати великі проблеми для демографічного відновлення України після війни. Втім, як не парадоксально, в короткостроковій перспективі зовнішня міграція може виявитися позитивним чинником для економіки, оскільки держава певний час не витратить кошти на утримання мігрантів як ВПО.

ЗМІСТ

Вступ.....		3
Секція «Фольклорна та мистецька Буковина»		
1	Бідоча Віолета	ХРИСТИЯНСЬКІ СВЯТА ЗИМОВОГО ЦИКЛУ В РОДИНАХ ГОРЯН БУКОВИНСЬКОЇ ГУЦУЛЬЩИНИ..... 4
2	Гаврилюк Анна	ВОГОНЬ – ТО ЦАР, А ВОДИЦЯ – ЦАРИЦЯ (ВОГОНЬ І ВОДА ЯК ОБЕРЕГИ В ГОРЯН БУКОВИНИ)..... 6
3	Горченко Даніела	БУКОВИНСЬКЕ НАРОДНЕ КИЛИМАРСТВО..... 10
4	Майер Давід	ТРЕМБИТА – СИМВОЛ ГУЦУЛЬЩИНИ..... 12
5	Желіховська Олександра	ВИШИВАНКОЮ СТЕЛИТЬСЯ ДОЛЯ..... 15
6	Крайній Владислав	УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ ВАЛЕНТИНИ ЯРОВОЇ..... 18
7	Кузик Сніжана	КЛІШКІВЧАНИН ФІЛІППІ ЧОРНОБРОВ – ХУДОЖНИК-ФІЛОСОФ..... 20
8	Маковій Богдана	РОДИННІ ТРАДИЦІЇ ПИСАНКАРСТВА..... 23
9	Микола Мандатор	РОСЛИННА СИМВОЛІКА ВЕСІЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРУ БУКОВИНИ..... 25
10	Марочко Марія	ПИСАНКА – СИМВОЛ УКРАЇНИ, ОБЕРІГ УКРАЇНЦЯ..... 27
11	Порох Вероніка	«ВИГОТОВЛЕННЯ ВИРОБІВ ІЗ ВОВНИ - СВЯТА СПРАВА МОЄЇ ГУЦУЛЬСЬКОЇ РОДИНИ»..... 30
12	Самараш Дарія	НОВОДНІСТРОВСЬКА ПЕРЛИНА- ІННА ГОНЧАР..... 33
13	Стефанко Аліна	НАРОДНА ЖИВА ТА ФОЛЬКЛОРНА МОВА БУКОВИНИ..... 36
14	Унгурян Анастасія	СИМВОЛІКА ВОДИ У ФОЛЬКЛОРІ БУКОВИНИ..... 38
15	Хімчинська Ангеліна	РОЗВИТОК КИЛИМАРСТВА НА ПУТИЛЬЩИНІ..... 41
16	Цибуляк Марина	ОБРЯДОВІСТЬ БУКОВИНИ І ВІЙНА: НА ПЕРЕХРЕСТЯХ МИНУЛОГО ІЗ СУЧАСНИМ..... 43
Секція: «Екологічні проблеми Чернівеччини»		
1	Чебан Богдан	РОЛЬ ЗЕЛЕНИХ МІКРОВОДОРОСТЕЙ У БІОДЕГРАДАЦІЇ ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНИХ ЕКОСИСТЕМ БІСФЕНОЛОМ А..... 47
2	Чорна Христина	ЗОЛОТАРНИК КАНАДСЬКИЙ — ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ЕКОСИСТЕМИ..... 49
3	Яворська Ангеліна	БІОЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ СОРТІВ КАРТОПЛІ..... 51

4	Швець Ангеліна	ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БІОІНСЕКТИЦИДІВ (АВЕРМЕКТИНІВ) НОВОГО ПОКОЛІННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЧИСЕЛЬНОСТІ ШКІДНИКІВ КАПУСТИ.....	53
5	Харь Давид	«ГОТЕЛІ ДЛЯ КОМАХ»-ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕТОД БОРОТЬБИ З ШКІДНИКАМИ.....	55
6	Кочерган Євгенія	ПРОБЛЕМИ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ТВАРИН У СМТ ПУТИЛА: СИТУАЦІЯ ТА ШЛЯХИ ВИРШЕННЯ.....	56
7	Парашук Анна	БІОЛОГІЧНИЙ МЕТОД ЗАХИСТУ РОСЛИН ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПЕРЕХОДУ ДО ОРГАНІЧНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ.....	58
8	Косован Катерина	МОНІТОРИНГ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ МАЛИХ ВОДОЙМ С.БАНИЛІВ-ПІДГІРНИЙ.....	59
9	Петрашук Надія	МОНІТОРИНГ СТАНУ ПОПУЛЯЦІЙ РІДКІСНИХ РОСЛИН ОКОЛИЦЬ С. БАНИЛІВ-ПІДГІРНИЙ.....	61
10	Бабич Ангеліна	БІОЛОГІЧНІ ЗАБРУДНЮВАЧІ ДОВКІЛЛЯ ІНВАЗІЙНІ ВИДИ РОСЛИН В МЕЖАХ СЕЛА ЧУНЬКІВ.....	63
11	Мельничук Анастасія	МОНІТОРИНГ ҐРУНТОВИХ ВОД ТА ҐРУНТІВ СЕЛА МИХАЛКОВЕ ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ.....	65
Секція: «Буковина в історичній ретроспективі»			
1	Бабина Дарина	ЛЕОНІД КАДЕНЮК – ПЕРШИЙ КОСМОНАВТ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ.....	67
2	Бердник Катерина	КАРВАЦЬКИЙ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ- КЛІШКОВЕЦЬКИЙ ЛІТОПИСЕЦЬ.....	70
3	Ванхала Ніколета	НОВІ АРХЕОЛОГІЧНІ МАТЕРІАЛИ З ВЕРХІВ'Я Р. СЕРЕТ НА БУКОВИНІ.....	73
4	Матейчук Віолетта	КРИСТАЛІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ОЛЬГУ КОБИЛЯНСЬКУ В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ МІСТА ЧЕРНІВЦІ.....	76
5	Паскар Вікторія	МАКСИМІЛІАН ГАКМАН ВТАЧЕНЕ КОРІННЯ В ЧАСІ.....	78
6	Пшеничко Каріна	ДУХОВНІ СВЯТИНІ СЕЛА РОМАНКІВЦІ.....	81
7	Томнюк Ангеліна	ХРИСТІЯНСЬКЕ ТА ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ В ГУЦУЛЬСЬКИХ РОДИНАХ.....	84
8	Яковець Альбіна	КОД ВОЇНА. ПЕТРО БОЛБОЧАН – ТРАГІЧНА ДОЛЯ ПОЛКОВНИКА УНР, ВИЗВОЛИТЕЛЯ КРИМУ.....	87

Секція: «Досліджуємо природні та рекреаційно-туристичні багатства Буковини»

1	Андронік Вікторія	ТЕМПЕРАТУРНИЙ РЕЖИМ ПРУТ-ДНІСТРОВСЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (у межах східної частини Дністровського району).....	92
2	Дирда Марія	"СОНЯЧНА ДОЛИНА"-МАЛЬОВНИЧИЙ КУТОЧОК БУКОВИНИ".....	94
3	Заблотовська Ірина	ГІДРОЛОГІЧНИЙ РЕЖИМ РІКИ ІКВА ТА ЗМІНИ ЇЇ ГІДРОМЕРЕЖІ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ЗАРЕГУЛЮВАННЯ СТОКУ.....	97
4	Косевич Катерина	«ПЕЧЕРА ПОПЕЛЮШКА - УНІКАЛЬНА ГЕОЛОГІЧНА ПАМ'ЯТКА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ».....	100
5	Нікітюк Михайло	РАДІОЛОКАЦІЙНА СТАНЦІЯ ПАМІР: ВІД ВІЙСЬКОВОГО ОБ'ЄКТУ ДО ТУРИСТИЧНОГО.....	102
6	Черній Діана	ТОВТРИ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІСТЕР'Я ТА ЇХ ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ.....	104
7	Чоланюк Юлія	ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НПП "ВИЖНИЦЬКИЙ".....	108
8	Якубовська Ольга	ВАПНЯКИ УРОЧИЩА «ШИПІТ».....	111

Секція: «Сучасні соціальні та економічні процеси на Буковині»

1	Вівсяник Світлана	СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-ВІКОВОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ МІСТА ЧЕРНІВЦІ	115
2	Вовківський Дмитро	СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СФЕРИ КУЛЬТУРИ.....	117
3	Лопушняк Маріош	СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ ДЕРЖАВИ.....	121